

Borowski, Eugeniusz

Działalność franciszkanów w Drohiczynie nad Bugiem od schyłku XIV wieku do 1832 roku

Studia Teologiczne 10, 159-207

1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. E. BOROWSKI

DZIAŁALNOŚĆ FRANCISZKANÓW W DROHICZYNIE NAD BUGIEM OD SCHYLKU XIV WIEKU DO 1832 ROKU

T r e ś ć: Wstęp; I. Powstanie placówki franciszkańskiej w Drohiczynie; II. Kolejne świątynie i budynki klasztorne franciszkanów w Drohiczynie; III. Obsada personalna konwentu; IV. Podstawy materialne funkcjonowania klasztoru; V. Działalność duszpasterska franciszkanów drohickich; VI. Konwent franciszkański w Drohiczynie jako ważne ognisko kultury na Podlasiu; VII. Studentat kleryczny; VIII. Kłęsa moru nawiedzająca klasztor franciszkanów w Drohiczynie; IX. Sprawy konfliktowe; X. Kasata klasztoru i zamknięcie kościoła franciszkańskiego w Drohiczynie; Zakończenie. *

WSTĘP

Zakon franciszkański odegrał ważną rolę w ewangelizacji wielu narodów, w tym także słowiańskich i bałtyckich¹. Szczególne zasługi mają franciszkanie na polu chrystianizacji Litwy². Na szlaku mjsyjnych wędrówek braci mniejszych na Ruś, Litwę i do Jaćwieży leżał Drohiczyn³. W połowie XIII wieku Stolica Apostolska nosiła się z zamiarem erygowania diecezji misyjnej z siedzibą w Łukowie⁴ lub w Drohiczynie⁵. Upatrzonej był już nawet kandydat na to biskupstwo w osobie franciszkanina Bartłomieja z Pragi⁶. Zamysł nie doczekał się jednak realizacji.

Kiedy książę halicko-włodzimierski Daniel Romanowicz, po podboju Drohiczyna, podjął starania zmierzające do unii Prawosławia z Kościołem Katolickim na terenach mu podległych oraz zabiegi o koronę króla Rusi, w ożywionej działalności dyplomatycznej, jaka w związku z tym wywiązała się między księ-

¹ K. K a n t a k, *Franciszkanie Polscy*, t. 1, Kraków 1937, s. 99, 271-275, 297-306; M. B a n a s z a k, *Historia Kościoła Katolickiego*, t. 2, Warszawa 1987, s. 193 nn.

² K. K a n t a k, dz. cyt., s. 298 nn; B. K u m o r, Z. O b e r t y Ń s k i, *Historia Kościoła w Polsce*, Warszawa 1974, s. 299-301; J. K ł o c z o w s k i, *Chryścianizacja Litwy*, Kraków 1987.

³ Biblioteka Akademii Nauk w Wilnie MAB F. 17-193; Karol Gaudenty Ż e r a, *Phenix de pulveribus resuscitatus soaviter suam canit modulenam* (rękopis), s. 6.

⁴ B. K u m o r, *Chryścianizacja Jaćwingów*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 1, cz. 1, s. 196.

⁵ M. S t r y j k o w s k i, *Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi*, t. 1, Warszawa 1846, s. 185: „Od Urbana czwartego (a Miechovius pisze — od Aleksandra) papieża rzymskiego, tenże Pudik Bolesław rozkazanie z bułą złotą od arcybiskupa gnieźnieńskiego otrzymał, aby nowego biskupa Jatwieskiego w Drohiczynie przełożył, której buły papieskiej jest copia u Długosza, ale to na ten czas do skutku nie doszło. Cromer się też domniemywa, iżby to biskupstwo miało być Luckie, albo Luceyryskie, które potem przez Ludwika Węgierskiego i Polskiego króla fundowane było”.

⁶ K. K a n t a k, dz. cyt., t. 1, s. 99-101.

ciem i Stolicą Apostolską, ważne zadania pełnili franciszkanie. Z ramienia legata papieskiego Opizona, kilkakrotnie posłował z Rzymu do Drohiczyzna franciszkanin, brat Aleksy⁷, w latach 1242-1253. Starania te zakończyły się zawarciem unii między Cerkwią Prawosławną na terenie, którym władał Romanowicz, a Kościołem Katolickim⁸, oraz koronacją księcia Daniela na króla Rusi w Drohiczyźnie w 1253 r. Wprawdzie ta pierwsza unia między kościołami okazała się nietrwała¹⁰, przetarla jednak szlaki dalszym wysiłkom unijnym, które zaowocowały po wiekach Unią Brzeską. Franciszkanie bywali więc w Drohiczyźnie już w połowie XIII wieku. Na stałe osiedlili się tutaj na przełomie XIV i XV wieku¹¹.

Pod względem przynależności zakonnej, klasztor braci mniejszych (od 1517 braci mniejszych konwentualnych) w Drohiczyźnie od powstania do roku 1513 należał do prowincji czesko-polskiej w ramach wikarii wileńskiej. Po 1513 roku do prowincji polskiej w wileńskiej kustodii. Od 1625 roku konwent należał do prowincji rusko-litewskiej w kustodii wileńskiej, a od 1686 r. do prowincji litewskiej w ramach kustodii grodzieńskiej¹².

Kasata klasztoru franciszkanów konwentualnych w Drohiczyźnie nastąpiła w 1832 roku w wyniku represji, jakie zastosowały zaborcze władze cesarskiej Rosji w stosunku do wielu zakonów po powstaniu listopadowym. Kościół franciszkański zamknięty został na 85 lat; klasztor zamieniony na koszary wojskowe dla rosyjskich żołdatów, zakonnicy przeniesieni do pracy w sąsiednich parafiach.

Zniszczeniu uległo wtedy klasztorne archiwum. Być może część dokumentów przekazali likwidatorzy carscy do Grodna lub Petersburga, niestety nie udało się, jak dotąd, natrafić na ich ślad. Stawia to badaczy dziejów franciszkańskiego konwentu w Drohiczyźnie n/B. w trudnej sytuacji. Zmusza do żmudnych poszukiwań dokumentów źródłowych, rozproszonych po różnych archiwach kościelnych i państwowych tak w kraju jak i za granicą. Skłania też do opierania się na opracowaniach, zwłaszcza takich, które powstały jeszcze wtedy, gdy dostęp do wielu źródeł był możliwy. Wszystko to sprawia, że niniejszy artykuł stanowi raczej zarys działalności braci mniejszych z konwentu w Drohiczyźnie n/B. niż monografię wyczerpującą całość zagadnienia.

Podstawę źródłową tego szkicu stanowią dokumenty z Archiwum OO. Franciszkanów w Krakowie (AFK), z Archiwum Diecezjalnego w Drohiczyźnie n/B. (ADD), Archiwum przy Bibliotece Akademii Nauk w Wilnie (MAB) oraz Archiwum Diecezji Siedleckiej (ADS) z zespołem akt Diecezji Łuckiej. Szczególne znaczenie ma rękopis franciszkanina Karola Gaudentego Żery, odnaleziony pod sygn. F 17-193 w MAB w Wilnie przez p. M. Kałamajską Seed, „Phenix de pulveribus resuscitatus”, a pochodzący ze schyłku XVIII wieku. Niemało danych źródłowych znalezionych zostało w Archiwum Diecezji Siedleckiej (ADS) w zespole akt Diecezji Łuckiej zachowanych od schyłku XV do końca XVIII wieku. Autorowi nie udało się dotrzeć do akt kustodii grodzieńskiej. Jeśli takowe zachowały się w Grodnie, stanowić będą istotne źródłowe dopełnienie pozwalające usunąć te wszystkie braki, których w oparciu o inne od-

⁷ J. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów papieskich, cesarskich, królewskich, książęcych, uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów, posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów*, Wilno 1860, s. 72: „Papież pisał tak do Rusinów w ogólności, i do arcybiskupa pruskiego między 1246 a 1247 rokiem, a także do żony Wasilka księżny zaslawskiej, w tym interesie. Naznaczył jakiegoś mnicha Alexego z towarzyszymi na rezydenta przy dworze halickiego księcia (Raynolda T. XIII p. 617)”.

⁸ Tamże: „N. 107. Rok 1247. Innocentego IV papieża list do Daniela króla Rusinów (Russiae Regem), w którym mając wzgląd na szczególniejszą jego pobożność, i stosownie do jego prośby, pozwala biskupom i prezbiterom na Rusi zachować wszystkie obrzędy cerkiewne, które nie są przeciwne katolickiej wierze, przez Rzym wyznawanej i upoważnia tychże przyjmować Ciało Pańskie w kwaśnym cieście. Dan w Lugdunie VI Kal. Sept. an. V czyli 1247”.

⁹ M. Strzykowski, dz. cyt., t. 1, s. 291; M. Jagusz, *Polskie misje na Rusi*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 1, cz. 1, Poznań 1947, s. 195; *Encyklopedia Katolicka*, t. 3, Lublin 1979, k. 1006-1007.

¹⁰ Tamże.

¹¹ MAB F. 17-193, rękopis cytowany, s. 6.

¹² *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, k. 494-195, 507-558.

nalezione dokumenty, nie dało się zlikwidować.

Szczególnie dotkliwy jest brak aktu fundacyjnego konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie¹³, kroniki domu i wykazów imiennych obsady personalnej a także XVIII wiecznych inwentarzy tutejszego kościoła.

I. POWSTANIE PLACÓWKI FRANCISZKAŃSKIEJ W DROHICZYNIE N/B.

Ustalenie dokładnej daty osiedlenia się franciszkanów w Drohiczynie nastęrcza poważne trudności. Akt fundacyjny zaginął. Opracowania podają rozbieżne informacje na ten temat.

Jan Kurczewski twierdzi, iż franciszkanie byli w Drohiczynie już w 1350 roku i że co więcej prowadzili tutaj parafię¹⁴. Podobnie autor opracowania w *Podręcznej Encyklopedii Kościelnej*, utrzymuje że „pierwsi tu zbudowali kościół i klasztor XX Franciszkanie po porażce zadanej Jaćwingom, fundusz ich powiększył Witold WXL w 1409 r.”¹⁵. Ks. K. Kantak początek działalności braci mniejszych w Drohiczynie wiąże z fundacją księcia Witolda 1409 r.¹⁶

Odnaleziony niedawno rękopis franciszkanina z konwentu w Drohiczynie Karola Gaudentego Żery, napisany przezeń u schyłku XVIII wieku, dość dokładnie opisuje powstanie tutejszego konwentu i nie precyzując bliżej daty mówi o przełomie XIV i XV wieku¹⁷. Ze względu na to, że J. Kurczewski nie powołuje się na źródła dla udokumentowania swego twierdzenia, a donacjami Witolda 1409 roku, o której mówi K. Kantak, była w rzeczywistości poszerzeniem pierwotnej fundacji, wydaje się najwłaściwsze przyjęcie, jako najlepiej udokumentowanego, twierdzenia K. G. Żery, iż miała ona miejsce u schyłku XIV wieku. Zakonnik ten przez wiele lat przebywał w konwencie w Drohiczynie, wcześniej jako młody chłopiec uczęszczał tutaj do kolegium jezuickiego, znał dobrze przekazy tradycji lokalnej i miał dostęp do wszystkich dokumentów źródłowych zgromadzonych w klasztorze tutejszym a przedtem również i w klasztorze pińskim¹⁸. O. Karol Gaudenty Żera, u schyłku życia gwardian konwentu w Drohiczynie¹⁹, tak pisał o początkach franciszkańskiej placówki w Drohiczynie: „Z tradycji ta jest wiadomość, iż tu w Drohiczynie franciszkanie owego czasu zaczęli mieszkać, gdy Aleksander Witold Książę Litewski sprowadzał z Polski franciszkanów do Litwy, to jest do dwóch od siebie fundowanych konwentów Kawieńskiego i Oszmiańskiego, to się zaś działo około roku 1400. Na ten czas więc Wojewoda Podlaski, będąc już sam za Łaską Bożą w wierze katolickiej, wielce upraszał onych Misjonarzy Prezesa, aby tak dla niego samego jako całego województwa obywatelów pociechy duchowej, kilku z nich tu w Drohiczynie zostawił przyrzekając iż im miał podług możliwości zawdzięczyć. Czyniąc zadość prośbie takowej, trzymający przełożenie onych franciszkanów misjonarzy, zostawił w Drohiczynie dwóch księży i dwóch braciszków, dla których tak najprędzszego dołożył starania, tenże Wojewoda, na zabudowanie zakonnego domu na pomieszczenie i oratorium albo kaplicę, na tym miejscu, gdzie dopiero w swoim obrębie jest nasz cmentarz, to zaś miejsce w czasie onym było opuszczone i nazywało się vulgo Angulus”²⁰.

¹³ Archiwum Franciszkanów w Krakowie AFK E-I-5; A. Kurczewski, *Materiały do historii prowincji i konwentów OO. Franciszkanów*, t. 5, s. 81: „A.D. 1596... Fundatio propter conflagrationem, loci multis vicibus est deperdita”.

¹⁴ J. Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno 1912, s. 256: „Franciszkanie w Drohiczynie k.p.t. Wniebowzięcia NMP od połowy XIV wieku, uposażeni przez Witolda 1409 r.”, s. 243: „Drohiczyn. Parafię i pierwszy kościół założyli tu franciszkanie około 1350 r.”

¹⁵ *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. 43-44, suplement, Warszawa 1916, s. XX.

¹⁶ K. Kantak, dz. cyt., s. 1, s.

¹⁷ MAB F. 17-193, rękopis cytowany, s. 6: „To się zaś działo około roku 1400”.

¹⁸ K. Żera, *Vorago rerum, torba śmiechu, groch z kapustą a każdy pies z innej wsi*, Warszawa 1980, s. 9, s. 34-35.

¹⁹ Archiwum Diecezji Łomżyńskiej ADŁ III/J-1801.

²⁰ MAB F. 17-193, rękopis cytowany, s. 6.

Jak wynika z tej relacji, franciszkanie osiedlili się w Drohiczynie przed 1400 rokiem i to początkowo bez formalnej fundacji. Plac, zwany „Narożnikiem” miał należeć ongiś do kościoła unickiego Przeczyskiej, wzniesionego na koronację przez księcia Daniela Romanowicza w 1253 roku. Świątynia ta potem spłonęła i nie została odbudowana²¹. Drugą część placu, potrzebnego do zbudowania klasztoru i kaplicy ofiarować miał pobożny rzemieślnik — szewc z Drohiczyna²². Wojewoda nadał zakonnikom nieco ziemi omiej w Kłyżówce i wspierał konwent ofiarami z zamku²³.

Książę Witold potwierdził te wszystkie darowizny na rzecz klasztoru franciszkańskiego w Drohiczynie, co więcej ubogacił tę pierwotną fundację nowymi donacjami. W miejsce małego domku dla zakonników i niewielkiego oratorium, wzniesiony został w 1409 r. z funduszków książęcych obszerny, drewniany klasztor i kościół, pod wezwaniem Wniebowzięcia Matki Bożej²⁴.

II. KOLEJNE ŚWIĄTYNIE I BUDYNKI KLASZTORNE FRANCISZKANÓW W DROHICZYNIE

Pierwszy, skromny domek mieszkalny i niewielka drewniana kaplica służyły franciszkanom kilkanaście lat.

Z fundacji Witolda wzniesione zostały kościół i klasztor w 1409 roku. Obie budowle były drewniane. Budynek klasztorny, spalony został przez innowierców w 1583 r., nie wiadomo jednak przez jakich²⁵. Pewne poszlaki wskazywałyby na kalwinów, ze względu na to, że skargę z tego powodu, jak zresztą i z racji dewastacji świątyni, którą ograbiono, powyrywano drzwi i okna, zburzono dzwonnice i rozbito dzwony, złożyli franciszkanie do króla²⁶. Wskazywałoby to na dokonanie tego świętokradztwa przez poddanych królewskiej władzy, w przeciwnym razie, skarga nie miałaby większego sensu. Relacjonujący rozmiary zniszczeń dokonanych przez „bandę innowierczą”, ówczesny gwardian konwentu o. Adam Bolechowski podkreślił, że wandalizm napastników wynikał z ich niechęci do religii katolickiej²⁷. Około roku 1595 spłonął kościół²⁸. Służył zakonnikom i wiernym 186 lat.

Wizytujący w 1596 roku konwent w Drohiczynie, prowincjał franciszkanów Jan a Caputo stwierdził, że w pożarach i zniszczeniach, jakie dotknęły klasztor, zaginęły dokumenty fundacyjne²⁹. Wizytator zastał już nowy drewniany kościół, zbudowany od fundamentów przez gwardiana o. Mateusza Studzińskiego³⁰. Rok wcześniej odbudowany, drewniany i słomą kryty klasztor wymagał pilnych remontów³¹. W konwencie były trzy duże świetlice i dwa mniejsze pokoje. W kościele był tylko jeden ołtarz³².

Pożary nadal nie oszczędzały miasta, a tym samym kościoła i klasztoru franciszkańskiego. Obie budowle spłonęły w czasie wielkiego pożaru Drohiczyna w 1601 roku³³. Trzecia świątynia służyła więc zakonnikom i wiernym tylko przez 5 lat. Czwarty z rzędu kościół franciszkański w Drohiczynie, także drewniany, zbudowany został około 1615 roku z ofiar składanych przez wiernych na ręce kwestarzy³⁴. Świątynia była większa od poprzedniej, pokryta gontem. W kościele

²¹ Tamże.

²² Tamże, s. 7.

²³ Tamże, s. 6.

²⁴ Tamże.

²⁵ AFK E-I-5, Materiały, dz. cyt., t. 5, s. 81.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ AFK Via et Methodus dupl. Visitationis P. Joannis a Caputo Prov., s. 115: „Igne aliquot vicibus conflagrata”. Zapis z roku 1596.

²⁹ Tamże: „Fundatio propter conflagrationem loci multis vicibus est deperdita”.

³⁰ AFK E-I-5, dz. cyt., s. 81.

³¹ Tamże.

³² Tamże, s. 82.

³³ Tamże, s. 83: „Konwent nasz wraz z miastem spalił się po raz ostatni w 1601 roku”.

³⁴ Tamże: „Od początku kościół drewniany, obecnie po pożarze, również drewniany. Wystawiony ze składek zbieranych przez braci, pokryty gontem. Ołtarze w nim trzy”.

znajdowały się trzy ołtarze: główny z wizerunkiem Matki Bożej; boczny, po prawej stronie, z obrazem świętej Anny w nastawie ołtarzowej; boczny po lewej stronie z wizerunkiem świętej Katarzyny³⁵. Fundatorem ołtarza świętej Anny był „pan Oboźny”, on też sprawił ławki do kościoła³⁶. W skarbcu świątyni przechowywana była srebrna monstrancja, puszka, pacyfikał i trzy kielichy mszalne. Cech młynarzy ofiarował nowy dzwon³⁷. Konsekracji, tego czwartego z kolei kościoła franciszkańskiego w Drohiczynie, dokonał biskup sufragan łucki Stanisław Udrycki w dniu 4 października 1618 roku³⁸.

Jak wynika z kolejnej wizytacji klasztoru w 1619 roku, przed czterema laty (1615) zbudowany został nowy budynek klasztoru pokryty podobnie jak kościół gontem³⁹. Ściany na zewnątrz wybielone były wapnem. W kościele, przy obrazie Matki Bożej z Dzieciątkiem, umieszczonym w nastawie głównego ołtarza, przybito wiele przedmiotów ze srebra: dwie korony, lampa, relikwiarz, ramy do tablic ołtarzowych, ozdobny pacyfikał z dwudziestoma szlachetnymi kamieniami⁴⁰. Na chórze umieszczone zostały nowe ośmiogłosowe organy. Wizytator podkreślił widoczną na każdym kroku troskę gwardiana o. Bartłomieja Klucziaty o kościół i konwent⁴¹.

Najazd szwedzki w latach „Potopu” obfitował tu w dramatyczne wydarzenia. Wojska szwedzkie pod wodzą generała De La Garde, wspomagane przez Kozaków i hordy Rakoczego, przez 18 tygodni pustoszyły Drohiczyn ogniem i mieczem⁴². Co najmniej czterech zakonników franciszkańskich (według niektórych relacji — siedmiu) zostało zamordowanych w 1657 roku w tutejszym konwencie⁴³. Z imienia znamy tylko jednego z tych męczenników, brata Marka z Zawichostu⁴⁴.

Po wojnie spalony klasztor trzeba było odbudowywać z popiołów, a zdewastowany przez najeźdźców kościół remontować i wyposażać od nowa. Jak wynika z inwentarza, sporządzonego przez gwardiana z Drohiczyna o. Antoniego Gałęckiego w 1678 roku w odremontowanym kościele były cztery ołtarze: główny z wizerunkiem Matki Bożej oraz trzy boczne, świętego Franciszka, świętego Antoniego Padewskiego i Matki Bożej Różańcowej. Na ścianach świątyni wisiało

³⁵ Tamże, s. 84.

³⁶ Tamże: „Śpiewa się wotywa o św. Annie, a to na żądanie pana Oboźnego, który ołtarz św. Anny fundował i ławy w całym kościele sprawował”.

³⁷ Tamże.

³⁸ Archiwum Diecezji Siedleckiej ADS 20 D, Acta Officii Janociensis... ab anno 1618 ad annum 1620, s. 140-141: „Ecclesiae consecratio per Rev. in Christo R. D. Stanislaum Udrycki Dei et Apostolice Sedis Gratia Episcopum Suffraganeum, vicarium in spiritualibus Officiali Generalis Luceoriensis et praepositi Olycensis. Anno Domini 1618 die Civitate Drohiciensis per supradictum R. D. Suffraganeum Luceorensem est consecrata ipsa die s. Francisci”.

³⁹ AFK E-I-5, dz. cyt., s. 83.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

⁴² Archiwum Benedyktynek Drohiczyńskich ABD, Summariusz spraw klasztorowi drohickiemu Przewielebnych w Bogu Ich Mościów Panien Zakonnych Regulij Świętego Benedykta służących... W Roku Pańskim Tysięcznym Siedemsetnym Piątym spisany, s. 76: „Actum in Castro Liviensi feria IV post Dominicam Cantate proxima A. D. 1659. Ad Officium et Acta Terrestria Castrensia Capitanealia Liviensia, personaliter veniens Religiosa ac Deodicata Helisabeth Chronowska Conventus Regulae Sancti Benedicti Abbatissa Drohiciensis solemniter manifestata est quia tempore incursionis hostium in viscera Regni scilicet Palatinatus Podlachiae Districtus Drohiciensis igne et ferro devastando et pessundas totum supellectilem domesticam atque aedificia et licenciosorum Cosacorum in Anno 1657 incepto a Dominica Misericordiae ferme octodecem septimanas continuis temporibus, desolationem maximam faciendo”.

⁴³ W sprawozdaniu biskupa łucko-brzeskiego Jana Stefana Wydźgi do Atolicy Apostolskiej z roku 1658 jest mowa o czterech zabitych franciszkanach w Drohiczynie. Książdz Kanatak w dz. cyt., mówi o siedmiu umęczonych. Por. ADS 28 D Acta Officii Janoviensis..., s. 377-381; P. R u b i k a u s k a s, *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, t. 2, Roma 1978, s. 57: „In Conventu Minorum Conventualium S. Francisci Drohiciensis quatuor sunt occisi fratres”; K. K a n t a k dz. cyt., t. 2, s. 165: „Tak się stało, że wiemy o zabiciu siedmiu Braci w Drohiczynie, a tylko o jednym posiadamy konkretną wiadomość”.

⁴⁴ Tamże: „W roku 1657 wrogowie obdarliży Marka z Zawichostu, poniewierali i poranili tak, że półżywy wkrótce umarł 13 lutego”.

ponadto osiemnaście obrazów różnej wielkości⁴⁵.

Wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem, znajdujący się w nastawie głównego ołtarza, otoczony był szczególną czcią wiernych. Zdobiły go dwie korony i srebrna szata wysadzona szlachetnymi kamieniami. Srebrne berło umieszczone było w dłoni Matki Bożej, a Dziecię Boże trzymało srebrne królewskie jabłko. Na szyi Najświętszej Maryi Panny zawieszonych było dwanaście sznurów koralu, peret, „kamieni czeskich” i „muszelek francuskich”. Wokół obrazu wisiały liczne srebrne wota: 33 tabliczki, pięć „główek”, dwie „nóżki” oraz dwie „srebrnych rąk”⁴⁶.

Obraz świętego Franciszka z Asyżu, zdobiła srebrna aureola, a na piersi umieszczone było srebrne serce. Na predelli ołtarza bocznego stał hebanowy krucyfiks ze srebrnymi inkrustacjami⁴⁷.

Wizerunek świętego Antoniego Padewskiego, trzymającego Dzieciątko Jezus, umieszczony w drugim bocznym ołtarzu, ozdobiony był nad głową Pana Jezusa i świętego patrona srebrnymi koronami wysadzonymi szlachetnymi kamieniami. W dłoni świętego umieszczona była srebrna lilia, a Dzieciątko Boże odkryte było srebrną, pozłacaną szatą. Wokół obrazu wisiało szereg srebrnych wotów⁴⁸. Obraz Matki Bożej Różańcowej, w trzecim bocznym ołtarzu, był również ozdobiony koronami i srebrną szatą⁴⁹.

Ofiarność wiernych sprawiła, że skarbiec kościoła franciszkańskiego zapełnił się znowu, po szwedzkim spustoszeniu, wieloma srebrnymi naczyniami liturgicznymi i innymi cennymi przedmiotami. Była więc srebrna monstrancja, puszcza do Najświętszego Sakramentu, osiem kielichów mszalnych, w tym jeden „wszystek pozłocisty”, pacyfikal srebrny z płaskorzeźbami ewangelistów, srebrny trybularz wraz łódką, taca, sześć srebrnych ampulek, sześć srebrnych lichtarzy oraz wiele wotów wspomnianych uprzednio przy opisie poszczególnych ołtarzy⁵⁰.

Do kościoła dotykał skrzydłem drewniany klasztor. Z zakrystii było przejście wprost na korytarz konwentu. W piętrowym budynku znajdowały się pomieszczenia dla gwardiana, dalej siedem cel zakonnych, dormitorium, refektarz, biblioteka, pokój gościnny, spichlerz a w piwnicy pod klasztorem „loch z żelaznymi drzwiami”⁵¹. Z korytarza na parterze wiodły drzwi do sieni a stąd do ogrodu klasztornego. W budynku musiała być jeszcze kuchnia i spiżarnia, ale inwentarz o nich nie wspomina.

Budowy piątego z rzędu kościoła, tym razem już murowanego, istniejącego

⁴⁵ Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego BUW F-4-36.467, Inwentarz rzeczy kościelnych, srebra y aparatu Konwentu Drohicckiego, spisany na nowo Mense Octobre 8 die A. D. 1678, s. 445.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże, s. 446.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże, s. 445.

⁵⁰ Tamże, s. 445-446.

⁵¹ BUW F-4-36.467, Inwentarz konwentu Drohicckiego sporządzony sub gubernio Adm. Rev. PP. Nicolai Antonii Galecki Gvardiani eiusdem Conventus A. D. 1678, s. 444.

⁵² MAB F-17-193, *Phenix*, rkps cyt., s. 20: „Od roku zaś 1678 Seryarz Fundatorów y Dobrodziejów Konwentu Franciszkańskiego Naszego, a qvibus elemosyna pro muratione collecta in uno deposito”.

⁵³ K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 439.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ MAB F. 17-193, *Phenix*, rkps cyt., s. 26.

⁵⁶ Obejmuje ta lista 14 stron rękopisu K. G. Żery, *Phenix...*, rkps cyt., od karty 20 do 27.

⁵⁷ MAB F. 17-193, *Phenix*, rkps cyt., s. 24: „Roku 1688 od Króla Jegomości na fabrykę złotych 300”.

⁵⁸ Tamże, s. 20: „Anno 1682 in Junio X Kazimierz Zwierz Suffragan Łucki na fabrykę zł. 300”, „Imć X Kazimierz Zwierz Suffragan Łucki pro muratione zł. 600”, „Od J. Wiel. Biskupa Smoleńskiego jałmużny zł 8 gr 12”.

⁵⁹ Tamże, s. 25: „Anno 1748 in Augusto od J. W. Branickiego Hetmana za stancją i piwo dla ludzi zł. 223 gr 23”.

⁶⁰ Tamże, k. 20-27. Widać tam przedstawicieli znakomych rodów: Buttlerów, Ciecierskich, Godle-

do dziś, podjęli się drohiccy franciszkanie w ostatnim ćwierćwieczu XVII wieku⁵². Jego architektura i bogaty wystrój wewnętrzny na który składało się między innymi dziesięć stiukowych ołtarzy⁵³ oraz niezwykle piękna kaplica Matki Bożej Loretańskiej⁵⁴, zachwycały harmonią i barokowym przepychem. Obok kościoła, wysunięta nieco do przodu, po lewej stronie fasady wznosiła się okazała trójkondygnacyjna dzwonnica, po prawej dwoma skrzydłami dotykał do świątyni nowy murywany klasztor. Prace budowlane i wykończeniowe trwały niemal do końca XVIII wieku⁵⁵.

Budowa nowego kościoła z kaplicą loretańską i dzwonnica oraz nowego klasztoru wymagała ogromnych nakładów finansowych. Środki na ten cel w większości pochodziły z dobrowolnych ofiar wiernych. Zachowana, dzięki rękopisowi o. Karola Gaudentego Żery, lista ofiarodawców jest imponująca⁵⁶. W jej świetle, budowle te i całe ich wewnętrzne wyposażenie jawią się nam jako rezultat wielkiego zbiorowego wysiłku, są także miarą popularności, jaką cieszyli się franciszkanie z Drohiczyzna nie tylko na Podlasiu ale i w wielu innych regionach Polski. Na liście ofiarodawców znajdziemy króla Jana III Sobieskiego⁵⁷, biskupa sufragana łuckiego Zwierza⁵⁸, hetmana Branickiego⁵⁹ i wielu innych wielmożów z całej Polski⁶⁰. Do najhojniejszych fundatorów budowy świątyni i klasztorów należały możliwe rody: Kuczyńskich⁶¹, Buttlerów⁶², Łuzackich⁶³, Niemirów⁶⁴. Szczególnie szczodry był Marcin Kuczyński chorąży ziemi Bielskiej⁶⁵. Wśród ofiarodawców znalazło się wielu duchownych diecezjalnych⁶⁶, zakonnych⁶⁷, przy

wskich, Gutowskich, Irzykowiczów, Kobylińskich, Karskich, Kuczyńskich, Kuszellów, Łuzackich, Niemirów, Ogińskich, Ossolińskich, Roztworowskich, Radziszewskich, Skolimowskich, Tyszowiec-

⁶¹ Tamże, Marcin Kuczyński chorąży Ziemi Bielskiej, Leon Kuczyński podstoli mielnicki, Kazimierz Kuczyński stolnik drohicki.

⁶² Tamże: „1680. Panowie Buttlerowie z Krzeslina zł. pol. 4.500”, „1684. Buttler starosta nestocki zł. pol. 3080”, „1771. J. W. Buttler starosta mielnicki na ozdobę ołtarza św. Antoniego tyńfów 11”, „1772 od W. Katarzyny z Gronowskich hrabiny Buttlerowej, starościnicy mielnickiej na ozdobę ołtarza NMP Loretańskiej zł. 50 i na ozdobę ołtarza św. Antoniego zł. 50”, „w 1775 od W. Buttlera starosty brańskiego na ołtarz loretański zł. pol. 600”, „1776 od W. Buttlera starosty mielnickiego zł. pol. 174”, „1783 od J. W. Marianny Buttlerowej starościnicy brzeskiej zł. 48”.

⁶³ Tamże: „1686. Wojewoda podlaski Jan Łuzacki pro muratione capellae zł. pol. 300”, „1688 — zł. pol. 500”, „1696 — zł. pol. 300”, „1696 — zł. pol. 4580”.

⁶⁴ Tamże: „1682. Pan Niemira na konwent zł. pol. 3000”, „1696. Niemira chorąży mielnicki zł. pol. 120”.

⁶⁵ Tamże: „1737 ipso festo Asumptionis Wielmożny Marcin Kuczyński konwentu naszej dobrodziej a in rei veritate Fundator bo z jego łaski stanął klasztor, którego portret jeden jest w refektarzu nad drzwiami a drugi w sali prowincjańskiej, dał na mury czerwonych złotych dwieście siedemdziesiąt siedem i tyńfów jedenaście. Rachując czerwony złoty po tyńfów trzynaście y szostaków dwa czyli złotych 4.796 groszy 24”, „1726 zł. pol. 192”, „1739 zł. pol. 5000”, „1740 — czerwonych złotych 250”, „1741 — czerwonych złotych 554”, „1742 — czerwonych złotych 278”, „1743 — czerwonych złotych 260”, „1744 — czerwonych złotych 160”, „1746 — czerwonych złotych 200”, „1747 — czerwonych złotych 30”, „1749 — czerwonych złotych 152”, oraz tyńfów 752”, „1750 — czerwonych złotych 70”, „1751 — czerwonych złotych 7”.

⁶⁶ Tamże: „1680 — pleban sterdyński Zaleski zł. pol. 200”, „1682 Biskup Zwierz sufragan łucki na fabrykę kościoła zł. po. 600”, „1696 od ks. Sadowskiego komendarza drohickiego zł. pol. 100”, „1697 od X. Klepackiego dziekana drohickiego zł. pol. 90”, „1702 od X. Popławskiego plebana śledzianowskiego zł. pol. 60”, „1709 od plebana z Grannego zł. pol. 15”, „1710 od X. Nietupskiego zł. pol. 26”, „1718 od proboszcza murskiego zł. pol. 32”, „1722 od plebana sarnackiego X. Krupskiego zł. pol. 38”, „1724 — od plebana działkowskiego zł. pol. 35”, „1751 od X. Kokoszki plebana ciechanowieckiego zł. pol. 51”, „1752 od proboszcza kleszczeliewskiego zł. pol. 17”, „od proboszcza skrzyszewskiego zł. pol. 34”, „od X. kanonika łuckiego z Winnej zł. pol. 17”, „1757 od X. Łackiego kanonika łuckiego zł. pol. 15”, „1760 od proboszcza perlejewskiego zł. pol. 8”, „1775 post fata X. Poletyły zł. pol. 24”.

⁶⁷ Tamże: „1697 X. Bonawentura Kołomyjski kustosz Koweński na mury zł. pol. 300”, „1698 od Wielebney Xieni Drohickej zł. pol. 96”, „1751 od Rektora Jezuitów X. Kuczyńskiego złotych czerwonych 34”, „1769 od X. Koryckiego Prowincyała Provinciae Sac. Jesu wziął Konwent elemożyny zł. pol. 18”.

czym prym wiedli franciszkanie i ich rodziny⁶⁸. Zamożną szlachtę wspomagającą budowę reprezentowali wojewodowie⁶⁹, kasztelan⁷⁰, starostowie⁷¹, chorążowie⁷² stolnicy⁷³, podczaszy⁷⁴, sędziowie⁷⁵, skarbnicy⁷⁶, pisarze grodzcy⁷⁷, regenci⁷⁸, mjezniczcy⁷⁹. Nje zabrakło na liście ofiarodawców żołnierzy⁸⁰, drobnej szlachty⁸¹, mieszczan⁸² i włościan⁸³. Niektórzy ofiarodawcy pragnęli

⁶⁸ Tamże: „1725 od X. Markowskiego franciszkana na expense do cegielni zł. pol. 100”, „X. Paweł Markowski zakonnik tego kościoła dał na wapno zł. pol. 50”, „1763 od Stefana Dragowskiego Patra Konwentu zł. pol. 100”, „Składki a Patribus et Filiis Konwentu na posadzkę marmurową do kościoła zł. pol. 2.150”, „1764 od X. Szygowskiego Patra Drog. na sygnaturkę zł. pol. 164”, „Od X. Barnaby Święckiego także Patra tutejszego Konwentu zł. pol. 126”, „Post fata piae memoriae R. P. Felicis Wyszyński Patris huiusce Conventus dostało się na ołtarz murowany zł. pol. 1.978”, „1768 od X. Bonawentury Kryńskiego Patra Conventus na reparacye apparatus zakrystyjnych elemozyny 180”, „1772 post fata X. Stefana Lubowickiego Exprowincjała i Gwardiana Konwentu dostało się Konwentowi parata pecunia zł. 3.283 gr 28”, „1773 post fata X. Barnaby Święckiego Patra Konwentu zł. pol. 624”, „Od X. Andrzeja Siekluckiego Patra Konwentu na erekcyje ołtarzów wziął Konwent zł. 449”, „Od X. Franciszka Żery Patra Konwentu na obraz s. Franciszka zł. 134”, „1775 od X. Józefa Żukowskiego Patra Konwentu na ołtarz s. Józefa zł. pol. 1.100”, „Post fata brata Mackiewiczza ex spoliis zł. 170”, „Post fata X. Jakuba Szygowskiego pozostało jałmużny 2.413”, „Post fata X. Anioła Uszyńskiego Patra naszego Konwentu zł. pol. 221”, „1776 od X. Staefana Dragowskiego Patris Conventus na ambonę zł. pol. 85”, „1777 Post fata X. Bonawentury Kryńskiego Patra Konwentu zostało się jałmużny zł. 300”, „1781 — post fata X. Bonawentury Toczyskiego zostało złotych czerwonych 100, co czyni złotych polskich 1.800”, „1782 od X. Macieja Lisieckiego Patra Konwentu na zabudowanie gumien piorunem spalonych zł. pol. 36”, „Post fata Patra Franciszka Czarkowskiego zł. pol. 54”.

⁶⁹ Tamże: „1686. Wojewoda podlaski Jan Łuzacki pro muratione capelle Loretanae 300”, „1688 — od wojewody podlaskiego zł. 500”, „Od wojewody sieradzkiego zł. 100”, „1693 — od powojewodzkiego podlaskiego W. P. Karskiego zł. 250”, „1695. Wojewoda podlaski Jan Łuzacki czyniąc zaadość legacyi ojca dał zł. 300”, „1696. Wojewoda podlaski Jan Łuzacki dał na kaplicę Loretańską 4.580 zł. pol.”, „1772 — od wojewody trockiego W. P. Ogińskiego zł. 90”.

⁷⁰ Tamże: „1678. Kasztelan podlaski Stanisław Łuzacki pro muratione capelle 123”, „1681. Kasztelan podlaski Stanisław Łuzacki pro muratione capelle zł. pol. 2.000”, „1756 — od Wielmożnego Lipskiego kasztelana zł. 17”, „1767 — od kasztelana czerskiego elemosyny zł. 6”.

⁷¹ Tamże: „1689. Od W. Pana starosty Wodyńskiego na murowanie zł. pol. 360”, „1693 — od starosty drohickiego 777”, „1695 — od starosty na mury 2.400”, „1696 — od starosty murskiego zł. pol. 800”, „1697 — od starosty Preńskiego w Gdyńsku zł. pol. 550”, „1705 — od starosty Drohickiego w Gdańsku zł. pol. 775”, „1745 — od starosty pułtuskiego Józefa Turzańkiego zł. pol. 100”, „1772 — od starosty mielnickiej hrabiny Katarzyny z Granowskich Buttlerowej na ołtarze M.B. Loretańskiej, św. Antoniego, św. Franciszka zł. pol. 1.800”, „1774 — od starosty szulejewskiego W. Ossolińskiego na ołtarze zł. pol. 90”, „1775 — od starosty brańskiego W. Buttlera na ołtarz Loretański zł. pol. 600”, „Od starosty sokolowskiego W. Ossolińskiego na ołtarze zł. pol. 50”, „1776 — od starosty nurskiego J. W. Ossolińskiego na fabrykę ołtarzy zł. pol. 495”, „1783 — od starosty brzeskiej Marianny Buttlerowej zł. 48”.

⁷² Tamże: „1712. Chorąży mielnicki Jakub Ossoliński zł. pol. 160”, „1715. Chorąży Ziemi Czerskiej Jan Roztworowski zł. pol. 150”, „Chorąży mielnicki W. Stefan Ossoliński zł. pol. 958”, „1739 W. Marcin Kuczyński Chorąży Ziemi Bielskiej zł. pol. 5.000”. Ten ostatni był głównym fundatorem por. przypisy 65.

⁷³ Tamże: „1696. Podstoli drohicki zł. pol. 500”, „1697 — od stolnika trębowskiiego J. W. Gutowskiego zł. pol. 26 gr 18”, „1702 — od stolnika mielnickiego zł. 27”, „Od stolnika podlaskiego J. P. Radziszewskiego zł. 18”, „1713 — od stolnikowej podlaskiej Katarzyny Radziszewskiej zł. pol. 900”, „1715 — od stolnika drohickiego W. Ciecierskiego zł. pol. 100”, „1726 — od stolnika Ziemi Bielskiej Marcina Kuczyńskiego zł. pol. 192”, „1746 — od stolnika podlaskiego Konstantego Kuszella zł. pol. 1.000”, „1773 — od podstolego drohickiego Jakuba Ciecierskiego na ołtarz św. Antoniego zł. pol. 1.800”, „1774 — od stolnika Jakuba Ciecierskiego zł. pol. 1.350”, „Od podstolego mielnickiego Leona Kuczyńskiego na ołtarz zł. pol. 150”, „1776 — od stolnikowej podlaskiej na fabrykę zł. pol. 200”.

⁷⁴ Tamże: „1685. Podczaszy Ziemi Drohickiej P. Zaleski ex pia legatione ojca dał do Konwentu zł. 49”, „1690 — pod podczaszego mielnickiego Wojciecha Stanisława Święckiego zł. pol. 498”, „1739 — od podczaszego podlaskiego W. Antoniego Zaleskiego na kaplicę zł. pol. 200”, „1768 — od podczaszego Ziemi Mielnickiej W. Turskiego zł. pol. 90”.

⁷⁵ Tamże: „1678. Od sędziego bielskiego Skwskiego zł. pol. 1.000”, „1681 — od J. P. Skolimowskiego sędziego drohickiego na fabrykę kościoła naszego zł. pol. 300”, „1715 — od Jana Roztworowskiego sędziego grodzkiego Ziemi Czerskiej zł. pol. 987, gr 2”, „1738 — od Wawrzyńca Koszowskiego sędziego grodzkiego drohickiego na mury zł. pol. 800”, „Od W. Kossowskiego sędziego i posła na Sejm, na fabrykę zł. pol. 170”.

⁷⁶ Tamże: „1696. Od skarbnika kijowskiego zł. pol. 49”, „1777 — od skarbnika J. W. Stępkowskiego na ołtarz św. Antoniego zł. 18”.

⁷⁷ Tamże: „1688 — od pisarza grodzkiego Jakuba Rzewuskiego na wapno zł. pol. 27”, „1721 — od

zachować anonimowość. Część funduszków napłynęła z sejmików szlacheckich⁸⁴ i z grzywnien nakładanych przez sądy (grodzki i ziemski) na winnych wyroczeń a przeznaczonych na budowę świątyni⁸⁵. Niezwykłe zasługi w zakresie zbierania środków materialnych na murowanie kościoła i jego wewnętrzny wystrój, mają franciszkańscy kwestarze z tutejszego konwentu, którzy dostarczali systematycznie ubierane pieniądze na koszt budowy i wystroju wnętrza⁸⁶.

W kościele w dziesięciu nowych ołtarzach znalazły się także nowe obrazy: bracki, przedstawiający św. Franciszka wręczającego pasek ludziom różnych sta-

Wielmożnego Pisarza J. W. Koszowskiego zł. pol. 100", „1775 — od pisarza Ziemi Drohickej Teodora Biegińskiego na ołtarz zł. 34".

⁷⁸ Tamże: „1695 — od regenta ziemskiego y exactora czopowego J. P. Sobolewskiego zł. pol. 419", „1702 — od regenta grodzkiego drohicckiego zł. pol. 100", „1727 — od regenta grodzkiego drohicckiego Marcina Łazowskiego zł. pol. 400".

⁷⁹ Tamże: „1711. Od miecznika podlaskiego Wawrzyńca Koszowskiego zł. pol. 100", „1712 — od W. Paprockiego miecznika postyryskiego zł. 3".

⁸⁰ Tamże: „1705. Od wojska koronnego jałmużny zł. pol. 16", „1711 — od P. Kleczkowskiego towarzysza za którego Konwent wziął zł. 167", „Za legowany kontusz śp. Włostowskiego towarzysza chorągwi pancerny zł. 40", „1716 — od J. P. Tomasza Wróblewskiego towarzysza pancernego chorągwi elemosynam zł. 40", „Od Stanisława Łodzińskiego towarzysza i deputata pancerny chorągwi zł. 4", „1752. Za stancją dla ludzi J. W. Branickiego hetmana podczas kota czyli podczas popisów przez dni kilka, czerwonych złotych 6".

⁸¹ Tamże: „1727. Os śp. Tomasza Słuczyńskiego organisty. Legował Konwentowi dom, za który od Imć panny Doroty Lipskiej wzięto zł. 60".

⁸² Tamże: „1700 — od strycharza in vim elemosyny doszło do konwentu zł. 86", „1751 — od Tomasz Dubińskiego na pozłotę ambony czerwonych złotych 2".

⁸³ Tamże: „1699. Od Teresy baby szpitalnej na wapno złotych zł. pol. 86".

⁸⁴ Tamże: „1698. Za wszystką sól ziemską darowaną klasztorowi naszemu drohicckiemu, która wyniosła wg taryfy beczek trzysta, wziął konwent zł. pol. 4.000", „1734 — od prześwietnej Ziemi na dokończenie sklepu na księgi ziemskie zł. pol. 300", „1775 — od prześwietnej Ziemi Drohicckiej podczas sejmiku na ozdobę kościoła naszego franciszkańskiego dostał konwent zł. pol. 3.400".

⁸⁵ Tamże: „1696. Od Sebastiana Wojtkowskiego za grzywny od sądu kapturowego zł. 18", „1717 — od J. P. Macieja Skwierczyńskiego in vim grzywnien aplikowanych zł. 40", „1719. Wielmożny Sąd aplikował konwentowi grzywny 16 zł. 15 gr", „1722 — od J. P. Wyszomorskiego za grzywny przysądzone dekretem zł. pol. 16", „1725 — od P. Krzysztofa Tonkiewa aplikowanych z sądu grzywnien zł. 24", „1731 — od M. Kisielewskiego z grzywnien zł. pol. 60 gr 24", „1731 — od P. Żery za grzywny przysądzone 32 zł. 18 gr", „1737 — za grzywny zł. pol. 40", „P. Kacper Osmolski za przysądzone grzywny wypłacił konwentowi zł. 24", „Pan Andrzej Toczyski za przysądzone grzywny zł. 66", „1742 — od P. Krzysztofa Dolegowskiego za przysądzone grzywny zł. 38", „1742 — od dwóch szlachty za przysądzone grzywny zł. 39 zł. 24 gr", „1743. Od Pana Franciszka Korzeniewskiego za grzywny 24 zł. 18 gr", „1761. Od P. Łazowicza grzywnien za kondemnatę 11 zł. 6 gr", „1763. Od Wielmożnego Kuczyńskiego stolnika mielnickiego grzywnien wziętych od XX Jezuitów za dekretem surrogackim na Mszy 60, złotych polskich 129, groszy 10", „1764. Od Ichm. PP. Łukasza Wasilewskiego, Alberta i Fabiana Lisieckiego od każdego z osobna poena marcarum polonicalium po zł. 22 gr 11, wziął konwent 67 zł 6 gr", „1765. Od PP Ostrowskich przysądzonych grzywnien pro parte conventus 57 zł 8 gr", „1767 — od P. Koców za grzywny kwitami przysądzone zł. 26", „1776. Wyrokiem sądy zapłacił konwentowi grzywnę W. Pan Szymon Borkowski zł. 40", „1778 — od szlachty grzywnien należnych a konwentowi ustapionych zł. 33", „1779 od P. Pelagii Kamieńskiej za dwije czternaście grzywnien przysądzonych w Ziemstwie na konwent zł. 38", „1780 — od szlachcianki za przysądzone grzywny 11 zł 15 gr", „1781. J. M. Domaszewskiego i J. Gasowskiego za grzywny przysądzone przez Sąd Kompromisarski konwentowi zł. 84", „1783. Przysądzonych grzywnien Sąd Grodzki Drohiccki aplikował konwentowi zł. 20".

⁸⁶ Tamże: „1698. Brat Zaliwski z kwesty przywiózł zł. 70", „1699 Braciszek Zaliwski z kwesty przywiózł zł. 180", „Braciszek Franciszek jałmużny podał konwentowi 2 zł", „Z kwesty brata Zaliwskiego zł. 40", „1700 — tegoż brata zł. 120", „1701. Z kwesty brata Zaliwskiego zł. 50...zł. 20... zł. 10... zł. 26... zł. 30", „1702. Z kwesty brata Zaliwskiego zł. 30... zł. 60... zł. 20", „1703. Z kwesty brata Ludwika zł. 14, brata Aleksego zł. 39... zł. 19 gr 24", „1704. Z kwesty brata Zaliwskiego zł. 40... zł. 50... zł. 6... zł. 5, z kwesty ks. Piotra zł. 9", „1704. Z kwesty brata Zaliwskiego zł. 6... zł. 5", „1705. Od brata Czaykowskiego 6 zł. 18 gr", „1706. Z kwesty brata Ludwika zł. 12", „1708. Z kwesty brata Mańkowskiego zł. 5... zł. 20... Z kwesty Xiędza Gniazdowskiego zł. 10", „1711. Z kwesty Xiędza Blocha 3 zł. 15 gr", „1713. Od brata Gołębieckiego jałmużny zł. 6", „1717. Z kwesty brata Zaliwskiego 1 zł. 8 gr", „1723. Z kwesty brata Feliksa 24 zł. 27 gr", „1740. Z kwesty Xiędza Jackowskiego na murowanie zł. 120 i tem beczkę blenicy, faskę masła y poleć słoniny na też murowanie", „1742. Z kwesty brata Korytkowskiego zł. 19... zł. 17 gr 9", „1773. Z kwesty brata Domeckiego od różnych dobrodziejów zł. 80... zł. 197 gr 25".

nów na znak przyjęcia do konfraterni; obrazy świętego Franciszka i Antoniego Padewskiego namalowane w latach 1773-1775 przez Bazylianina o. Antoniego Gruszeckiego⁸⁷, wizerunki: M. B. Loretańskiej, św. Józefa, Pana Jezusa Ukrzyżowanego, św. Józefa z Kupertynu i św. Wawrzyńca⁸⁸. Pozostały też stare obrazy przedstawiające M. B. Różańcową, M. Bożą z Dzieciątkiem i świętą Annę. Obraz świętego Antoniego z Dzieciątkiem Jezus przyozdobiony został piękną, srebrną, złotoną szatą⁸⁹. Kaplicę Loretańską pokrytą niemal w całości stiukami, wyposażoną w loggie dla fundatorów i chór dla śpiewaków uznano za najpiękniejszą na Podlasiu⁹⁰. Ekipa architektów i murarzy zatrudnionych przy budowie kościoła przybyła z Krakowa⁹¹.

Kościół budowany był pierwotnie w stylu renesansowym, w XVIII wieku uległ jednak tak daleko idącej barokizacji, że odkrycie renesansowych początków budowli wymagało wielu drobiazgowych badań. Sprawie tej poświęcił Władysław Ogrodnik swoją pracę dyplomową napisaną na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego⁹². Nie ustrzegł się jednak pomyłek, sytuował bowiem budowę franciszkańskiego kościoła na drugie ćwierćwiecze XVII wieku⁹³. Podczas gdy dziś, w świetle dokumentów źródłowych wiadomo, że miało to miejsce w czwartym ćwierćwieczu XVII wieku⁹⁴. Opis i analiza architektury kościoła i konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie, zostały dokonane przez W. Ogródnika bardzo fachowo i wnikliwie⁹⁵.

Budową nowego, murowanego klasztoru zajął się gwardian Antoni Dąbrowski w 1738 roku. Głównym fundatorem był chorąży ziemi bielskiej Marcin Kuczyński⁹⁶. Prace przy wznoszeniu i wyposażeniu klasztoru trwały do roku 1750.

⁸⁷ *Słownik Artystów Polskich i obcych w Polsce działających*, t. 2, Wrocław 1975, s. 501-503.

⁸⁸ MAB F. 17-193, rkp. cyt.: „1774. Od różnych dobrodziejów na ołtarz s. Józefa zł. 200”, „Od X Antoniego Święckiego Patra tutejszego konwentu za obraz nowy św. Antoniego zł. 180. Item od tego Xiędza na obraz s. Antoniego 167 zł. 15 gr”, „Od X. Franciszka Żery Patra Konwentu na obraz s. Franciszka zł. 134”, „1775. Od Wielm. Buttlera starosty brańskiego na ołtarz Loretański”, „Od X. Józefa Żekowskiego Patra Konwentu na ołtarz s. Józefa zł. 1.100”, „Od Wielm. Łuzackiego na ozdobę Najświętszej Panny, to na ozdobę NMP Loretańskiej y mszy pięć zł. 37, gr 18”, „1753. Od P. Miodusze-wskiego na ozdobę Błog. Józefa z Kupertynu zł. 17, gr 9”, „1769. Od różnych dobrodziejów na triduum s. Józefa z Kupertynu, na proch y światło kościelne wziął konwent zł. 117”, „1772. Od pewnej osoby na ozdobę ołtarza Pana Jezusa Ukrzyżowanego”, „1730. Do S. Wawrzyńca (musiał być ołtarz) zł. 27 gr 18”.

⁸⁹ Tamże: „1728. Jałmużny od różnych dobrodziejów na zapłacenie złotnika od roboty sukienki S. Antoniemu służącej zł. 150”.

⁹⁰ K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 439.

⁹¹ AFK E-I-5. Materiały... dz. cyt., s. 81. „Cenobium muratum cum septis muratis et ecclesiam ipsi soli Fratres (ex Cracovia adducti, in terra vana locati et ligneo denus) cum Benefactoribus effecerunt cum Capella Lauretana B. V. Mariae sub titulo Assumptionis”.

⁹² W. O g r o d n i k, *Kościół i klasztor pofranciszkański w Drohiczynie nad Bugiem* (maszynopis), Uniwersytet Warszawski, Wydział Historii Instytut Historii Sztuki, b.d.w. Maszynopis przechowywany w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie Sygn. APD XI (mon) 1, s. 1-111.

⁹³ Tamże, s. 15: „Jeszcze raz potwierdzamy, że murowany kościół franciszkański w Drohiczynie został zbudowany w drugiej ćwierci XVII wieku”.

⁹⁴ BUW F. 4-36.467, Inwentarz rzeczy kościelnych srebra y aparatu Konwentu Drohicckiego spisany na nowe Mense Octobre 8 die A. D. 1678, s. 445: „Kościół drewniany...”, MAB F. 17-193, Phenix... rkp. cyt., s. 20: „Od roku 1678 ex registris acceptarum takowy następuje seryarz Fundatorów y Dobrodziejów Konwentu Franciszkańskiego Naszego a qvibus elemosyna pro muratione collecta”. Następująca potem na 14 stronach długa lista ofiarodawców: pro muratione, pro fabrica Ecclesiae”, począwszy od 1678 roku, kończąca się wykazem ofiar na wystrój wewnętrzny świątyni aż do schyłku XVIII wieku.

⁹⁵ W. O g r o d n i k, dz. cyt., s. 16-63.

⁹⁶ Archiwum Parafii w Drohiczynie n/B., APD I/D 1, Księga zmarłych parafii Drohiczyn z lat 1748-1776, s. 7: „Drohicinum. Anno Domini 1751 die 20 Januarii Eximius Pater Antonius Dąbrowski Ordinis S. Francisci Exprovincialis, Pater provinciae Ancianus cuius cura extractum est Claustrum murale de nova radice apud Religiosos Franciscanos hic Drohicini vere potest dici fundator. Obiit feliciter in Domino. Sepultus est in Ecclesia PP. Franciscanorum Conventus ejusdem Drohicienensis 22 Januarii annorum circiter septuaginta”, W-: O g r o d n i k, dz. cyt., s. 32. Ogromny wkład materialny chorążego Ziemi Bielskiej Marcina Kuczyńskiego udokumentowany jest w rękopisie K. G. Ż e r y, *Phenix*, dz. cyt., Por. przypis nr 65.

Wystrój wewnętrzny kościoła: kolejne ołtarze, rzeźby, obrazy, które wzbogaciły i upiększyły świątynię, kaplica Loretańska i wieża to rezultat zabiegów drugiego gwardiana o tym samym imieniu i nazwisku Antoniego Dąbrowskiego, byłego prowincjała, kierującego konwentem w latach 1773-1790⁹⁷. Swoistym dramatem kościoła i konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie było to, że szczyt rozwoju i piękna osiągnęły te budowle wtedy, gdy Polska chyliła się już ku upadkowi, gdy kolejne rozbiory zapowiadały narodową niewolę i ucisk, jakimże zostanie poddany Kościół Katolicki, zwłaszcza pod zaborem rosyjskim. W tym czasie jednak, gdy o. Karol Gaudenty Żera pisał z dumą o wspaniałym kościele i klasztorze franciszkańskim w Drohiczynie, że za niespełna 35 lat konwent opustoszeje a kościół na mocy władz carskich zamknięty na 85 lat będzie popadał stopniowo w ruinę.

III. OBSADA PERSONALNA KONWENTU

W ciągu czterech wieków działalność franciszkanów w Drohiczynie n/B., przez tutejszy klasztor przewinęło się wielu zakonników: ojców, braci i kleryków. Byli wśród nich ludzie wybitni, którzy wnieśli znaczący wkład do skarbcza narodowej kultury⁹⁸.

Brak kroniki domu nie pozwala odtworzyć pełnej obsady konwentu na przestrzeni 432 lat. Brak źródeł uniemożliwia też zestawienie z imienia i nazwiska gwardianów od przełomu XIV i XV wieku aż do roku 1541⁹⁹. Zatrzymamy się zatem głównie na gwardianach klasztoru drohiczynskiego od połowy XVI wieku aż do kasaty konwentu w 1832 r. Następnie prześledzimy stan osobowy klasztoru w niektórych okresach jego istnienia.

1. Gwardiani klasztoru franciszkańskiego w Drohiczynie n/B.

Ustalona, na podstawie zachowanych źródeł, lista imienna gwardianów konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie n/B. sięga pierwszej połowy XVI wieku:

XVI wiek	
— Gwardian ojciec	Paweł Węgrzyn (Ungarus) (1541)
— " "	Jakub Bobryk (1543)
— " "	Bartłomiej (1559)
— " "	Adam Bolechowski (1580-1583)
— " "	Mikołaj Leszczyński (1583)
— " "	Albert Sądecki (1586)
— " "	Mateusz Studziński (-1596)
— " "	Justyn Wieruszewski (1596-1598)
— " "	Jeremi Jaroszewski (1598)
XVII w.	
— " "	Szymon z Krakowa (1605)
— " "	Bartłomiej Klucziata (1609-1619)
— " "	Anioł Bidsiński (1622-1626)
— " "	Wacław Krajewski (1640)
— " "	Kazimierz Kostro (1646)
— " "	Wincenty Morza (1654-1657)

⁹⁷ K. K a n t a k, t. 2, s. 439; W. O g r o d n i k, dz. cyt., s. 33-36.

⁹⁸ Na pewno zaliczyć tu można wielu prowincjałów, późniejszych gwardianów konwentu w Drohiczynie jak: obaj Antoni Dąbrowscy, Bonawentura Holdowicz, Stefan Lubowicki, Antoni Maciejewicz, Szczepan Szymon Niewiarowski, Franciszek Pliszka, Maciej Tonkiel; niektórych profesorów studentatu kleryckiego i katedry filozofii przy konwencie w Drohiczynie. Wielu z nich studiowało na uniwersytetach europejskich. Zapewne trwały ślad pozostaje w kulturze polskiej po działalności pisarskiej K. Żery. Ofiarna służba chorym aż do utraty życia, męczeństwo zakonników z rąk Szwedów w latach „potopu” to także wielki wkład w duchową kulturę Podlasia.

⁹⁹ Właśnie od tego roku znajdujemy już wzmianki o franciszkanach drohickich w aktach diecezji łuckiej, przechowywanych w Archiwum Diecezji Siedleckiej.

—	"	"	Antoni Gałęcki	(1669-1679)
—	"	"	Marcin Korycki	(1683)
—	"	"	Bonawentura Kołomyjski	(1693-1698)
—	"	"	Andrzej Rymiński	(1699)
XVIII wiek				
—	Gwardian, ojciec	Ludwik Zaleski dr teol. były prowincjał	(1702-1706)	
—	"	"	Melchior Dąbrowski	(1710)
—	"	"	Marcin Horoszewski	(1712)
—	"	"	Franciszek Szrednicki bakałarz teologii	(1729-1730)
—	"	"	Antoni Dąbrowski były prowincjał	(1732-1751)
—	"	"	Antoni Uszyński były prowincjał	(1751)
—	"	"	Bonawentura Hołdowicz były prowincjał	(1757)
—	"	"	Stefan Lubowicki były prowincjał	(1769-1770)
—	"	"	Antoni Dąbrowski (II) były prowinc.	(1773-1777)
—	"	"	Maciej Tonkiel	(1778)
—	"	"	Jacek Grocki	(+ 1783)
—	"	"	Franciszek Pliszka	(1790)
—	"	"	Jacek Turski	(+ 1794)
—	"	"	Szczepan Niewiarowski	(1796)
XIX wiek				
—	"	"	Gaudenty Żera	(+ 1802)
—	"	"	Jan Zaleski	(+ 1805)
—	"	"	Dominik Szmurlo	(1808-1809)
—	"	"	Szymon Niewiarowski	(1809-)
—	"	"	Dominik Ołędzki	(1813-1832)

Z gwardianem Pawłem Węgrzynem spotykamy się w źródłach z XVI wieku, w związku ze sporem, jaki toczył z nim ks. Jakub Topolski proboszcz parafialnego kościoła p.w. Trójcy Przenajświętszej w Drohiczyń, o pełnienie przez franciszkanów z tutejszego konwentu niektórych posług religijnych zarezerwowanych duchowieństwu parafialnemu (śluby, chrzty, pogrzeby, spowiedź wielkanocna). Skargi proboszcza odnotowane zostały w aktach Konsystorza Janowskiego w roku 1541¹⁰⁰.

Kolejny gwardian O. Jakub Bobryk, prowadził w 1543 roku ten sam spór kompetencyjny, dotyczący zakresu uprawnień franciszkanów odnośnie do obsługi duszpasterskiej parafian drohiczyńskich¹⁰¹. Następnego gwardiana znamy tylko z imienia jako ojca Bartłomieja kierującego klasztorem w 1559 r.¹⁰²

Ojciec Adam Bolechowski wybrany został gwardianem drohickim podczas kapitule franciszkańskiej we Lwowie w 1580 roku¹⁰³. W okresie sprawowanego przezeń przełożenia, nastąpiły dramatyczne wydarzenia, związane ze spaleniem klasztoru, przez innowierców i dewastację franciszkańskiej świątyni¹⁰⁴. Gwardian skarżył się na kolejnej kapitule w 1583 roku, na ogrom szkód i krzywd wyrządzonych konwentowi franciszkańskiemu przez napastników. Zebrani na

¹⁰⁰ ADS 2 D, s. 74: „Gvardiano in Drohiczyn Paulo Ungaro”.

¹⁰¹ ADS 3 D, s. 5: „A. D. 1543 Domini Jacobi in Drohiczyn plebani et Jacobi gvardiani Conventus Drohicciensis de et super controversiam...”; ADS 2 D, s. 45: „A. D. 1541 Drohicin. Honestissimus Jacobus Bobrik... gvardianus et Jacobus Thopolski in Drohiczyn plebanus”.

¹⁰² ADS 10 D, s. 32: „Lunae VI mensis martii A. D. 1559. Religiosus Bartholomeus cenobii in Drohiczyn gvardianus”.

¹⁰³ AFK E-I-5, Materiały..., dz. cyt., s. 81: „1580 r. na kapitule franciszkańskiej we Lwowie, wybór gwardiana dla Drohiczyńa zostawiony został do dyspozycji wikarego wileńskiego. Innych dla konwentu tego nie obrano. Wikary wyznaczył o. Adama Blichowskiego na gwardiana i o tym jest wzmianka na kapitule w Krakowie w 1583 r.”.

¹⁰⁴ Tamże: „1583 na kapitule krakowskiej (Arch. Krak. Franc. Acta II s. 148) gwardian o. Adam Blichowski zapytany o stan konwentu respondit de iniuriis sibi illatis a quibusdam et multis, de combustione domus, fractione ostiorum ecclesiae et fenestrorum, quod campana etiam bombardata esset destructa et haec omnia religionis ratione sibi contigisse”.

kapitulę ojcowie radzili o. Adamowi Bolechowskiemu wniesienie w tej sprawie skargi do króla¹⁰⁵.

W kapitule franciszkańskiej w Krakowie w 1586 roku brał udział nowy gwardian z Drohiczyna o. Albert Sadecki¹⁰⁶.

W okresie sprawowania funkcji gwardiana w konwencie drohickim przez o. Mateusza Studzińskiego przypadła wizytacja klasztoru przez prowincjała Jana a Caputo¹⁰⁷. Wizytator wysoko ocenił zasługi i dokonania gwardiana, który po pożarze odbudował kościół. Z raportu wizytatora wiadomo, że w klasztorze franciszkańskim w Drohiczynie było w 1596 roku siedmiu zakonników¹⁰⁸.

Następcą o. M. Studzińskiego był o. Justyn Wieruszewski (1596-1598). Wiadomo o tym gwardianie, że do zakonu wstąpił w Krakowie a profesję złożył w Gnieźnie. W klasztorach w Pińsku, potem w Gnieźnie pełnił funkcję kaznodziei. Prowincjał Jan a Caputo scharakteryzował go jako człowieka pobożnego, mającego dobry charakter, dobrze zbudowanego pod względem fizycznym, wysokiego wzrostem. Oceniał go jako przykładowego zakonnika i średniego kaznodzieję. Podkreślał siłę i dźwięczność jego głosu oraz uzdolnienia w zakresie wokalnym. Wizytator uważał, że o. Justyn nadaje się do kierowania małym konwentem¹⁰⁹.

Na kapitule w Krakowie, 22 czerwca 1598 r. kolejnym gwardianem konwentu w Drohiczynie obrany został o. Jeremi Jaroszewski¹¹⁰. W czasie jego rządów przybito tujejszemu kościołowi franciszkańskiemu wiele naczyń sakralnych i szat liturgicznych. Za jego kadencji zbudowany został w kościele nowy ołtarz¹¹¹. Pożar miasta w 1601 roku, podczas którego spłonął kościół franciszkański, postawił przed gwardianem o. Jeremim Jaroszewskim trudne zadanie budowy nowej świątyni¹¹².

Gwardiana Szymona z Krakowa znamy tylko z wzmianki o. Karola Gaudenego Zery zamieszczonej w jego rękopisie „Phenix...”¹¹³. W 1605 roku o. Szymon z Krakowa dochodzi praw swego konwentu do lasu zapisanego franciszkanom u schyłku XV wieku przez Macieja i Katarzynę Miłkowskich.

Kolejny gwardian o. Bartłomiej Klucziata (Cliveratus) pochodził z Wilna, tam też w 1605 roku wstąpił do zakonu. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1608 roku. Kapituła franciszkańska w Międzyrzeczu wyznaczyła go na kwestarza. Gwardianem w Drohiczynie mianowany został w 1609 roku¹¹⁴. W protokole wizytacyjnym z 18.II.1616 roku nie szczędzono mu pochwał. W konwencie pod jego

¹⁰⁵ Tamże: „Radzono tedy o krzywdy te upomnieć się apud Regiam Majestatem”.

¹⁰⁶ Tamże: „1586 na kapitule w Krakowie gwardian o. Albert Sondecensis, pro socio frater Ciprianus”.

¹⁰⁷ Tamże, w: *Via et Methodus duplici Visitationis P. Joannis a Caputo*.

¹⁰⁸ AFK E-I-5, s. 81: „Ecclesia tota lignea, post combustionem aedificata a fundamentis per X. P. Matheum Studziński pro tunc gwardianum”, s. 82: „Fratres nativi — P. Thomas concionator Dobrinen-sis. Fratres permanentes: manent fratres sex”.

¹⁰⁹ Tamże, s. 82: „P. Justinus Wieruszewiensis gwardianus an 29, ingr Cracoviae, prof. Gnesnae, bene complexionatus, staturae alte, ingenio bono, devotus, exemplaris concionator mediocris, vocem habet plenam et sonoram, canit, fuit concionator in Pinsco et Gnesnae. Valet pro concione et pro regimine conventus parvi”.

¹¹⁰ Tamże, s. 83: „1598 dnia 22 czerwca na kapitule prowincjonalnej w Krakowie przeznaczeni do Drohiczyna: na gwardiana o. M. Jeremi Jaroczewski, o. Teodor Bigneczky prezydent konwentu, o. Stefan z Wilna i trzej bracia”.

¹¹¹ Tamże: „Za niego była monstrancja srebrna, puszka srebrna, krzyż srebrny, 2 kielichy srebrne i mały krzyż ze srebra, 11 ornatów, 2 pary dalmatyk, 3 kapy, 6 antypediów, gradualia duo, antiphonarum scriptum... W kościele przybył później ołtarz nowy”.

¹¹² Tamże, s. 84: „Konwent nasz wraz z miastem spalił się po raz ostatni w 1601 roku. Od początku kościół drewniany, obecnie po pożarze również drewniany ale obszerniejszy, wystawiony ze składek zbieranych przez braci”.

¹¹³ MAB F. 17-193, *Phenix*, dz. cyt., s. 13: „1605... Gwardianem na on czas był Xiądz Simeon de Cracovia”.

¹¹⁴ AFK-B-4, *Qvatur visitationes: Joannis Donati Caputo a Cupertino 1596, Adami Goski 1615, Joannis Donati Caputo a Capistrano 1615/1616, Antoni Cervino 1618*, s. 183-184.

zarządem panował ład i porządek. Gwardian był głęboko pobożnym zakonnikiem a zarazem dobrym gospodarzem. Klasztor był odpowiednio zadbany. Kolejny wizytator, prowincjał Cervinus w protokole z 1619 roku podkreślał zasługi o. Bartłomieja przy budowie nowego klasztoru, wzniesionego w 1615 roku, dbałość o piękno domu Bożego. Odrestaurował główny ołtarz, zainstalował osmio głosowe organy. Sprzyjał rozwojowi bractwa „Męki Pańskiej i Paska Świętego Franciszka”¹¹⁵.

Gwardian o. Anioł Bidsiński (1622-1626) odegrał ważną rolę w doprowadzeniu do końca zamysłu wojewody Wojciecha Niemiry dotyczącego klasztoru Panniny Benedyktynek w Drohiczynie. Pośredniczył w tej sprawie między fundatorem a ksienią benedyktyńskiego klasztoru w Toruniu, Matką Zofią Dłuską w 1623 roku i doprowadził sprawę do szczęśliwego końca, do osiedlenia się Benedyktynek w Drohiczynie w klasztorze pod wezwaniem Wszystkich Świętych¹¹⁶. Ojciec Anioł zjednywał konwentowi franciszkańskiemu w Drohiczynie wielu przyjaciół. Wojski mielnicki Skiwski złożył na ręce gwardiana O. A. Bidsińskiego swój testament. Pisał w nim między innymi: „Do kościoła reguły świętego Franciszka w Drohiczynie, w którym ciało moje spocznie w habicie tejże reguły legnię tą ostatnią wolą moją summe złotych polskich sześćset, lokowaną u J. M. Pana Gabriela Jerzykowicza... resceptu tey summy, aby w tymże kościele s. Franciszka za duszę moją każdy tydzień w sobotę Msza Święta perpetuis temporibus była odprawiana”¹¹⁷. Ważnym wydarzeniem w okresie rządów O. Anioła była zwołana do Drohiczyna przez prowincjała Gize, na dzień 1 stycznia 1626 roku, kapituła franciszkańska¹¹⁸.

W 1640 roku gwardianem w konwencie drohickim był o. Wacław Krajewski¹¹⁹. W sześć lat później stanowisko to piastował o. Kazimierz Kostro¹²⁰. Kolejny gwardian, o. Wincenty Morza z obawy przed „konkurencją” prężnego wtedy Towarzystwa Jezusowego, wystąpił przeciwko założeniu ich rezydencji w Drohiczynie. Sprawa oparła się w 1657 roku aż o Nuncjaturę Apostolską. Wysiłki te spełzły na niczym. Jezuita bowiem nie tylko założyli rezydencję w Drohiczynie, ale powierzono im parafię tutejszą i zobowiązano do prowadzenia kolegium¹²¹. Na czas przełożeństwa o. Wincentego przypadły lata „potopu”, męczeńska śmierć z rąk Szwedów co najmniej czterech franciszkanów drohickich¹²², spalenie klasztoru i profanacja świątyni przez okrutnych najeźdźców¹²³. Miary nieszcześćcia dopełniło jeszcze to, że srebra kościelne wysłane wozem do Sokala celem zabezpieczenia przed grabieżą „w bezpieczniejsze strony”, dostały się w ręce Szwedów¹²⁴.

Na czas leczenia ran po najeździe szwedzkim przypadło przełożeństwo o. Mi-

¹¹⁵ Tamże, s. 196: „1616 die 18 Februarii Conventum Drohicinum pervenimus. Invenimus Patrem gvardianum P. Bartholomeum Klucziata, bene gubernantem familiam cum pace ac religione, et conventum aconomicum”.

¹¹⁶ W. Szoldrski, *Kronika Benedyktynek Toruńskich*, Pelplin 1934, s. 80.

¹¹⁷ ADS 21 D, s. 44: „Religiosus in Christo frater Angelus Bidzinensis”.

¹¹⁸ AFK E-I-4, A. Karwacki, *Materiały do historii prowincji i konwentów OO. Franciszkanów na Rusi*, 1920, s. 54-55.

¹¹⁹ ADS 25 D, s. 167-168: „A. D. 1640. Religiosus Venceslaus Kraiowski Conventus Drohicensis Gvardianus”.

¹²⁰ ADS 26 D, s. 128-130. Proboszcz z Drohiczyna, archidiakon pułtowski Paweł Petrykowski zaskarżył w konsystorzu janowskim gwardiana franciszkanów drohickich o. Kazimierza Kostro o to, że zakonnicy grzebią zmarłych i spełniają inne posługi duszpasterskie zarezerwowane dla proboszczów. Sprawę wniósł w 1646 r.

¹²¹ S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4, cz. 4, Kraków 1905, s. 1488.

¹²² ADS 28 D, s. 377-378: „In Conventu Minorum Conventualium S. Francisci Drohicensium quatuor occisi fratres”. Fragment sprawozdania biskupa J. S. Wydzgi z 1658 r. do Stolicy Apostolskiej.

¹²³ ABD, *Summariusz...*, dz. cyt., s. 76. Jest tam relacja Ksieni Elżbiety Chronowskiej o 18 tygodniach straszliwych zniszczeń jakich dokonali Szwedzi, Kozacy i wojska Rakoczego w Drohiczynie w 1657 roku.

¹²⁴ Relacja o tym zdarzeniu, znajduje się u K. Kantaka i u Łakocińskiego w: *Magnus Stenock w Polsce*, s. 60, 129-130, ale nie dotyczy to okresu „potopu”, lecz wojny Północnej w 1703 r.

kołaja Antoniego Galeckiego (1669-1679)¹²⁵. Gwardian podjął trud odbudowy klasztoru i restauracji świątyni. Ojciec Mikołaj Antoni po zakończeniu pełnienia funkcji gwardiana, pozostał nadal w Drohiczynie aż do śmierci. Zmarł 3 stycznia 1687 roku¹²⁶. Po nim gwardianem został o. Marcin Korycki (1683)¹²⁷.

Kolejnym gwardianem został o. Bonawentura Daniewski w 1698 roku¹²⁸. Wiadomo o nim, że z konwentem drohickim związany był już znacznie wcześniej, że w latach 1679-1783 był tutaj zastępcą gwardiana¹²⁹. Prowadził szereg procesów związanych z odzyskaniem sum zapisanych testamentalnie na rzecz konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie¹³⁰. Zmarł 17 lutego 1699 roku¹³¹.

Ogromne zasługi dla konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie miał o. Bonawentura Kołomyjski, który podjął budowę nowego, murowanego kościoła¹³². Niezwykłym wydarzeniem był przyjazd do konwentu w Drohiczynie generała franciszkanów o. Józefa Marii Weneta 12 maja 1693 r. „Goście w konwoju niezmiernie radości przybyli szczęśliwie do drohickiego konwentu, dla których godnego przyjęcia... mieszkający na ów czas zakonnicy kupili na rynku bulków chleba białego za groszy siedem, piwa sprowadzili z Międzyrzecza, bo owego czasu wielką miało zaletę piwo tameczne... Wina antał przed kilkoma dniami przywiózł X Franciszek z Lublina, za które zapłacono złotych 155... W przeciągu bytności swej Generał przy wesóło brzmiącej kapeli konwentskiej, którą na ów czas klasztor trzymał celebrował i odwizytowawszy kościół, który na ten czas był jeszcze drewniany niewielki, podstarzały y weyrzawszy we wszystkie et inventorium, die 17 Mai 1693 r. podpisał a nazajutrz, to jest 18 Maia wyjechał do Grodna”¹³³.

Pod rządami o. B. Kołomyjskiego w konwencie było 15 zakonników w tym 8 ojców, czterech braci i trzech kleryków¹³⁴. Ostatnie lata życia spędził o. Kołomyjski w konwencie drohickim, tutaj też zmarł 5 października 1710 roku¹³⁵.

Następnego gwardiana znamy tylko z nazwiska, był to o. Andrzej Rymiński¹³⁶. Wiadomo, że w 1699 roku toczył z nim spór proboszcz ze Skrzyszewa, domagający się od franciszkanów z Drohiczyna dziesięciny ze wsi klasztornej Mogielnicy leżącej na terenie jego parafii¹³⁷.

Na progu XVIII wieku (1702-1706) gwardianem franciszkańskiego konwentu w Drohiczynie został były prowincjał o. Ludwik Zaleski, doktor teologii¹³⁸. Zmarł

¹²⁵ K. K a n t a k, t. 2, dz. cyt., s. 324: „Galecki Mikołaj Antoni pochodził ze szlachty podlaskiej. Urodzenie jego może przypadać około 1620. Uczęszczał do Akademii Zamojskiej i doktoryzował się z teologii pod Kwołkiem w 1642 r. zapewne jeszcze przed wstąpieniem do zakonu. Złożywszy profesję wyjechał na dalsze studia do Włoch, skąd wrócił jako doktor Pisma świętego. Wyznaczony 1654 na gwardiana do Wilna (...) wobec najazdu moskiewskiego wraz z społecznością schronił się do Drohiczyna, uwiózłszy argentarię (...). Wybrany prowincjałem urzędował do 1661 r. (...) Złożywszy prowincjałat osiadł w Drohiczynie (...). Jako gwardian drohicki otrzymał 1667 r. polecenie na nowo wydać Caeremoniale. R. 1673 przewodniczył kapitule w Pińsku. Umarł w Drohiczynie 1679 r.”

¹²⁶ AFK c.8, Series Patrum et Fratrum Ordinis Minorum Conventualium Lithuaniae et Albae Russiae 1600-1853.

¹²⁷ ADS 34 D, s. 489. Mowa tu o procesie wytoczonym przez ks. Stanisława Rosochackiego, kanonika łuckiego, proboszcza sarnackiego przeciwko konwentowi franciszkańskiemu w Drohiczynie.

¹²⁸ ADS 38 D, s. 296.

¹²⁹ ADS 34 D, s. 489 „b”.

¹³⁰ Tamże; ADS 38 D, s. 296.

¹³¹ AFK c.9, „Alfabetyczny spis zmarłych franciszkanów prow. Litewskiej od początku zakonu do 1845”.

¹³² MAB F. 17-193, s. 9.

¹³³ Tamże, s. 9 „b”.

¹³⁴ Tamże, s. 9.

¹³⁵ Tamże.

¹³⁶ ADS 38 D, s. 415 „b”: „A. D. 1699 Pater Rymiński electus gwardianus de statu Conventus sui necum est informatus”.

¹³⁷ ADS 38 D, s. 415-415 „b”; ADS 46 D, s. 168: „Frater Andreas Regens et Concionator Ordinis Drohicjensis”, ADS 38 D, s. 415-415 b.

¹³⁸ ADS 42 D, s. 459-461: „Pater Ludovicus Zaleski S. Th. Doctor. Pater Provinciae, Gwardianus Conv. Droh. Ord. Min. Conventualium S. Francisci”.

w Drohiczyźnie 29.III.1709 r.¹³⁹ Jego następcą, o. Melchior Dąbrowski (1710)¹⁴⁰ boleśnie przeżywał kolejną falę morowego powietrza, które dotknęło całe Podlasie w tym także i konwent franciszkański w Drohiczyźnie. Zmarło wtedy aż sześciu zakonników (trzech ojców i trzech braci) z tego klasztoru. O jednym z ojców wiadomo, że niósł posługę kapłańską zarażonym mieszkańcom Drohiczyzna i okolic i sam stał się jedną z ofiar tego moru¹⁴¹. Melchior Dąbrowski był sekretarzem prowincji w latach 1709-1712, miał stopień bakałarza¹⁴².

O kolejnych dwóch gwardianach o. Marianie Horoszewskim (1712)¹⁴³ i o. Franciszku Średnickim (1729-1730) bakałarzu teologii i sekretarzu prowincji w 1721 roku¹⁴⁴ nie zachowały się dokładniejsze wzmianki.

Do rzędu niezwykle zasłużonych gwardianów dla konwentu franciszkańskiego w Drohiczyźnie należy o. Antoni Dąbrowski (1732-1751) były prowincjał¹⁴⁵. Za jego sprawą wzniesiony został nowy murowany klasztor. Zmarł w Drohiczyźnie 12. VIII.1751 roku¹⁴⁶. Podobnie byłym prowincjałem był również gwardian o. Antoni Uszyński (1751). Do końca życia przebywał w Drohiczyźnie i tutaj zmarł 18.II.1768 r.¹⁴⁷ Po nim gwardianem został Bonawentura Holdowicz¹⁴⁸. Kolejnym gwardianem i byłym prowincjałem był również o. Stefan Lubowicki (1769)¹⁴⁹. Zmarł w Drohiczyźnie 17 stycznia 1769 r.¹⁵⁰ Równie sławnym jak jego imiennik był gwardian Antoni Dąbrowski (II), także były prowincjał¹⁵¹. Za jego rządów (1773-1777) ukończony został wystrój wewnętrzny kościoła. On też rozbudował

¹³⁹ AFK, c.8.

¹⁴⁰ ADS 46 D, s. 171: „A. D. 1710 Rev. in Christo Pater Melchior Dombrowski gwardianus”.

¹⁴¹ K. Kantak, t. 2, dz. cyt., s. 377.

¹⁴² AFK E-I-6 „a”, s. 110-111.

¹⁴³ ADS 46 D, s. 382: „Adm. Rev. Gałęski praepositus Siemiatycensis centra Patres Franciscanos Drohicenses... praesente Adm. Rev. et Religiosse i X-to Patre Mariano Horoszewski gwardiano Conventus Drohicensis Ord. Min. Conventualium S. Francisci, citato”.

¹⁴⁴ ADS 42 D, s. 446: „A. D. Pater Franciscus Średnicki Praesidens Conventus Drohicensis Ord. Min. Conv.”; ADS 55 D, s. 43: „A. D. 1727 Rev. in Christo Pater Franciscus Średnicki Ord. Min. S. Francisci Conventus Drohicensis gwardianum”; ADS 57 D, 37 „b”: „A. D. 1730 Adm. Rev. Adalbertus Średnicki Sanctae Theologiae Baccalaureus Ord. Min. S. Francisci Conventualium Drohicensis gwardianum”.

¹⁴⁵ AFK E-I-6 „a” o. A. Karwacki, T. VI Litwa. Prowincja OO. Franciszkanów, uzupełnienie do tomu V-go, s. 114: „Prowincjał o. Antoni Dąbrowski (I) Dr Teologii. Obrany na kapitule w Wilnie 26 czerwca 1724 (...). Prowincjał ten zmarł w Drohiczyźnie 16 stycznia 1751 r.”. A. Karwacki pomylił się co do daty śmierci A. Dąbrowskiego, gdyż jak poświadcza to zachowana w Archiwum Parafii Drohiczyński metryka jego zgonu, były prowincjał zmarł 20 stycznia 1751 r. a pogrzebany został 22.I.1751 r. Por. APD I (D) 1, s. 6. O. A. Dąbrowskim jako gwardianem w Drohiczyźnie już w 1732 roku wzmianka w ADS 60 D, s. 65: „A. D. 1732 Adm. Rev. Pater Antonius Dąbrowski Exprovincialis Gwardianus”. Wzmianki o gwardianie w: ADS 61 D, s. 119; ADS 64 D, s. 111; APD III (Q) 1 „b”.

¹⁴⁶ APDI (D) 1, s. 6.

¹⁴⁷ AFK E-I-6 „a”, s. 119: „Prowincjał o. Antoni Uszyński 1742 obrany na kapitule w Holszanych 24 czerwca 1742”; MAB F. 17-193, Phenix, dz. cyt., s. 14: „Anno 1740 m. Februario X. Antoni Uszyński Regens Studiis”, s. 15: „A. D. 1751 X. Antoni Uszyński gwardyan tutejszy”; APD I (D) 1, s. 124: „A. D. 1768 d. 18 Februarii Religiosissimus Adm. Rev. Pater Eximius Antonius Uszyński Lithuanus Exprovincialis Ordinis Sancti Francisci plenum meritis circa ovilem ecclesiasticam, post absolutam missam sepultus in sepulchro Ecclesiae RR. PP. Franc. Conv. Droh.”.

¹⁴⁸ AFK E-I-6 „a”, s. 121: „Prowincjał o. M. Bonawentura Holdowicz 1748. Obrany na kapitule w Olkiennikach 2 lipca 1748 po prowincjonałe Antonim Uszyńskim (...). Prowincjał ten umarł jako gwardian w Grodnie 11 Aug. 1762”; APD I (B) 3, s. 36 „b”: A. D. 1757 „Ego Frater Bonawentura Holdowicz, Exprovincialis, Gwardianus Conventus Drohicensis Ord. Min. S. P. Fr. Conventualium”.

¹⁴⁹ AFK E-I-6 „a”, s. 125: „Prowincjał o. M. Stefan Lubowicki obrany na kapitule w Iwieniu 2 lipca 1757, po prowincjonałe B. Holdowiczu. Prowincjał umarł jako gwardian w Drohiczyźnie 17 stycznia 1769 r. Por. MAB F. 17-193, Phenix, dz. cyt., s. 15 „b”.

¹⁵⁰ AFK c.8, s. A: „Lubowicki Stefan zmarł 17.I.1769 r. Exprovincjał”.

¹⁵¹ AFK E-I-6 „a”, s. 131: „Prowincjał Antoni Dąbrowski 1766, obrany na kapitule w Grodnie w czerwcu 1766”; APD III (Q) 1 „c”; „Zapis Fabiana Lubowskiego na rzecz Antoniego Dąbrowskiego, gwardiana OO. Franciszkanów w Drohiczyźnie, sumy 54 florenów od Jakuba Ciszewicza A. D. 1774”.

klasztor¹⁵². Zmarł w Drohiczynie 19 stycznia 1792 r.¹⁵³

Niezwykłym człowiekiem i wielkim uczonym był gwardian Maciej Tonkiel (1778)¹⁵⁴. Urodził się w 1725 roku. Studia odbywał we Włoszech. Obok teologii ukończył tam także studia z zakresu fizyki. Po powrocie do Polski był regensem studiów w Wilnie (1762-1766). Powołany na asystenta generała zakonu przebywał w Rzymie w latach 1771-1776. Potem powrócił do Wilna, tym razem na stanowisko gwardiana. Jako gwardian drohicki wydelegowany został w 1778 roku na sejm, by bronić tam interesów litewskiej prowincji franciszkańskiej. W latach 1781-1784 był prowincjałem. Następnie ponownie gwardianem w Wilnie. Podjął wtedy starania o utworzenie studium fizyki eksperymentalnej, co więcej ofiarował 1500 złotych polskich odziedziczonych po rodzicach, na zakup instrumentów do laboratorium fizycznego. W roku 1797 część tych przyborów ofiarował szkółom wileńskim do pracowni fizycznych¹⁵⁵. Zmarł 19.VI.1801 roku¹⁵⁶.

Kolejnym gwardianem został o. Hieronim Grocki¹⁵⁷. Zmarł w Drohiczynie 10 maja 1783 r.¹⁵⁸ Do rzędu byłych prowincjałów a następnie gwardianów konwentu drohickiego należał o. Franciszek Pliszka (1790)¹⁵⁹. W księdze zmarłych napisano o nim, że przykładem swego życia i dzięki swoim dokonaniom stał się dla wielu przykładem i nauczycielem. Zmarł 6 sierpnia 1797 r.¹⁶⁰ Gwardian o. Jacek Turski był poprzednio asystentem generalnym. Zmarł w Drohiczynie 7.VII.1794 roku¹⁶¹.

Szeroko znanym z dokonań także i na polu naukowym w zakresie filozofii, teologii i obojga praw był gwardian o. Szczepan Szymon Niewiarowski¹⁶². Urodził się na Podlasiu około 1748 r. Do zakonu wstąpił w roku 1765. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1771 roku. Był regensem w Wilnie, potem sekretarzem prowincji (1781). W roku 1787 obrany został wieczystym definitorem. Po zgonie prowincjała Niewińskiego zarządzał prowincją jako komisarz od 10.XI.1787 do 4.II.1790 r. Na kapitule w Szeymbekpołu 7.IX.1793 r. obrany został prowincjałem. Pełnił tę funkcję do 1796 r. Dwukrotnie był gwardianem w Drohiczynie. Pierwszy raz został nim w 1796 roku, drugi raz w roku 1809. Wszechstronne wykształcenie z zakresu humanistyki, filozofii, teologii, prawa cywilnego i kanonicznego, po-

¹⁵² MAB E. 17-193, *Phenix*; dz. cyt., s. ; K. K a n t a k, t. 2, dz. cyt., s. 439: „Wspanialsze, ważniejsze od tych budowli były kaplice w Olkiennikach 1779, osobno stojąca, dzieło Bujalskiego gwardiana, oraz drohicka 1778”.

¹⁵³ AFK E-I-6 „a”, s. 131: „Prowincjał ten umarł w Drohiczynie 19 stycznia 1792 r.”.

¹⁵⁴ K. K a n t a k, t. 2, dz. cyt., s. 443: „R. 1778 o. M. Tonkiel był gwardianem drohickim”.

¹⁵⁵ AFK E-I-6 „a”, s. 143, „o. M. Takiel 1781. Obrany na kapitule w Iwańcu 23 Julii 1781”, s. 140: „1778 o. Maciej Takiel Exass. Generalis gwardian drohicki, zastępując sprawy prowincji w Warszawie podczas sejmku wydał ze swej elemożyny 20 aur. Mummos. Prowincja przyrzekła mu za to odprawić 300 Mszy św: na jego intencję. Rozebrały je konwenty”; K. K a n t a k, t. 2, dz. cyt., s. 442-443; APD I (B) 1, s. 45: Drohiciini 1758 pater M. Takiel regens studiis”.

¹⁵⁶ AFK c.8.

¹⁵⁷ AFK c.9. „Srocki Hieronymus gwardianus drohiciensis”.

¹⁵⁸ Tamże.

¹⁵⁹ ADS 94 D, s. 67 „b”: „A. D. 1790 Praesente Adm. Rev. Francisco Pliszka superscripti Ordinis Conventualium Drohiciensis Conventus Gwardiano”; AFK E-I-6 „a”, s. 138: „Prowincjał o. M. Franciszka Pliszka 1775. Konwokacja w Drohiczynie 19 stycznia 1777”.

¹⁶⁰ AFK c.8, s. 52: „AR PM Franciscus Pliszka Exprovincialis, Pater Conventus Drohiciensis in vita sua opere et exemplo qvam plurimos edocens, animam suam pater diligebat placidissime rediit ut supra hora 11 ante meridiem 1797 6 Augusti Drohiciini”.

¹⁶¹ AFK c.8, s. 52: „Hyacintus Turski, Pater Provinciae, Ass. Generalis, Gwardianus Drohiciensis 1794 7 Julii Drohiciini”; AFK c.9.

¹⁶² AFK c.8, s. 60: „A. D. 1816 AR PM Stephanus Simon Niewiarowski Exprovincialis Ancianus, Pater Conventus Drohiciensis. Vir de Religione et de re literata optime meritus in scientiis teologicis, philosophicis ac Juris Civilis et in Sacris Canonibus multum versatus, multis annis erudiens discipulos multoquae. Cathedrae suae reliquit successores post modum non paucos annos Secretarii Provinciae munere cum laude functus ac commissarius Generalis Provinciae designatus in finem laborum suorum placidissimam animam suam tradidit Redemptori, aetatis suae ann. 68, Relig. 51, Sacerdotii 45, hora 10 vespertina. Tumulatus requievit Szezybanicze 1816 9 septembris”.

zwoliło mu osiągnąć znaczące wyniki w dziedzinie kształcenia i wychowania studentów¹⁶³. Zmarł w Drohiczynie 9 września 1816 r.¹⁶⁴

Niezwykle barwną postacią był gwardian o. Karol Gaudenty Żera¹⁶⁵. Urodził się w Żerach Czubikach w par. Perlejewo w roku 1743. Wykształcenie średnie zdobył w Kolegium OO. Jezuitów w Drohiczynie. Tutaj też wstąpił do zakonu franciszkańskiego 12 lutego 1764 r. Śluby zakonne złożył 8.III.1768 r. Święcenia kapłańskie otrzymał 24 lipca 1768 roku w Pińsku. Tam też odprawił prymicyjną Mszę Świętą. Przez wiele lat przebywał w klasztorze w Drohiczynie. Gwardianem konwentu był w latach 1801-1802. Zmarł w Drohiczynie w 1802 roku¹⁶⁶. Znany jako gawędziarz i facecjonista oraz jako kronikarz dziejów konwentu drohickiego. Pozostawił po sobie kilka rękopisów. Publikacji doczekał się zbiór jego anegdot pt. „Vorago rerum, torba śmiechu, groch z kapustą a każdy pies z innej wsi”¹⁶⁷. Rękopis odkrył w jednym z dworców szlacheckich nad Narwią Zygmunt Gloger i opublikował w Warszawie w 1893 r. Książka doczekała się drugiego wydania przez PIW w 1980 roku¹⁶⁸. Okazało się jednak, że zachował się jeszcze inny rękopis tegoż autora, niezmiernie ważny dla badaczy dziejów konwentu franciszkańskiego, odkryty w Archiwum Miasta Wilna przez panią Marię Kałamajską Seed¹⁶⁹, dotychczas jeszcze nie opublikowany „Phoenix de pulveribus resuscitatus”¹⁷⁰. Świadczy on dobitnie o pasji historyka u o. Karola Gaudentego Żery. Trudno dziś wyobrazić sobie naukowe opracowania dotyczące kościoła franciszkańskiego i konwentu w Drohiczynie, które nie uwzględniałyby tego źródła. Po śmierci o. K. G. Żery gwardianem konwentu został o. Jan Zaleski. Zmarł w 1805 roku. Eksprowincjałem był kolejny gwardian drohicki o. Dominik Szmurło (1808-1809)¹⁷¹. Zmarł w Grodnie w 1812 roku¹⁷². Po nim, po raz drugi funkcję gwardiana objął w 1809 r. o. Szczepan Niewiarowski¹⁷³.

Ostatnim gwardianem franciszkańskiego konwentu w Drohiczynie był o. Do-

¹⁶³ AFK c.9; ADzD XII/V: „1809 Kościół Ichmościów XX. Franciszkanów w Drohiczynie x. Stefan Niewiarowski gwardian”.

¹⁶⁴ AFK E-I-5, s. 152-153: „Prowincjał o. M. Stefan Niewiarowski 1793 obrany na kapitułę w Szebakpolu 7 września 1793. Prowincjał ten umarł w Drohiczynie 9 września 1816 roku”.

¹⁶⁵ APD I (B) 2, s. 148. Wzmiankowany w latach 1785, 1788.

¹⁶⁶ APP I (B) 4, s. 22 „b”: „Wypychy, Anno 1743 die 4-t Novembris Ego idem (Mathias Święcki PP.) baptisavi infantem nomine Carolus, filium NN. Antoni Żera et Franciscae Czarkowska, conjugum legitimum. Levantibus NN. Fabiano Poniatowski et Dorothea Leszczyńska”. Jak wynika z metryki, Karol Żera urodził się we wsi Twarogi Wypychy 4 listopada 1743 roku. Swoją zyciorys podaje bardzo dokładnie w: K. Ż e r a, *Vorago rerum, torba śmiechu groch z kapustą, każdy pies z innej wsi*, Warszawa 1980, s. 33-34.

¹⁶⁷ Wcześniej, dzieło *Vorago rerum...* publikowane było we fragmentach przez Z. G l o g e r a: *Ze starych szpargałów ś.p. Karola Żery. Fraszki i opowiadania*, Warszawa 1893.

¹⁶⁸ Pełne i wierne rękopisowi wydanie w Warszawie w 1980 r. Por. przypis 166.

¹⁶⁹ Pani dr Maria Kałamajska Seed, historyk sztuki, pracownica PKZ w Warszawie, na moją prośbę (ks. E. Borowski), podjęła archiwalną kwerendę w archiwach wileńskich dotyczącą dokumentów klasztoru franciszkańskiego w Drohiczynie. Odnalazła wzmiankowany rękopis, jak również inwentarz kościoła i konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie 1678 r. Niepublikowany rękopis K. G. Ż e r y, *Phoenix de pulveribus resuscitatus, svaaviter suam canit modulenam*, z 1797 r. cytowany jest w niniejszej pracy jako MAB sygn. F. 17-193, Phenix. Inwentarz konwentu i kościoła franciszkańskiego w Drohiczynie z 1678 r. pod sygn. BUW F. 4-36.467.

¹⁷⁰ Kserokopia w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.

¹⁷¹ O. K.G. Żera zmarł w 1802 roku, zatem o. Jan Zaleski musiał w tymże roku zostać gwardianem. O. J. Zaleski zmarł w Iwieńcu. Przełożeniństwo w klasztorze drohickim pełnił między 1802 a 1805. AFK c.8, s. 55: „AR PM Joannes Zaleski Pater provinciae et Conv. Drohiciensis, multum laborans pro bono provinciae et religione, serio tamen confectus, animam placidissime reddidit Salvatori, eo die quo Ecclesia celebret Coena Domini — Iwieniec 1805 Aprilis”. Dominik Szmurło wymieniony jest w źródłach jako gwardian w Drohiczynie w latach 1808-1809. Por. ADzD XII/V 1808-1809. Wcześniej wzmiankowany jest jako zakonnik w tym konwencie APD I (B) 3, s. 51.

¹⁷² AFK c.9: „Szmurlo Dominicus, Gvardianus Grodnae, def. 1812, Aprilis 12”.

¹⁷³ ADzD XII/V-1809.

minik Ołędzki (1813-1832)¹⁷⁴. Pochodził ze wsi Kobylany na Podlasiu. Urodził się 28.I.1769 r. Do szkoły Średniej uczęszczał w Węgrowie w latach 1783-17990. Do zakonu wstąpił w Drohiczynie 2 kwietnia 1796 r. Tutaj studiował filozofię i teologię. Święcenia kapłańskie otrzymał 9 lutego 1800 roku. Przez osiem lat był lektorem w macierzystym klasztorze. W 1813 roku obrany został gwardianem tutejszego konwentu. Obowiązki te pełnił aż do kasaty klasztoru przez rząd carski w 1832 roku.

2. Stan osobowy konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie

Alfabetyczny wykaz ojców, braci i kleryków franciszkańskich, których obecność w Drohiczynie jest udokumentowana, zamieszczony został w aneksie niniejszego opracowania. Nie sposób ocenić w jakim stopniu ten wykaz przybliżony jest do pełnej listy zakonników franciszkańskich, którzy na przestrzeni ponad 432 lat działali w Drohiczynie. Na podstawie fragmentarycznych, wrywkowych danych źródłowych, można mówić dokładniej o obsadzie personalnej tutejszego konwentu tylko w latach najlepiej udokumentowanych. Liczebność zakonników w klasztorze drohickim ilustruje tabela Nr 1.

T a b e l a N r 1

Obsada personalna konwentu w Drohiczynie w różnych okresach jego istnienia.

Rok	Ojcowie	Bracia	Klerycy	Łącznie
około 1400	2	2	—	4
1596	3	—	3	6
1612	6	2	1	9
1693	8	4	3	15
1773	14	7	7	28
1808	7	1	—	8
1825	4	1	—	5
1832	4	—	—	4

W świetle zamieszczonych w tabeli danych widać wyraźnie jak konwent, mimo pustoszących go morów i strat spowodowanych najazdami i wojnami rozrastał się systematycznie do czasu rozbiorów, osiągając w 1773 roku liczbę 28 zakonników, najwyższą we wszystkich kategoriach: ojców, braci i kleryków¹⁷⁵. W okresie porozbiorowym, zwłaszcza pod zaborem rosyjskim liczba zakonników w klasztorze drohickim gwałtownie spada, w wyniku restrыkcji zastosowanych przez władze carskiej Rosji odnośnie do przyjmowania nowicjuszy i prowadzenia nowicjatów zakonnych. W przededniu kasaty w konwencie było już tylko czterech zakonników¹⁷⁶.

O pierwszej ekipie zakonnej przybyłej tu około roku 1400 wiemy tylko tyle, że w Drohiczynie pozostało 2 ojców i 2 braci z ekipy franciszkańskiej, która udawała się na Litwę do Kowna i Oszmiany¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Wzmiankowany poprzednio jako lektor w latach 1800-1809, w roku 1808 jako lektor i prokurator w drohickim konwencie a od 1813 jako gwardian. Por. ADzD XII/V 1808-1809; ADzD XII/V 1809; AFK E-I-5; ADzD IV/Ps. Był gwardianem aż do kasaty klasztoru w 1832 r. Zmarł w Pobikrach. Zachowała się w Archiwum Parafialnym w Pobikrach metryka jego zgonu: APPb I (D) 7, s. 11 „b”: Metryka Nr 19/1847. Roku 1847 dnia 21 czerwca w Pobikrach zmarł ze starości ksiądz Dominik Ołędzki. SS. Sakramentami opatrzony. Z powołania kapłan byłego Drohyczyńskiego Franciszkańskiego Klasztoru Gwardian dawniejszy. Pobikrowskiego kościoła wikary lat 78 wieku mający. Przez dziekana bielskiego ks. Sciepuszyńskiego i wielu księży zgromadzonych, w przytomności proboszcza ks. Byculewiczca pogrzebany na mogiłach parafialnych dnia 23 czerwca 1847 roku”.

¹⁷⁵ J. K ł o c z o w s k i, *Zakony męskie w Polsce w XVI-XVIII wieku*, w: *Kościół w Polsce*, t. 2, Kraków 1970, s. 542; D. K r ó l i k, *Organizacja diecezji łuckiej i brzeskiej od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983, s. 366.

¹⁷⁶ ADzD XII/V.

¹⁷⁷ MAB F. 17-193, *Phenix*, dz. cyt., s. 6.

Dzięki relacji, zawartej w protokole wizytacyjnym prowincjała ojca Jana a Caputo w 1596 roku, wiadomo, że w klasztorze franciszkańskim w Drohiczynie było sześciu zakonników w tym trzech ojców i trzech braci¹⁷⁸. Wizytator podawał wiek, czas złożonej profesji oraz charakterystykę franciszkanów z konwentu w Drohiczynie¹⁷⁹.

Gwardianem klasztoru był w 1596 roku o. Justyn Wieruszowski, liczący wtedy 29 lat. Bliższe dane o nim przedstawione zostały w pierwszym paragrafie tego rozdziału, omawiającym poczet tutejszych gwardianów. Kaznodzieją był ojciec Antoni Kazimierzowski, mający 26 lat. Do zakonu wstąpił w Szczepieszynie. Profesję złożył w Pińsku. Zanim przybył do Drohiczyna pełnił w Szczepieszynie funkcję kaznodziei. Wizytator określił go jako dobrze zbudowanego pod względem fizycznym i nieco otyłego. Kwestarzem był ojciec Stefan Wileński, liczący 27 lat. Do zakonu wstąpił w Wilnie, tam też złożył profesję zakonną. Fizycznie był dobrze zbudowany, „słusznej postawy”, otyły, miał rudą brodę. Zdaniem wizytatora nadawał się na kwestarza. Ojciec Franciszek Łazowski, szlachcic z Polesia zapukał do furty klasztornej w 1606 roku w Wilnie, tam też po roku złożył profesję zakonną w wieku 25 lat. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1608 roku. Ojciec Jan Planecki pochodził z Małopolski ze Zborowic. Do zakonu przyjęty został w Przemyślu w roku 1596 a w 1597 r. złożył profesję. Święcenia kapłańskie otrzymał w Kownie w 1609 r., w wieku 30 lat. Klerykami po profesji zakonnej byli: Antoni Bobiński, który wstąpił do zakonu w 1598 r., a profesję złożył w wieku 17 lat w 1600 r. oraz Teofil Strunimski, szlachcic z Małopolski, który wstąpił do zakonu w Wilnie w 1594 r. Jedyny brat w tej ekipie — to Bonawentura z Kłodawy z Wielkopolski. Do zakonu wstąpił w Kownie w 1611 roku. Profesję złożył w Wilnie w 1612 r. w wieku 23 lat. Ten sam skład utrzymał się w konwencie drohickim w 1615 roku.

Z rękopisu o. K. G. Żery czerpiemy informacje o piętnastoosobowym składzie franciszkańskiego konwentu w Drohiczynie w 1693 roku. Gwardianem był wtedy o. Bartłomiej Kołomyjski. Regensem studiów i kaznodziejem był o. Jakub Korolowicz, doktor teologii. Zastępcą gwardiana był Tomasz Jan Zagórski. Ojciec Cyprian Tołwiński pełnił funkcję depozytariusza. Pozostali Ojcowie to: Atanazy Kakseński, Franciszek Kołomyjski, Franciszek Bromnicz i Bonawentura Daniewski. Diakon Albert Kazimierzowski, lat 26, przyjęty został do zakonu w Wilnie. Diakon Franciszek Trocki, lat 24 wstąpił do franciszkanów w Wilnie. Fizycznie był „słusznej postawy”, duchowo: pobożny, wzorowy w postępowaniu.

Subdiakon Bernardyn, liczył 22 lata. Do zakonu wstąpił również w Wilnie.

Uderza młody wiek zakonników w konwencie franciszkańskim w Drohiczynie w 1596 roku. Żaden z nich nie przekroczył 30 roku życia. Czterech wstąpiło do zakonu w Wilnie, jeden w Krakowie i jeden w Szczepieszynie. Prowincjał wyróżnił jako najbardziej przykładowych i wzorowych zakonników w tej ekipie: gwardiana o. J. Wieruszowskiego i subdiakona Franciszka Trockiego¹⁸⁰.

Wizytacja prowincjała o. Antoniego Gaski z 1612 r. pozwoliła poznać bliżej dziewięćosobowy skład tutejszego konwentu¹⁸¹. Charakterystyka gwardiana o. Bartłomieja Klucziaty zamieszczona została w pierwszym paragrafie tego rozdziału¹⁸². Funkcję kaznodziei pełnił w konwencie o. Grzegorz ze Lwowa. Do zakonu wstąpił we Lwowie w 1594 roku. Profesję złożył w 1598 r. Święcenia kapłańskie otrzymał w roku 1604. Zakrystianem był o. Wawrzyniec z Krakowa, lat 33. Wstąpił do franciszkanów w Krakowie w 1598 r. Profesję zakonną złożył w 1599 r. Do kapłaństwa przygotowywał się w konwencie dobrzyńskim. Święcenia otrzymał w 1608 roku. Prokuratorem był o. Eleazar z Prowodowa na Mazowszu. Do zakonu wstąpił w Przemyślu w roku 1608. Profesję złożył w 1609 roku. Do ka-

¹⁷⁸ AFK E-I-5, s. 82: „Fratres permanentes manent sex”.

¹⁷⁹ Tamże, s. 115.

¹⁸⁰ MAB F. 17-193. *Phenix*, dz. cyt., s. 9 (18).

¹⁸¹ AFK B-4 *Qvatuor Visitationes...*, s. 273 (183).

¹⁸² Tamże.

państwa przygotowywał się w klasztorze Międzyrzeckim. Świecenia otrzymał w 1610 r.

W klasztorze było trzech kleryków: Marian Augustynowicz, Feliks Daszkiewicz i Jakub Jankiewicz, pełniący funkcję sekretarza konwentu, Czterej bracia zakonni to: Marian Czajkowski, Sylwester Bloch, Wolski i Wiński¹⁸³.

W roku 1773 w klasztorze franciszkańskim w Drohiczynie było 28 zakonników w tym czternastu kapłanów, siedmiu braci i siedmiu kleryków. Z dużym prawdopodobieństwem udało się ustalić imiona i nazwiska ojców przebywających wtedy w konwencie. Gwardianem był o. Antoni Dąbrowski (II), pozostali to: o. Stefan Koc, o. Marceł Ławrynowicz, o. Antoni Poczayko, o. Józef Poletyło, o. Ludwik Pruszykowski, o. Piotr Różniewski, o. Andrzej Sieklucki, o. Jakub Szygowski, o. Bartłomiej Faustyn Święcki, o. Antoni Święcki, o. Anioł Uszyński, o. Franciszek Zera, o. Józef Żukowski¹⁸⁴. Nie udało się natomiast ustalić nazwiska kleryków i braci zakonnych. Wysoki, 28 osobowy skład konwentu utrzymał się do trzeciego rozbioru Polski. Gwałtowne zmiany nastąpiły pod zaborem pruskim a potem rosyjskim.

Sytuacja klasztorów pod zaborem pruskim stała się bardzo trudna ze względu na przejście przez rząd pruski dóbr ziemskich, które stanowiły podstawę utrzymania konwentów. Wypłacany przez Prusaków zryczałtowany ekwiwalent, był faktycznie tylko cząstkową rekompensatą dochodów, jakie dawały zakonnikom te dobra ziemskie. Drohiczyn znalazł się po trzecim rozbiore Polski pod zaborem pruskim, a polityka gospodarcza zastosowana wobec konwentu franciszkańskiego zachwiała materialnymi podstawami jego dalszej egzystencji. W 1800 roku Prusacy przejęli folwark w Kłyżówce, zamieniając dotychczasowe dochody franciszkanów z tej ziemi na głodową pensję roczną w wysokości 134 rubli i 80 kopiejek¹⁸⁵. Folwark we wsi Mogielnica znalazł się pod zaborem austriackim i nie napływały z niego żadne dochody. W tej sytuacji zaistniała konieczność likwidacji studentatu oraz rozmieszczenia wielu zakonników w charakterze wikariuszów w pobliskich parafiach, które pomocy duszpasterskiej potrzebowały¹⁸⁶. Rozwiązanie to doraźnie korzystne, na dalszym etapie okazało się poważnym zagrożeniem dla samej egzystencji klasztoru. W miejsce 28 zakonników w okresie przedrozbiorowym, w 1808 było ich w konwencie drohickim tylko ośmiu¹⁸⁷, w rok później, kiedy jeszcze dwaj inni ojcowie objęli funkcje wikariuszy parafialnych, w klasztorze przebywało już tylko sześciu zakonników¹⁸⁸.

W świetle akt dziekana drohickiego, można było ustalić stan osobowy klasztoru w latach 1808-1809. W roku 1808 było w konwencie ośmiu zakonników, w tym siedmiu księży i jeden brat. Gwardianem, kończącym w październiku swoją kadencję, był o. Dominik Szmurło. Pozostali ojcowie to: Ludwik Leszczyński, o. Stefan Kożuchowski, o. Roch Borowski, o. Dominik Ołędzki, o. Józef Smorczewski, o. Gabriel Wojno oraz brat Jan Krakowiecki¹⁸⁹. Zmiana gwardiana nastąpiła 11 października 1808 roku. Nowym gwardianem został o. Szczepan Niewiarowski¹⁹⁰. Na podstawie danych z marca 1809 roku możemy poznać funkcje, jakie pełnili poszczególni zakonnicy w klasztorze. Gwardianem był nadal o. Szczepan

¹⁸³ Tamże, s. 273-278.

¹⁸⁴ AFK c.9; AFK c.8.

¹⁸⁵ ADzD VII (CE) 5. Ukaz Katolickiego Duchownego Kolegium Nr 130: „Pruski Rząd odebrawszy od niego (Drohickiego Franciszkańskiego Klasztoru) ziemię i wieś Kłyśówkę naznaczył na miejsce onych na utrzymanie klasztoru i kościoła małą pensyjke (...). Naznaczono temu klasztorowi rocznego przychodu po 134 ruble i 1/4 kopiejki, iakowa suma Pruskim Rządem wydana była”.

¹⁸⁶ ADzD XII/V — 1809. Na podstawie raportu dziekana drohickiego ks. Jakuba Sosnowskiego do archidziekana białostockiego wiadomo, że niektórzy franciszkanie z klasztoru w Drohiczynie, pełnili obowiązki wikariuszy: o. Adrian Smoniewski w Dziadkowicach, o. Karol Kudźmowski w Śledzianowie. Por. ADzB IV (Ps) 6.

¹⁸⁷ ADzD XII/V-1808.

¹⁸⁸ ADzD XII/V-1809.

¹⁸⁹ ADzD XII/V-1808.

¹⁹⁰ Tamże.

Niewiarowski, o. Dominik Ołędzki był lektorem i prokuratorem konwentu, o. Dominik Szmurło — spowiednikiem, o. Gabriel Woyno — skarbnikiem, o. Roch Borowski miał dozór nad zakrystią kościoła. Brat Jan Krakowiecki był szafarzem i zakrystianem¹⁹¹.

Rosyjskie władze zaborcze, których rządy objęły tę ziemię po traktacie Tylżycim zastosowały przepisy restrykcyjne przyjmowania do klasztoru nowych kandydatów, czekały tylko na odpowiedni moment, żeby skasować konwent drohicki pod pretekstem niepełnej obsady. W 1832 roku w klasztorze franciszkańskim w Drohiczynie przebywało już tylko czterech zakonników: o. Dominik Ołędzki — gwardian, o. Łukasz Tymiński, o. Agaton Wierciński i o. Gabriel Woyno¹⁹². Im przypadła gorycz wygnania z macierzystego klasztoru i szukania chleba w pracy parafialnej.

IV. PODSTAWY MATERIALNE FUNKCJONOWANIA KONWENTU

Środki materialne na utrzymanie klasztoru i kościoła czerpali franciszkanie drohiczcy z różnych źródeł. Podstawę utrzymania zakonników stanowił folwark w Kłyżowce utworzony w oparciu o grunty ofiarowane franciszkanom przez wojewodę drohickiego około 1400 r.¹⁹³ Uposażenie to potwierdził i poszerzył książę Witold w roku 1409¹⁹⁴. W XVII wieku doszedł jeszcze drugi folwark we wsi Mogielnica¹⁹⁵.

Drugim źródłem dochodów były zapisy testamentalne i donacyjne, na mocy których określone kwoty pieniężne lokowali ofiarodawcy na dobrach ziemskich, zobowiązując właścicieli do uiszczania na rzecz konwentu franciszkańskiego w Drohiczynie odsetków od sumy lokowanej, w wysokości od siedmiu do dziesięciu procent. Większość tych zapisów wiązała się z obowiązkiem odprawiania przez kapłanów zakonnych corocznie określonej liczby Mszy Świętych w intencji ofiarodawców¹⁹⁶.

¹⁹¹ ADzD XII/V-1809.

¹⁹² Tamże.

¹⁹³ MAB F. 17-193, *Phenix*, dz. cyt., s. 6.

¹⁹⁴ Tamże.

¹⁹⁵ ADS 38 D, s. 415. W roku 1699 proboszcz ze Skrzyszewa ks. Tomasz Kuczyński kanonik łucki wystąpił do konsystorza w Janowie ze skargą na franciszkanów drohickich z tego powodu, że nie uiszczają dziesięciny należnej proboszczowi z dóbr Mogielnica, które do nich należą a położone są na terenie parafii Skrzyszew: „Ratione decimae manipularis de bonis Mogielnica possessionis eorunden Patrum Franciscanorum”.

¹⁹⁶ ADS 83 D, s. 257-260: 1613 r. Zapis Katarzyny Brzostowskiej, sędziny mielnickiej 1000 florenów legowanych na wsiach Mińczewie i Chrołowicach. 1636 r. Zapis S. Niedźwieckiego i M. Leszniowski legowanych na wsiach Mińczewie i Chrołowicach. 1636 r. Suma 750 florenów lokowanych na dobrach Bujaki, zapisał franciszkanom drohickim przez Jana i Urszule Trojanowskich. 1665 r. Zapis 2000 florenów lokowanych na dobrach w Wohysławie przez Niewiarowskich. 1641 r. Stanisław Niemira wojewoda podlaski zapisał 3000 florenów lokowanych na wsi Krupice. 1679 r. Tomasz Skiwski zapisał klasztorowi 1000 florenów. Tenże na dobrach w Krzeslinie lokował na rzecz konwentu w drohiczynie sumę 2000 florenów. Anna Rzewuska zapisała w roku 2000 florenów na rzecz franciszkanów drohickich. 1702 r. Stanisław Oidakowski zapisał franciszkanom sumę 2000 florenów. 1704 r. Anna primo voto Klukowska, secundo voto Plichowska, podszędzina Ziemi Liwskiej zapisała sumę 2000 florenów lokując ją na dobrach w Klukowie. 1704 r. Tomasz i Barbara Ciecierscy darowali franciszkanom drohickim sumę 1000 florenów lokowanych na swoich dobrach. 1704 r. Jan Radziszewski stolnik podlaski, lokował na dobrach Zakrze sumę 5000 florenów na rzecz franciszkańskiego konwentu w Drohiczynie. 1724 r. Konstanty Kuszell podczaszy podlaski lokował na swoich dobrach sumę 1000 florenów na rzecz franciszkanów. 1728 r. Barbara Oborska podkomorzyna Ziemi Liwskiej, ofiarowała sumę 2000 florenów. 1730 Zapis 1000 florenów przez Katarzynę Korowicką chorążynę mścisławską, na rzecz konwentu. 1735 r. Aleksander Skiwski podczaszy ziemi bielskiej zapisał sumę 2000 florenów, lokowaną na wsi Kulaki. 1749 (ADS 80 D, s. 95). Testament ks. Szymona Porazińskiego proboszcza ostrożańskiego spisany w Ostrożanach 6.III.1749: „Ichomościom Xiężom Franciszkanom Drohickim na trzycezmie czerwonych złotych cztery, których uprasza się by przybyli na depotratyję ciała”. 1679 r. Stefan Kuszell zapisał franciszkanom 1000 florenów lokowanych

Regularne wpływy, choć trudne do przewidzenia co do wysokości, pochodziły z działalności franciszkańskich kwestarzy¹⁹⁷. Liczące się fundusze napływały do kasy klasztornej z okazji pogrzebów ludzi majątnych, którzy wyrazili w testamentach wolę aby ich ciała pochowano w podziemiach franciszkańskiego kościoła¹⁹⁸.

Okresowo, pewne dochody uzyskiwał konwent za kwatery wynajęte w klasztorze przez szlachtę podczas odbywających się w Drohiczynie sejmików i popisów wojskowych¹⁹⁹. Podobnie opłacane były pomieszczenia udostępniane na sesje sądów grodzkich i ziemskich²⁰⁰.

Niezwykły wzrost ofiarności na rzecz franciszkanów w Drohiczynie, dokładnie udokumentowany w rękopisie o. Karola Gaudentego Zery, datuje się od czasu podjęcia przez nich budowy nowego, murowanego kościoła²⁰¹.

Pożary, zniszczenia i grabieże w okresie wojen i najazdów stawały niejednokrotnie konwent w sytuacji bardzo trudnej. Bywało, że brakowało pieniędzy nawet na pożywienie i zakonnicy musieli ratować się zaciąganiem pożyczek u zamożnej szlachty²⁰².

W bardzo ciężkim położeniu był konwent po trzecim rozbiore Polski, kiedy folwark w Mogielnicy znalazł się w obrębie zaboru austriackiego i nie napływały stamtąd żadne dochody, natomiast folwark w Kłyżówce został przejęty przez rząd pruski, a wypłacany pieniężny ekwiwalent nie wystarczał na zaspokojenie nawet najpilniejszych potrzeb²⁰³. Podobny stan rzeczy utrzymywał się pod zaborem rosyjskim²⁰⁴.

V. DZIAŁALNOŚĆ DUSZPASTERKA FRANCISZKANÓW DROHICKICH

Zapotrzebowanie na franciszkańską posługę duszpasterską ze strony mieszkańców Drohiczyna doprowadziło do osiedlenia się tutaj u schyłku XIV wieku czterech zakonników, którzy dali początek konwentowi. Bliski kontakt franciszkanów z miejscową ludnością, gościnność, prostota, ubóstwo, ludowe kaznodziejstwo, cierpliwość i wyrozumiałość w konfesjonale, bractwa kościelne, kult Męki Pańskiej, żywe nabożeństwo do Matki Bożej oraz św. Franciszka i Antoniego Padewskiego, wszystko to zjednywało Synom Świętego Franciszka ogólną sympatię i życzliwość.

na dobrach w Wierzhucy. 1778 (ADS 83 D, s. 284). Testament ks. Jana Mikołaja Czarnockiego, kanonika brzeskiego, plebana granieńskiego: „Do Drohiczyna dla Ichmościów Xięży Franciszkanów na Mszy siedemdziesiąt, czerwonych złotych pięć”.

¹⁹⁷ MAB F. 17-193, *Phenix*, dz. cyt. Szczegółowe dane o działalności kwestarzy zamieszczone zostały w przypisie Nr 86.

¹⁹⁸ Dane szczegółowe w rozdziale 5 o działalności duszpasterskiej drohickich franciszkanów.

¹⁹⁹ Por. przypis Nr 80.

²⁰⁰ MAB F. 17-193, *Phenix*, dz. cyt.: „1696 Od Ichmościów Sędziów Kapturowych jałmużny od miejsca sądowego 28 zł. pol’”, „Od Miejsca sądowego za niedziel dwie 29 zł’”, „1697 Od sądowych za tydzień ostatniej kadencji 22 zł. pol.”, „PP. Sądowych za sądy w klasztorze sądzonych zł. pol. 9’”, „1712 Od roków sądowych Grodzkich Drohickich zł. pol. 5’”, „1719 Sędzia Grodzki Drogicki in vim pozwolonej izby do sądenia”.

²⁰¹ Tamże. Por. przypisy Nr 61-66.

²⁰² Tamże, s. 12 „b’”: „W roku 1706 in mense Julio pożyczyl konwent na hyberne od J. W. Pani Katarzyny Radziszewskiej stolnikowej podlaskiej czyli drohickiej za kartą złotych 240”.

²⁰³ ADzB VII (CE) 5 Księga Ukazów Konsystorskich. Pod nr 248 jest tam pismo archidiacona białostockiego Kazimierza Kubeszowskiego do dziekana drohickiego ks. Marcina Szymborskiego z 20.IV.1817: „Ici Xięza Franciszkanie Drohicy o zabrany im fundusz byłym Pruskim Rządem, wystąpili z prośba wprost do Ministerstwa Religijnego J. O. Xięcia Imci Gallicyna”.

²⁰⁴ Tamże. Metropolitalny Konsystorz Mohylewski w piśmie nr 271/1717, podejmuje tę sprawę, streszczając status questionis: „Od Drohickiego Franciszkańskiego Klasztoru Przełożonego Xiędza Oledzkiego prośby z opisaniem biedności tego klasztoru, ponieważ Pruski Rząd odebrał od onego grunt i wieś Kłyżówkę, przeznaczył na miejsce onych na utrzymanie kościoła i klasztoru szczupłą pensyą, to jest po 134 Rubli 80 i 4 kopiejek srebrem rocznego dochodu, która do tego czasu od przyłączenia Białostockiego Obwodu do Rossyjskiej Imperii, corocznie assygnuje się z ogólnych skarbowych dochodów”.

1. Kaznodziejstwo

Franciszkański sposób głoszenia słowa Bożego zyskiwał zakonnym kaznodziejom wielu chętnych słuchaczy nawet w kregach innowierczych²⁰⁵. Chrystocentryzm w treści kazań, traktujących o tajemnicy wcielenia, Bożego Narodzenia, Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Zbawiciela przemawiał do wiernych tym mocniej, że wprowadzony przez franciszkanów zwyczaj ubierania żłóbka w okresie Bożego Narodzenia i umieszczone na stałe stacje drogi krzyżowej działały na wyobraźnię²⁰⁶.

Nawoływanie do pokuty, tak charakterystyczne dla kaznodziejstwa franciszkańskiego, było połączone z afirmacją świata, postrzeganego jako widzialny znak samego Boga²⁰⁷. Sposób głoszenia kazań, przesycony uczuciowością, popularny, ułatwiał przyjęcie orędzia zbawienia. Wyrazem troski o piękno i moc głoszonego słowa Bożego, była specjalizacja w tym zakresie i powierzanie urzędu kaznodziei najbardziej wymownemu zakonnikowi. Poświadczają to liczne wzmianki źródłowe o kaznodziejach z tutejszego konwentu:

W roku 1596 urząd kaznodziei pełnił o. Antoni Kazimierzowski ²⁰⁸	
" 1612 " " "	o. Grzegorz ze Lwowa ²⁰⁹
" 1646 " " "	o. Antoni Gałęcki ²¹⁰
" 1693 " " "	o. Jakub Królikiewicz ²¹¹
" 1706 " " "	o. Tomasz Dłuski ²¹²
" 1710 " " "	o. Antoni Kutkiewicz ²¹³
" 1712 " " "	o. Andrzej Rymiński ²¹⁴
" 1738 " " "	o. Franciszek Olszewski ²¹⁵
" 1745 " " "	o. Szymon Dymiński ²¹⁶
" 1763 " " "	o. Antoni Grzymalski ²¹⁷
" 1777 " " "	o. Modest Szymborski ²¹⁸
" 1781 " " "	o. Leon Tchórznicki ²¹⁹
" 1811 " " "	o. Franciszek Kaczorek ²²⁰
" 1811 " " "	o. Feliks Koćmierowski ²²¹

²⁰⁵ J. Wołny, *Kaznodziejstwo, w: Dzieje Teologii Katolickiej w Polsce*, t. 1, Lublin 1974, s. 282-283: „O atrakcyjności kazań franciszkańskich ciekawe stwierdzenie znajdujemy w suplice Kazimierza Wielkiego do papieża Innocentego V z roku 1360 w sprawie erekcji 8 konwentów franciszkańskich na Rusi. Król pisze: „Ponieważ w państwie moim jest wielu braci zakonu kaznodziejskiego a mało konwentów minorytów, do których to kazań niewierni większą okazują dewocję, zamierzam zbudować osiem nowych kościołów i konwentów franciszkańskich”. Por. przypisy: 228-231.

²⁰⁶ P. Szczaniecki, *Nauka o modlitwie i życiu wewnętrznym, w: Dzieje Teologii Katolickiej w Polsce*, t. 1, Lublin 1974, s. 324; K. Kantak, t. 2, dz. cyt., s. 298-299; K. Klauza, *Franciszkanizm, w: Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, k. 533-534.

²⁰⁷ J. Wołny, *Kaznodziejstwo*, dz. cyt., s. 277.

²⁰⁸ AFK E-I-5, s. 82.

²⁰⁹ Tamże s. 83.

²¹⁰ ADS 26 D, s. 127 „b”.

²¹¹ MAB F. 17-193, *Phenix*, dz. cyt., s. 18.

²¹² AFK c.9.

²¹³ Tamże.

²¹⁴ ADS 46 D, s. 168.

²¹⁵ K. Kantak, dz. cyt., t. 2, s. 388.

²¹⁶ AFK c.9.

²¹⁷ Tamże.

²¹⁸ APD I (B) 2, s. 95.

²¹⁹ APD I (B) 2, s. 109.

²²⁰ AFK c.9.

²²¹ AFK c.8; AFK c.9.

²²² O. Andrzej Chyliński, magister muzyki — 1627, K. Kantak t. 2, dz. cyt., s. 239. O. Jakub Królikiewicz doktor teologii — 1693, MAB F. 17-193, *Phenix*, s. 18.

O. Franciszek Boimski lektor

1698, AFK c.9.

Ze względu na studentat klerycki, w konwencie w Drohiczynie przebywało wielu wykształconych zakonników, absolwentów krajowych i zagranicznych uczelni, posiadających tytuły naukowe²²². Musiało to korzystnie oddziaływać na poziom futejszego kaznodziejstwa, na jego język i treść. Nie bez znaczenia było i to, że częstokroć gwardianami drohickiego konwentu zostawali byli prowincjałowie, a więc zakonnicy najwybitniejsi w prowincji pod względem zdolności i duchowego poziomu²²³.

Na liście przymiotów, po których wierni mogą poznać już za życia że będą zbawieni, wymieniali kaznodzieje franciszkańscy na poczesnym miejscu „ochotne słuchanie słowa Bożego”²²⁴. Temat dwóch stołów, przy których chrześcijanie winni sycić swoje dusze: stołu słowa i stołu Eucharystii, był mocno akcentowany w nauczaniu franciszkańskim²²⁵. Magnaci chętnie widzieli franciszkanów w charakterze kapelanów przy swoich dworskich kaplicach²²⁶. Księża diecezjalni często zapraszali ojców z konwentu z posługą słowa na odpusty parafialne²²⁷.

Znaczny krąg słuchaczy miały kazania wygłaszane w kościele franciszkańskim w Drohiczynie podczas patronalnych uroczystości: Wniebowzięcia Matki Bożej, odpustu w dniu świętego Franciszka i świętego Antoniego. Miarą oddziaływania tego kaznodziejstwa były nie tylko liczne spowiedzi wierzących i zapisy na rzecz klasztoru, ale także konwersje ludzi z innych wyznań: judaizmu²²⁸,

O. Ludwik Zaleski dr teologii	1702-1706, ADS 42 D, s. 459, 83 D, s. 258.
O. Tomasz Dłuski, bakałarz teologii	1706, ADS 42 D, s. 45.
O. Jakub Galecki lektor filozofii	1735, AFK c.8, AFK c.9.
O. Lech Tchórznicki bakałarz teologii	1781, APD I (B) 2, s. 109.
O. Roch Raczyński lektor filozofii	1786, APD I (B) 2, s. 159 „b”.
O. Dominik Kobylński dr teologii i matem.	1788-90, APD I (B) 3, s. 50.
O. Paweł Twarowski doktor teologii	1793, AFK c.8.
O. Dominik Ołędzki doktor teologii	1813-1832, ADD XII/V.
²²³ Eksprovincjałowie a potem gwardiani konwentu w Drohiczynie:	
O. Antoni Maciejewicz	1712, AFK c.9, c.8.
O. Antoni Dąbrowski	1729-1751 ADS 60 D, s. 65; APD I (D) 1, s. 7.
O. Antoni Zaleski	1755, APD I/D, s. 32.
O. Bonawentura Hołdowicz	1757, APD I (B) 1, s. 34 „b,170.
O. Stefan Lubowicki	1762, MAB F. 17-193, Phenix, dz. cyt.
O. Antoni Dąbrowski (II)	1773-1778, K. Kantak, t. 2, dz. cyt., s. 439.
O. Franciszek Płiszka	1790, ADS 94 D, s. 67 „b”.
O. Szczepan Szymon Niewiarowski	1790-1816, K. Kantak, t. 2, dz. cyt., s. 487.
O. Antoni Czyszkiewicz	1803, AFK c.9, c.8.
²²⁴ J. Wołny, <i>Kaznodziejstwo</i> , dz. cyt., s. 278.	
²²⁵ Tamże.	
²²⁶ J. Kitowicz, <i>Opis obyczajów za panowania Augusta III</i> , Warszawa 1985, s. 85; K. Kantak, T. 2, dz. cyt., s. 424.	
²²⁷ Boćki 1636 „Ego Sebastianus Wyszogrodzki zakonnik konwentu drohickiego św. Franciszka — APBc I (B) 1; Brańsk 1644 „Pater Adrianus Księżopolski Ord. Min. Conv. — APBr I (B) 1; Ostrożany 1673 — o. Wacław Jaroskiewicz Ord. Min. Vonv. Droh., — APO, 1701 — o. Franciszek Gerhard — APO; Brańsk 1701-1702 „Ego Joannes Jabłoński Ord. Min. Conv. S. Francisci” — APBr I (B) 2, s. 2; 1714 — o. Wincenty Lubowicki — APO; Brańsk 1723 „Ego Bonawentura Bęklewski Ord. Min. S. Fr”. — APBr I (B) 2, s. 267; Brańsk 1723 „Ego Ludovicus Pawłowski Theologus Absolutus Franciscanus Conventualis, Commendarius Ecclesiae Branscensis” — APBr I (B) 2, s. 273; Ostrożany 1753 — o. Ludwik Skoczynski — APO; Ostrożany 1760 — o. Jakub Szygowski — APO, Ostrożany 1779 o. Maciej Niewiarowski — APO, Ostrożany 1786 — o. Gaudenty Żera — APO, Ostrożany 1793 — o. Bazyli Malinowski — APO; Perlejewo 1803 „Adrianus Smoniewski” APPb (I) B, s. 115.	
²²⁸ APD I/B-1757, s. 36 „b”: „Ego Frater Bonawentura Hołdowicz, Exprovincialis, Gwardianus Conventus Drohicensis Ord. Min. S. P. Francisci Conventualium baptisavi puellam Hebream 15 annorum natam, cui impositum est nomen Eleonora Czerwińska” APD I/B — 1789, s. 3 „b”: „Ego Dominicus Kobylński Sacrae Theologiae Doctor, Professor Theologiae et Mathematicae Ord. Min. Conv. in Ecclesia nostra Drohicensi solemniter baptisavi ex Iudaismo neophytam adultam nomine Marianna Lipińska”.	

kalwinizmu²²⁹, luteranizmu²³⁰, prawosławia²³¹.

Wielu ze znamienitszej szlachty podlaskiej wyrażało w testamencie wolę pogrzebania ich ciał w podziemiach franciszkańskiego kościoła, niekiedy nawet prosili by pochowano ich w habicie franciszkańskim. Wojski mielnicki, T. Skiwski, w testamencie sporządzonym 26 lutego 1622 roku w Mińczewie wyrażał wolę, by: „Ciało moje w kościele reguły św. Franciszka w Drohiczynie spoczęło w habicie teyże reguły”²³². Anna z Kosińskich Morzyna, testamentem spisany 11 grudnia 1630 r. w Morzach Moczulskich dysponowała: „Ciało moje oddaie ziemi naznaczając sobie pogrzeb ciała mego w Drohiczynie u Ojców Franciszkanów”²³³. Starościna mielnicka Marianna z Plichowskich Ciecierska polecała swą ostatnią wolą, zawartą w testamencie spisany w Mielniku 24 sierpnia 1669 roku: „Ciało moje życze w kościele franciszkańskim drohickim pochować”²³⁴. Michał Głaznecki, skarbnik podlaski w testamencie sporządzonym 9 sierpnia 1679 roku w Mielniku: „Ciało moje mizerne, u Oyców franciszkanów w Drohiczynie, przede drzwiami zakrystyi w kościele aby pochowane było”²³⁵. Stolnik Ziemi Drohickiej, Tomasz Ciecierski, w testamencie z 15 kwietnia 1710 roku w następujący sposób wyrażał swoją wolę odnośnie do pogrzebu: „Ja tedy Tomasz Ciecierski, stolnik Ziemi Drohickiej, ciężką złożony chorobą... ciało moje... według obrządku chrześcijańskiego u OO. Franciszkanów Drohickich w sklepiu pod Najświętszą Panną, w którym syn mój leży Michał, aby tam w habicie franciszkańskim y w koszuli ze zgrzebnego półtna deponowane było bez żadney pompy, ale przy iak największej frekwencyjei kapłanów, którzyby ofiarami Mszy Świętych duszę moją ratowali”²³⁶. Mieszczanin, wójt z Drohiczyna, Tomasz Dubiński, unija, pochowany został w podziemiach kościoła franciszkańskiego w 1761 roku²³⁷. Ksiądz Wiktorzyn Niemyjski, ongiś wikariusz z Winnej, potem kapelan PP. Benedyktynek pochowany został 23 kwietnia 1771 roku zgodnie z ostatnią wolą w grobowcu, w podziemiach kościoła franciszkańskiego w Drohiczynie²³⁸. Nie jest to zresztą pełna lista pogrzebanych pod kościołem OO. Franciszkanów w Drohiczynie, ale wystarczająca by stwierdzić jak głęboko sięgało oddziaływanie duchowości franciszkańskiej i wiary w potęgę wstawiennictwa świętych patronów.

2. Posługa w konfesjonale

Kościół franciszkański w Drohiczynie był miejscem spowiedzi szczególnie cenionym przez okoliczną szlachtę, co przyczyniało niekiedy zakonnikom sporych kłopotów i przykrości, w związku z obowiązującą wtedy zasadą odbywania spowiedzi wielkanocnej we własnym parafialnym kościele i przed swoim proboszczem. Proboszczowie parafii Trójcy Przenajświętszej w Drohiczynie wnosili kilkakrotnie skargi na franciszkanów do konsystorza o naruszenie przez zakonników tego prawa²³⁹. Bez trudności i przeszkód odbywali natomiast wierni swoje

²²⁹ APD I/B-1779, s. 85: „Haeresim abiuravit Drohicini A. D. 1779 die 13 Mai Feste Ascensionis DNJ Chr in Ecclesia RR PP Franciscanorum Drohiciensium in facie Ecclesiae, abiuravit haeresim calvinianam D. Franciscus Dobach ex civitate Preszburg in Hungaria. Ibidem apud PP Franciscanos Drohicienses cofessionem suae vitae totius absolvit ac S. Communionem Franciscano Convent Droh.”

²³⁰ APD I/D-1788, s. 133 „b”: „Anno 1788 11 Julii abiuravit haeresim Catharina Elisabeth Mazurkiewiczowa in infirmitate sua confessa ac communionem refecta a RP Tchórznicki Ord., S. Fr. Conv. concionatore in civitate Drohicin, praesentia”.

²³¹ APD I/D-1761, s. 79: „Famatus Dubiński Viceadvocatus Civitatis Drohiciensis S. R. M. ex schismate anno 1750 d. 25 Januarii revocatus ad fidem orthodoxam Ritus Graeci Uniti, annorum circiter 80. Sepultus est i sepulchro Ecclesiae Religiosorum Patrum Franciscanorum Conv. Droh.”.

²³² ADS 21 D, s. 44.

²³³ ADS 23 D, s. 168.

²³⁴ ADS 32 D, s. 389.

²³⁵ ADS 34 D, s. 351.

²³⁶ ADS 46 D, s. 168.

²³⁷ APD I/D-1761. s. 79.

²³⁸ APD I/D-1771. s. 150.

²³⁹ ADS 2 D, s. 45.

spowiedzi u franciszkanów poza okresem wielkanocnym. Zakonnicy udzielali też chętnie posługi sakramentalnej w parafiach do których byli zaproszeni z duszpasterską pomocą.

Wiadomo, że niektórzy franciszkanie oddali swe życie w Drohiczynie w czasie grasujących morów dlatego, że njeśli posługę sakramentalną chorym. Z imienia wymieniany jest o. Jan Wolski²⁴⁰, ale musiało takich kapłanów być znacznie więcej. Wskazuje na to duża liczba ojców zakonnych zmarłych w czasie kolejnych nawrotów zarazy²⁴¹. Być może niektórzy z czterech franciszkanów zamordowanych przez Szwedów w kościele w Drohiczynie w 1657 roku, to męczennicy spowiedzi²⁴².

3. Bractwa przy franciszkańskim kościele

Obok duszpaństwa masowego, franciszkanie drohiccy kultywowali także formy pasterzowania elitarnego, szczególnie w postaci bractw i altarii. Z fragmentarycznych przekazów źródłowych wiadomo, że funkcjonowały tu bractwa: Świętej Anny, Świętego Franciszka i Świętego Antoniego Padewskiego. Wzmianki mówią też o altariach: M. B. Różańcowej i Loretańskiej.

A. Bractwo Świętej Anny

Konfraternia Świętej Anny związana była z kaplicą, poświęconą tej patronce we franciszkańskim kościele w Drohiczynie. W 1618 roku rodzina Grotów procesowała się o prawo patronatu dla tej kaplicy, którą ufundowali ich przodkowie²⁴³. Przy okazji procesu franciszkanie przedstawili w konsystorzu Janowskim dokumenty z przywilejami, jakimi Stolica Apostolska obdarzyła to bractwo. W kaplicy św. Anny odprawiana była w każdy wtorek śpiewana Msza św. według formularza o świętej patronce. Śpiewane też było oficjum ku Jej czci przez członków bractwa²⁴⁴.

Do zadań członków tej konfraterni, obok szerzenia czci i naśladowania cnót świętej Anny, należała obrona nauki Kościoła przed błędami ariańskimi, zwalczanie słowem i czynem wad społecznych, w tym szczególnie pijaństwa²⁴⁵. Ze względu na wysokie wymagania intelektualne, bractwo miało charakter elitarny. Odnotowane w aktach konwersje protestantów mają zapewne ścisły związek z działalnością tej konfraterni²⁴⁶.

Jeśli zważyć na to, że rozwój Bractwa Świętej Anny w Polsce datuje się od schyłku XVI wieku, kiedy arcybiskup lwowski J. D. Sulikowski założył je w 1578 roku przy kościele świętej Anny w Warszawie, oraz na to, że tamtejsze bractwo zostało podniesione bullą papieża Sykstusa V „Ex incumbenti” z 1589 roku do rangi archikonfraterni, z prawem zakładania bractw w całej Polsce, to istnienie tego bractwa przy kościele franciszkańskim w Drohiczynie już na przełomie XVI i XVII wieku jest ewenementem²⁴⁷.

²⁴⁰ K. K a n t a k, t. 2, s. 377: „Zapisano nam taki wypadek z Drohiczyna Podlaskiego: Jan Wolski w mieście i w konwencie czasu moru służył jako spowiednik. Wychodził na pola i do wsi okolicznych wzywając do pokuty, spowiadał chorych i pokrzepiał wiatykiem, dopóki sam nie umarł na powietrze, ofiara gorliwości, w pięćdziesiątym roku życia 1710”.

²⁴¹ W roku 1679 zmarło w konwencie drohiczym 6 zakonników. W roku 1698 — pięciu, w 1700 — pięciu, w 1702 pięciu w ciągu dwóch miesięcy, w 1710 — sześciu franciszkanów z Drohiczyna. Por. AFK c.8, c.9.

²⁴² P. R a b i k a u s k a s, *Relationes Status Diocesum In Magno Ducatu Lituaniae*, t. 2, Roma 1978, s. 57.

²⁴³ ADS 20 D, s. 68: A. D. 1618. „Protestatio Gnosi Groth contra Religiosos Conventus Drohisiensis. Generosus Georgius Groth subudex Terrae Drohiciensis coram Domino Officiali... nuntiare fecit se esse collatorem Capellae Ecclesiae partis in Drohiczyn adiacentem et ius patronatus habere ex fundatione Antecessoris suis de familia Grotów”.

²⁴⁴ Tamże: „In qva qvidem Capella decantari solebant Missa de Sancta Anna... Fraternalis s. Annae et Indulgentiarum in Ecclesia illa Conventuali, obtenta et habita”.

²⁴⁵ *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, k. 626.

²⁴⁶ Por. przypisy nr 228-231.

²⁴⁷ *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, dz. cyt., k. 626.

B. Bractwo Paska Św. Franciszka

Trudno precyzyjnie ustalić kiedy powstała przy kościele franciszkańskim w Drohiczynie konfraternia Św. Franciszka. Wiadomo, że funkcjonowała w połowie XVII wieku. Spór o precedencję między bractwami istniejącymi w Drohiczynie, wywołany przez franciszkanów ubiegających się o przyznanie pierwszeństwa Bractwu Paska Św. Franciszka, zdaje się świadczyć o tym iż było to najstarsze bractwo w tym mieście²⁴⁸. Sprawa oparła się zresztą nie tylko o konsystorz biskupa luckiego, ale trafiła nawet do Nuncjatury Apostolskiej. Kapelanem i promotorem tej konfraterni w 1646 roku był o. Antoni Gałecki, kaznodzieja przy franciszkańskim kościele w Drohiczynie.

Członkowie bractwa, noszący sznur świętego Franciszka, widzieli w nim symbol więzów Chrystusa podczas męki a także wezwanie do kultywowania dobrowolnej wstrzemięźliwości w jedzeniu i piciu w dziedzinie czystości płciowej²⁴⁹. Zrzeszeni w bractwie byli zobowiązani do dodatkowych praktyk religijnych, do kultywowania franciszkańskiej ascezy, do działalności charytatywnej jak również do różnych form apostołstwa. Ważnym obowiązkiem członków bractwa była modlitwa za zmarłych, zwłaszcza za tych, którzy byli członkami konfraterni²⁵⁰.

Zachowany do dziś bracki obraz z przełomu XVII i XVIII wieku przedstawia świętego Franciszka podającego pasek ludziom różnych stanów począwszy od papieża i królów poprzez kardynałów i biskupów oraz magnatów, duchowieństwo diecezjalne i zakonne, szlachtę, aż po mieszczan i włościan. Malowidło to zdaje się wyrażać powszechny zasięg tego bractwa²⁵¹.

Konfraternia Paska Świętego Franciszka powstała w Asyżu, w bazylice grobu świętego Patrona. Do rangi arcybractwa podniesiona została konstytucją papieża Sykstusa V „*Ex supernae dispositionis*” w roku 1585. W Polsce bractwo to było już w 1587 roku przy kościele franciszkańskim w Krakowie. W ciągu XII wieku rozprzestrzeniło się na wszystkie kościoły franciszkańskie²⁵².

C. Bractwo Świętego Antoniego

Szczaćkowe świadectwa o funkcjonowaniu Bractwa Świętego Antoniego przy franciszkańskim kościele w Drohiczynie, co więcej o zakładaniu nowych konfraterni świętego Antoniego w okolicznych kościołach parafialnych, znajdujemy w aktach parafialnych Księży Misjonarzy z Siemiatycz. Z upoważnienia OO. Franciszkanów, misjonarz ks. Jan Limowski przyjmował w latach 1787-1808 członków do Bractwa Świętego Antoniego w Siemiatyczach²⁵³. Musiało ich być wielu, skoro na trzeci dzień uroczystości Zesłania Ducha Świętego w 1800 roku zgłosiło się do bractwa 34 nowych kandydatów. Promotor zobowiązał ich jednak, by udali się do Drohiczyna i tam wpisali się do księgi bractwa prowadzonej przez franciszkanów²⁵⁴.

Bractwo powstało w Padwie w połowie XVII wieku. Do Polski dotarło już w 1664 roku. Z Warszawy, Krakowa i Poznania rozpowszechniło się w całej Polsce²⁵⁵.

Konfraternia św. Antoniego kładła nacisk nie tylko na elementy kultowe i ascetyczne, lecz także na działalność charytatywną. W Drohiczynie związana była z kultem łaskami słynącego obrazu świętego Patrona. Upowszechniające się prze-

²⁴⁸ ADS 26 D, s. 130-131: Pater Antonius Gałecki Confraternitatis Compassionis Christi et Chordierorum S. Francisci Capellanus et Promotor (...) occasione praecedentiae ut contra Societatem Literatorum et eius promotores et seniores quam sibi temerariae usurpare praesumunt”.

²⁴⁹ *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, k. 434.

²⁵⁰ Tamże, k. 433-444.

²⁵¹ Obraz ocalony przed zniszczeniem na strychu kościoła w Milkowicach. W roku 1987 oddany do konserwacji pod nadzorem wojewódzkiego Konserwatora w Białymstoku.

²⁵² *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, k. 434.

²⁵³ APS V (FR) 1, s. 38.

²⁵⁴ Tamże: „A. D. 1800. Ad inscribendum missi omnes in Drohiczyn”.

²⁵⁵ *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, k. 662.

świadczenie o szczególnej pomocy świętego Antoniego w odnajdywaniu rzeczy zgubionych przysparzało bractwu coraz do nowych członków.

Jeśli do tych bractw przy kościele franciszkańskim w Drohiczynie doda się jeszcze ludzi związanych z Altarią Różańcową²⁵⁶ i Altarią Matki Bożej Loretańskiej²⁵⁷, to trudno przecenić znaczenie duszpasterskie tych różnorodnych grup modlitewnych wspólnot charytatywno-apostolskich dla tutejszego środowiska.

4. Gościnność franciszkańska

Kwestowanie, związane z sytuacją zakazu żebraczego, jakim byli franciszkanie, stwarzało wiele okazji do kontaktów z ludźmi świeckimi, a zarazem obli-gowało zakonników do gościnności, szczególnie wobec tych, którzy na rzecz ich klasztoru świadczyli.

Szlachta chętnie zatrzymywała się na kwaterze w konwencie podczas trwania sejmików i popisów wojskowych w Drohiczynie²⁵⁸. Reminiscencje tej gościnności i toczących się gawęd przy suto zastawionych stołach stanowią facecje opisane przez o. K. G. Żerę, długoletniego mieszkańca tego klasztoru a pod koniec życia (1802) gwardiana tegoż konwentu²⁵⁹.

Z pomieszczeń klasztornych korzystali także sędziowie ziemscy i grodzcy podczas sesji tutejszego trybunału²⁶⁰. Często zasądzone grzywny sędziowie polecali ukaranym wpłacać na rzecz budowy franciszkańskiego kościoła²⁶¹.

Wizytacje prowincjałów²⁶², zebrania, kapituły prowincjonalnej²⁶³, zwłaszcza wizyta samego generała zakonu²⁶⁴, skłaniały franciszkanów do wystawnych przyjęć, przy których nie zabrakło nawet przygrywającej biesiadnikom orkiestry²⁶⁵. Bywało jednak i tak, że z powodu niedostatków materialnych musieli drohiccy franciszkanie prosić zaprzyjaźnione dwory o przyjęcie gości konwentu zebranych na obradach kapituły prowincjonalnej²⁶⁶.

²⁵⁶ ADS 25 D, s. 207: „Przełożył nam Xiądz Gwardian Zamoiski z Xiędzem Gwardianem Drohicckim prośbę Jey Mość Pani Anny Troianowskiej, pisarzowej ziemskiej drohicckiej, która prosi abyśmy o sławnej pamięci J. M. Pana Małżonka iey Jana Troianowskiego pisarza na ten czas Ziemskiego Drohicckiego w roku 1626 na żniwa po święcie Nawrócenia S. Pawła uczynioną y przyznaną przy kaplicy różańca... Tą legacyę y Fundacyę przyjmujemy i potwierdzamy”.

²⁵⁷ MAB F. 17-193, Phenix, dz. cyt.: „Anno 1760 in 9-bri na loy do N.P. Loretańskiej elemosyny zł. 8”, „Anno 1759 in Augusto od pobożney osoby na loy do NMP Loretańskiej, zł. 8, gr 2”, „Anno 1772 in Januario od w. Katarzyny z Granowskich hrabiny Buttlerowej... na ozdobe oltarza N. P. Loretańskiej czerwonych złotych 50”, „Anno in Septembri. Od W. Katarzyny Buttlerowej starościny mielnickej na oltarz Loretański jałmużny złotych 1800”, „Anno 1775 in Januario. Od W. Buttlera starosty Preńskiego na oltarz Loretański zł. 600”, „Anno 1775 in Julio. Na pokrycie kaplicy Loretańskiej złożyli Paters Conventus zł. 380”.

²⁵⁸ Tamże. Por. przypisy nr 50, 80.

²⁵⁹ K. Ż e r a, *Vorago rerum...* dz. cyt., s. 33, 232, 233, 268.

²⁶⁰ Por. przypis nr 200.

²⁶¹ Por. przypis nr 85.

²⁶² K. K a n t a k, t. 2, dz. cyt., s. 194; AFK E-I-5: *Via et Methodus duplici visitationis P. Joannis a Caputo* Prov. k. 115.

²⁶³ AFK E-I-4, s. 54: „Kapituła 1 stycznia 1626 w Drohiczynie. Zjechało 21 osób w tej liczbie 18 gwardianów”. Tamże, s. 71 „Prowincjał Rusko-Litewski o. Antoni Jendrski, obrany na kapitule w Drohiczynie 28.IX.1648 r.”; K. Kantak, t. 2, s. 165 „Kapituła — odbyła się w Drohiczynie bardziej oddalonym od działań wojennych w listopadzie 1648”; Tamże, s. 165: „Na kapitule drohicckiej w styczniu 1655 podczas modlitw wymieniono także imiona zakonników pomordowanych w rozmaity sposób od Kozaków i Moskali”.

²⁶⁴ MAB f. 17-193, Phenix, dz. cyt., s. 9: „O przyjeździe z Rzymu do Drohiczyna na wizytę Generała Zakonu naszego S. Franciszka w liczbie 76, imieniem Józefa Maryi Weneta w roku 1693”.

²⁶⁵ Tamże: „W przeciągu tygodniowej bytności swej Xiądz General przy wesolo brzmiającej kapeli konwentskiej, którą ów czas klasztor trzymał (...) celebrował y odwizytowawszy kościół, który na ten czas był jeszcze drewniany, niewielki y podstarzału... Regestra Acceptorum Expensarum et Inventarium die 17 Mai 1693 podpisał”.

²⁶⁶ AFK E-I-4, s. 54: „Kapituła 1 stycznia 1626 w Drohiczynie (...). Dnia 20 stycznia nie było sesji, bo pani wojewodzina podlaska, dobrodziejka franciszkanów zaprosiła prowincjała z całą kapitułą do Ostromęcina, dwie mile od Drohiczyna na ucztę”.

Zakonnicy nie zapominali o najbiedniejszych. Przy klasztorze funkcjonował szpital dla ludzi chorych, starych, nie mających opieki ze strony rodziny²⁶⁷. Zapewniał im mieszkanie, wyżywienie i pielęgnację w okresie choroby. W czasie klęski głodu, jaka niejednokrotnie nawiedzała Podlasie, furta klasztorna była ostatnim ratunkiem dla głodnych i bezdomnych.

VI. KONWENT FRANCISZKAŃSKI W DROHICZYNIE JAKO WAŻNE OGNISKO KULTURY NA PODLASIU

Ponad czterechsetletnia działalność franciszkanów w Drohiczynie zaważyła w sposób znaczący na rozwoju kultury na Podlasiu. Mimo fragmentaryczności zachowanych źródeł, można udokumentować wkład tutejszego konwentu w dziedzinie szerzenia oświaty, kultury, słowa, wrażliwości na piękno, rzeźby, malarstwa, architektury a nawet sztuki drukarskiej i bibliotekarstwa.

1. Działalność oświatowa

Od powstania placówki franciszkańskiej w Drohiczynie musiała istnieć szkółka przyklasztorna, celem kształcenia przyszłych kandydatów do życia zakonnego i do kapłaństwa. Wiadomo, że od połowy XVII wieku funkcjonowało przy konwencie studium filozoficzne, przy którym kasztelanowa podlaska Helena Zamojska ufundowała katedrę z zastrzeżeniem, by wykłady odbywały się publicznie, a więc były ogólnie dostępne i żeby stałe zatrudniony był przynajmniej jeden profesor dla prowadzenia wykładów²⁶⁸. Konwent prowadził też studentat teologiczny na którym klerycy franciszkańscy przygotowywali się do kapłaństwa²⁶⁹.

W gronie profesorów znajdowali się: o. Stanisław Chechłowski „doktor arrium”, doktor teologii i lektor filozofii²⁷⁰, o. Mikołaj Gałecki (1667) doktor teologii i doktor nauk biblijnych po studiach we Włoszech²⁷¹, o. Franciszek Olszewski absolwent studiów w Mediolanie, lektor filozofii (1740)²⁷², o. Antoni Bonawentura Olechowicz, który nie tylko studiował we Włoszech, ale wykładał w Urbino, a po powrocie do Polski był profesorem filozofii i teologii w Drohiczynie (1738, 1762)²⁷³, o. Maciej Tonkiel, regens studiów (1758), doktor teologii i wykładowca fizyki²⁷⁴, o. Antoni Sykalski, lektor teologii (1764)²⁷⁵, o. Leon Tchórznicki, bakałarz teologii (1781)²⁷⁶, o. Roch Raczyński, lektor filozofii (1786)²⁷⁷, o. Dominik Kobylński, doktor teologii i profesor matematyki (1789)²⁷⁸, o. Franciszek Frytzer, lektor filozofii (1791)²⁷⁹.

Działalność studium filozoficznego oraz studentatu kleryckiego przy konwencie franciszkańskim na przestrzeni półtora wieku musiała wywierać wpływ nie tylko na studentów, lecz także na całe tutejsze środowisko. Kontakty z ludźmi wykształconymi, którzy częstokroć zdobyli tytuły naukowe na zagranicznych uniwersytetach, poszerzały horyzonty myślowe Podlasiian.

²⁶⁷ ADS 35 D, s. 119, wzmianki o szpitalu franciszkańskim w Drohiczynie w roku 1685. Wiele wzmianek pośrednich o szpitalu tym w MAB F. 17-193, Phenix, w latach 1699, 1718, 1754: „Od W. Kuśza dana jest barwa dla sześciu ubogich szpitalnych”.

²⁶⁸ K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 239.

²⁶⁹ ADS 23 D, s. 160; ADS 24 D, s. 73-74, 94, 156; ADS 25 D, s. 206; ADS 27 D, s. 172; ADS 28 D, s. 369; ADS 42 D, s. 205, 635.

²⁷⁰ K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 273.

²⁷¹ ADS 32 D, s. 107, 212; K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 324.

²⁷² Tamże, s. 415.

²⁷⁴ Tamże, s. 415.

²⁷⁵ APD I (B) 2.

²⁷⁶ APD I (B) 2, s. 109.

²⁷⁷ Tamże, s. 159 „b”.

²⁷⁸ APD I (B) 3, s. 50.

²⁷⁹ Tamże, s. 50.

2. Muzyka

W konwencji franciszkańskim pieczołowicie kultywowano śpiew liturgiczny i muzykę kościelną, a także świecką. W roku 1619 sprawione zostały do kościoła franciszkańskiego w Drohiczynie nowe ośmiogłosowe organy²⁸⁰. W tymże roku wybudowany został chór dla śpiewaków i muzyków²⁸¹. Wynika z tego, że obok chórzystów działał już wówczas zespół muzyczny przy tej świątyni.

Duże znaczenie dla rozwoju kultury muzycznej w tutejszym środowisku miał pobyt w konwencji franciszkańskiej w Drohiczynie o. Andrzeja Chylińskiego (1627), nauczyciela muzyki i kompozytora. W późniejszych latach był kantorem kapeli przy kościele św. Antoniego w Padwie²⁸².

Z opisu wizyty, odbytej w 1693 roku przez generała zakonu o. Józefa Marię Weneta w Drohiczynie, wynika, że była wtedy „kapela, którą na ów czas klasztor trzymał „iako się daie czytać w regestrach iż przyodziewali skrzypków, trębaczów y dyszkanta, skrzypce naprawiali, struny kupowali, muzykantom odzież sprawowali”²⁸³. Przy kościele franciszkańskim na stałe utrzymywany był organista²⁸⁴.

3. Sztuka sakralna

Pożary miasta, najazdy nieprzyjaciół, zniszczenia wojenne, powodowały dotkliwe straty również w konwencji i kościele. Spalone lub zdemolowane świątynie trzeba było odbudowywać od fundamentów. Zakonnicy nie zrażali się ogromem zniszczeń i podejmowali od nowa trud odbudowy, przy czym starali się o to, by kolejne kościoły były coraz piękniejsze. Zachowane świadectwa mówią o bogatym wyposażeniu wewnętrznym kościołów, o wielu ołtarzach, obrazach, naczyniach i sztach kościelnych²⁸⁵. Troska o piękno Domu Bożego i wszystkiego, co ma związek z liturgią, wyrastała z franciszkańskiego zachwyty nad światem, jako refleksem Boga samego. Kierując się zasadą, że dla Pana Boga nic nie jest zbyt kosztowne ani zbyt piękne, ubodzy franciszkanie zadbali o wystrój i architekturę zwłaszcza ostatniej świątyni²⁸⁶. Osiągnięciem szczytowym w tym zakresie była kaplica Loretańska oraz dziesięć „falszarmurowych” ołtarzy stiukowych²⁸⁷. Czerokondygnacyjna dzwonnica, wolno stojąca, górowała nad miastem i przyciągała wiernych do franciszkańskiego kościoła²⁸⁸. Pełne ekspresji rzeźby i piękne obrazy dopełniały bogactwa wystroju barokowej świątyni²⁸⁹.

Bardzo bogaty, choć niestety kilkakrotnie pustoszony, był skarbiec kościelny z pięknymi wyrobami ze srebra i szlachetnych kamieni: monstrancjami, kielichami mszalnymi, pacyfikalami, lichtarzami, relikwiarzami, ampułkami mszalnymi i srebrnymi tacami²⁹⁰. Jeśli do tego dodać trybowane srebrne szaty na obrazach

²⁸⁰ AFK E-I-5, s. 83.

²⁸¹ Tamże.

²⁸² K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 239.

²⁸³ MAB F. 17-193, *Phenix*, dz. cyt., s. 9.

²⁸⁴ AFK E-I-5, s. 83 „A. D. 1619 In Ecclesia positum novum, organum 8 vocuum”; APD I (D) 1, s. 178; „A. D. 1775 23.V. Honestus Irzykowicz organarius RR PP Franciscanorum”; APD I (D) 2, s. 21 „b”; „A. D. 1782 27 Januarii Drohicini Fam. Marianna de Koskiewiczze uxor Joannis Jasiński organerii Franciscanorum Droh., annorum circa 26”.

²⁸⁵ AFK E-I-5, s. 84; BUW F. 4-36.467, Inwentarz rzeczy kościelnych srebra y apparatus konwentu drohickiego, spisany na nowo mense Obtobre 8 die A. D. 1678, s. 445 „Ołtarz cztery. Jeden wielki, w którym Panna Najświętsza, drugi S. Franciszka, trzeci S. Antoniego, czwarty Różańcowy. Okresow różnych, tak małych iako y wielkich ośmnaście”.

²⁸⁶ MAB F. 17-193. *Phenix*, dz. cyt. K. G. Żera wspomina tam o budowie nowego kościoła, kaplicy Loretańskiej, dzwonnicy i ołtarzy.

²⁸⁷ K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 439.

²⁸⁸ Tamże.

²⁸⁹ Zachowały się do dziś obrazy św. Antoniego, św. Franciszka i obraz bractwa paska św. Franciszka.

²⁹⁰ MUW F. 4-36.467, s. 445: „Monstrancja srebrna miejscami złocista. Kielichów złocistych 3. Jeden kielich wstward złocisty floresy. Item kielichów miejscami złocistych 3, item kilich biały srebrny z patyną X. Gwardiana. Item patyn po jednym stronie złocistych 3. Jedna patyna w pośrodku złocista. Krzyż srebrny był złocisty y Ewangelści... Puszka z Panem Bogiem srebrna poszrodku złocista. Promin srebrny pozlocisty z obrazem Chrystusa Pana...”

Matki Bożej i świętego Antoniego oraz zdobione gemmami korony nad głową Pana Jezusa i Matki Bożej²⁹¹, to i w tej dziedzinie franciszkanie okazali się koneserami sztuki złotniczej i jej mecenasami. Ważkim dowodem na to jest fakt, że jeden z kielichów zrabowany przez Szwedów w czasie wojny północnej z kościoła franciszkańskiego w Drohiczynie, do dziś wystawiany jest w skarbcu katedry w Upsali jako arcydzieło sztuki złotniczej²⁹².

Dla wiernych świątynia franciszkańska była jakby przedsionkiem nieba, a rzeźby i obrazy świętych były „biblią ubogich”, zrozumiałą nawet dla tych, którzy nie umieli czytać. Niewątpliwie kościół franciszkański kształtował zmysł estetyczny Podlasian. Trudno przecenić rolę kaznodziejstwa franciszkańskiego w kształtowaniu poprawnej polszczyzny na Podlasiu. Jeśli do tego dodać bibliotekę klasztorną²⁹³ i wzmianki o drukarni przewiezionej tutaj z Wilna o. Tomasza Dłuskiego²⁹⁴, to trzeba uznać klasztor franciszkański w Drohiczynie za ważne ognisko kultury na Podlasiu.

VII. STUDENTAT KLERYCKI PRZY KLASZTORZE FRANCISZKAŃSKIM W DROHICZYNIE

Istnienie studentatu kleryckiego przy konwencie drohickim, wzmiankowane w opracowaniach²⁹⁵, znajduje potwierdzenie w dokumentach źródłowych z XVII i XVIII wieku²⁹⁶. W wykazach kleryków, otrzymujących posługi i święcenia z rąk biskupów łuckich, spotykamy alumnów franciszkańskich ze studentatu w Drohiczynie. Dokładne, imienne wykazy święconych zachowały się z lat 1631-1632, 1635-1637, 1640, 1649, 1657, 1693, 1704, 1708-1709. Liczbowe dane z powyższych lat zawiera zamieszczona poniżej tabela.

²⁹¹ Tamże: „A.D. 1678. Tabliczek małych y wielkich na obrazie Panny Najświętszey, trzydzieści trzy. Misiurka iedna na łańcuszku. Glow dwie większych a cztery mnieysze, stop dwie... a dwie małych. Rąk 2. Paryna iedna. Tabliczka iedna na którey iedna na Pannie Najświętszey, druga na Pana Jezusa, pereł sznurów 12... sukienka psiro złocista diamentcikami czeskimy sadzona y koralami. Gwiazdek na obrazie złocistych 4, obrączka srebrna, agnusków 3... kryształ na koronie wiszący w srebro oprawiony. Różańcowy oltarz. Korona na Pannie Najświętszey y na Panie Jezusie. Panna Marya trzyma sceptrum srebrne a Pan Jezus świat bez krzyżyka”.

²⁹² Tamże.

²⁹³ AFK E-I-5; „A. D. 1596 Antiphonarium et Graduale scripta. Księgi: Postilla polona Jacobi Woiek, Mefret de tempore et de sanctis, Borholomei Anglici de proprietatibus rerum, Vocabularius brevilogivus, Postilla Gvillelmi, Postilla Vitelmei, Pomernio de Sabatis, Discipulus de tempore et de sanctis, Eekins de tempore-pars hiemalis, Agendae antique duae, Breviarum Romanum, Joannes Feri-Sermones comixtae super Evangelistas, Opus Blasii, Intructio fidei Christianae, Stromatensis-Qvestionem contra Hieracitum, Sermones Franciscani, Volumen continens qvadem sermones Augustini, Liber super Apocalipsam scriptus, Resolutorium, dubiorum circa Missam, Summula Raimundii, sermones... i iszczce 45 ksiąg małego formatu”. P. G a c h, *Popowstaniowa kasata klasztorów w guberniach zachodnich cesarstwa rosyjskiego w 1832*, Roczniki Humanistyczne, — 28/1980, s. 208: „6. Drohiczyn, franciszkanie konwentualni. Liczba przekazanych ksiązek: duchowieństwu diecezjalnemu 169, szkołom państwowym 9, bibliotekom gubernialnym 2, razem 180”, s. 209: „W międzyczasie zbiory poklasztorne stopniowo niszczały na skutek niedbalstwa organów administracji terenowej. Tak np. ginęły książki już po sporządzeniu katalogów przez komitety gubernialne z bibliotek... z pofranciszkańskiej w Drohiczynie kilkaset”.

²⁹⁴ K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 172-173: Jakub Franciszek Dłuski pochodził ze szlachty litewskiej. Skoro nowicjat odbył za Jędrskiego, to narodziny jego wypadnie położyć ok. r. 1630. Wykształcenie otrzymał w zakonie doskonale, m.in. był w Ferrarze. R. 1663 spotykamy go na katedrze teologii w Akademii Zamoyskiej. R. 1664 z kapituły pińskiej został gwardianem wileńskim... urządził tłocznię w Wilnie i to traktując jako swoją własność... Drukarnię oddał prowincji i umieścił w Drohiczynie...”.

²⁹⁵ Tamże, s. 239.

²⁹⁶ ADS 23 D, s. 160; ADS 24 D, s. 73-74; ADS 25 D, s. 206; ADS 28 D, s. 369; ADS 42 D, s. 205, 635.

Tabela Nr 2

Wykaz statystyczny ilości kleryków ze studentatu franciszkańskiego w Drohiczynie, którzy otrzymali posługi lub święcenia z rąk biskupów łuckich w latach między 1631 a 1709 rokiem.

Rok	Tonsura Posługi	subdiakon	diakon	kapłaństwo	łącznie
1631			2	1	3
1632				2	2
1635		2			2
1636		1			1
1637	1	1	1		3
1640			1	2	3
1649	1				1
1657	1			1	2
1693	3				3
1704	1		1		2
1708		1	5		6
1709				4	4
Razem:	7	5	10	10	32

W dwunastu udokumentowanych źródłowo latach siedmiu kleryków franciszkańskich z Drohiczyna ustanowionych zostało w posługach, zwanych dawniej święceniami niższymi lub „minorkami”. Wyświęconych zostało pięciu subdiakonów, dziesięciu diakonów i dziesięciu kapłanów.

„Minorki” otrzymali we wzmiankowanych latach: brat Eustachy Wierzbicki (19.IX.1637 r.)²⁹⁷, brat Stefan Duchnowicz (21.III.1649 r.)²⁹⁸, brat Tomasz Sozolewicz (tonsura 24.II.1657 r.)²⁹⁹, trzech bracia nie wymienieni z imienia w 1693 r.³⁰⁰, brat Stanisław Gutowski (tonsura IX.1704 r.)³⁰¹.

Święcenia subdiakonatu przyjęli: minoryta Jan Strzelecki (23.XII.1635 r.), minoryta Marcin Zawadzki (23.XII.1635 r.)³⁰², minoryta Bernard Gjerlichowski (16.V.1636 r.)³⁰³, minoryta Wiktorzyn Materkiewicz (19.IX.1637 r.)³⁰⁴, minoryta Szymon Tomaszewski (24.VI.1708 r.)³⁰⁵.

Święcenia diakonatu otrzymali: subdiakon Gabriel Barcikowski (1631), subdiakon Antoni Rzepka (1631 r.)³⁰⁶, subdiakon Ludwik Łazecki (19.IX.1637 r.)³⁰⁷, subdiakon Wojciech Stocki (1640 r.)³⁰⁸, subdiakon Petroniusz Poniewicz (IX.1704 r.)³⁰⁹ i aż pięciu subdiakonów 24 czerwca 1708 roku, Antoni Adamowicz, Michał Jankowski, Wincenty Lubowicki, Leon Morza i Antoni Sosnowski³¹⁰.

Na kapłanów wyświęceni zostali: diakon Kazimierz Kostro (1631 r.)³¹¹, diakon Antoni Ambroży Rzepka (6.III.1632 r.), diakon Daniel Jakub Pietkiewicz (6.III.1632 r.)³¹²,

²⁹⁷ ADS 24 D, s. 156.

²⁹⁸ ADS 27 D, s. 172.

²⁹⁹ ADS 28 D, s. 369.

³⁰⁰ MAB F.17-193, *Phenix*, dz. cyt., s. 9.

³⁰¹ ADS 42 D, s. 205.

³⁰² ADS 24 D, s. 73-74.

³⁰³ ADS 24 D, s. 94.

³⁰⁴ ADS 24 D, s. 156.

³⁰⁵ ADS 42 D, s. 635.

³⁰⁶ ADS 23 D, s. 160.

³⁰⁷ ADS 24 D, s. 156.

³⁰⁸ ADS 25 D, s. 206.

³⁰⁹ ADS 42 D, s. 205.

³¹⁰ ADS 42 D, s. 635.

³¹¹ ADS 25 D, s. 181 „b”.

diakon Jan Czarkowski (1640 r.), diakon Antoni Wołowski (1640 r.)³¹³, diakon Marcin Tymiański (24.II.1657 r.)³¹⁴, diakon Wincenty Lubowicki (21.IX.1709 r.), diakon Roman Markiewicz (21.IX.1709 r.), diakon Szymon Tomaszewski (21.IX.1709 r.) i diakon Antoni Sosnowski (21.IX.1709 r.)³¹⁵.

Biorąc pod uwagę to, że nie wszyscy klerycy franciszkańscy byli święceni przez biskupów łuckich oraz to, iż czasem biskupi łuccy święcili nawet pięciu diakonów czy czterech kapłanów spośród kleryków studentatu drohicckiego, należy domniemywać że przynajmniej w niektórych latach w konwencie przebywało około dziesięciu kleryków.

Wysoki poziom studiów zapewniali profesorowie, spośród których wielu miało stopnie naukowe: bakałarzy, lektorów, doktorów, przy czym laury te zdobywali nierzadko na zagranicznych uniwersytetach³¹⁶. Obok specjalistów z zakresu humanistyki (doctor artium), muzyki, matematyki i fizyki byli to przede wszystkim filozofowie i teologowie³¹⁷.

Regensami studiów byli między innymi: o. Jakub Karolewicz (1693), o. Andrzej Rymiński (1710), o. Franciszek Olszewski (1735), były prowincjał o. Antoni Dąbrowski (1735) i o. Maciej Tonkiel (1758)³¹⁸.

Studentat dotrwał do rozbiorów. Jeszcze w 1777 roku było w nim siedmiu kleryków³¹⁹. Trudne warunki materialne po pozbawieniu klasztoru folwarów w Mogielnicy i Klyzówce oraz restrykcje władz pruskich a potem rosyjskich, uniemożliwiająca de facto przyjmowanie do konwentu nowych kandydatów, doprowadziły do zamknięcia studentatu. W roku 1808 w klasztorze franciszkańskim w Drohiczynie nie było już żadnego kleryka³²⁰.

VIII. KLĘSKA MORU NAWIEDZAJĄCA KLASZTOR FRANCISZKAŃSKI W DROHICZYNIE

Obok wojen i pożarów, a najczęściej w ślad za nimi, nadciągała klęska moru. Zarazy dziesiątkowały ludność miast i wsi na Podlasiu. Nie omijały one także i klasztoru franciszkańskiego w Drohiczynie. Bywały lata, w których „morowe powietrze” zbierało w konwencie obfite żniwa śmierci. Dzięki księgom zmarłych franciszkanów, prowadzonym od schyłku XVII wieku, można wychwycić te lata, w których umierało z powodu zarazy wielu zakonników, wyludniając konwent niemal całkowicie. Tak było w 1679 roku, w którym zmarło w klasztorze sześciu franciszkanów, trzech ojców i trzech braci: brat Józef Wiński (29.I.) o. Ignacy Mincewicz (12.II.), o. Ludwik Pruszkowski (11.III.), brat Józef Skurski (23.III.), brat Je-

³¹² ADS 23 D, s. 181 „b”.

³¹³ ADS 25 D, s. 206.

³¹⁴ ADS 28 D, s. 369.

³¹⁵ ADS 46 D, s. 58.

³¹⁶ ADS 32 D, s. 107, 213: „O. Mikołaj Antoni Galecki dr teologii i obojga praw”; MAB F. 17-193, Phenix: „O. Jakub Królikiewicz dr teologii 1693”; AKK c.9: „O. Franciszek Boimski, lektor w 1698”; ADS 42 D, s. 459: „O. Ludwik Zaleski dr teologii 1702-1706”; „O. Tomasz Dłuski bakałarz teologii” — 1706 ADS 42 D, s. 459; K. Kantak, t. 2, s. 273; „o. Stanisław Chechłowski lektor filozofii 1688-1690”; Tamże, s. 415-416: „O. Adam Olechnowicz dr teologii 1762”; AFK c.8, c.9: O. Jakub Galecki lektor filozofii 1735”; K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 338: „O. Franciszek Olszewski lektor fil. 1748”; APD I (B) 2, s. 109: „O. Leon Tchórzewski bakałarz teologii 1781”; APD I (B) 2, s. 159 „b”. „O. Roch Raczyński lektor filozofii 1786”; APD I (B) 3, s. 50: Franciszek Frytzer”; AFK c.8: „O. Paweł Twarowski dr teologii 1793” AFK E-I-5: „O. Dominik Olędzki dr teologii 1813-1832”.

³¹⁷ K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 239: „O. Andrzej Chyliński magister muzyki 1627”; Tamże, s. 273: „O. Stanisław Chechłowski doktor artium 1688-1690”; APD I (B) 3, s. 50: „O. Dominik Kobylirski dr teologii i matematyki 1790”; K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 443: „O. Maciej Takiel magister fizyki 1778”.

³¹⁸ MAB F. 17-193, Phenix; ADS 46 D, s. 168; K. K a n t a k, dz. cyt., t. 2, s. 388, 439; APD I/B-1758, s. 43.

³¹⁹ J. K l o c z o w s k i, *Zakony męskie w Polsce w XVI-XVIII wieku*, w: *Kościół w Polsce*, t. 2, Kraków 1970, s. 542.

³²⁰ ADzD XII/V-1808: „XX. Franciszkanie 24 czerwca 1808 r. Dominicus Szmurło, Ludovicus Leszczyński, Dominicus Olędzki, Stephanus Kozuchowski, Joséphus Smorczewski, Rochus Borowski, Gabryel Woyno, zakonnik Jan Krakowiecki”.

rzy Jerzykowski (12.IV.), o. Jan Zagórski (12.XI.)³²¹.

Podobnie było w 1698 roku. Ofiarami moru padło tym razem pięciu ojców: o. Bazyli Wasiński (10.I.), o. Franciszek Boimski (1.II.), o. Marcin Kozłowski (2.V.), o. Melchior Radoszkiewicz (23.VIII.), o. Marcin Tołwiński (14.XI.)³²².

Najobfitsze żniwo zebrała śmierć w 1699 roku. Zmarło wtedy w konwencie aż ośmiu zakonników: brat Kazimierz Korecki (7.I.), o. Stefan Jucewicz (13.I.), o. Stefan Wyszogrodzki (13.I.), o. Bonawentura Daniewski (19.III.), o. Walenty Suski (4.V.), brat Michał Rajeckj (10.VI.), o. Władysław Gniewosz (16.X.), brat Michał Zaleski, subdiakon (29.X.)³²³.

W następnym, 1700 roku zmarło pięciu franciszkanów: brat Grzegorz Jerzyński (16.V.), o. Jacek Buczek (14.V.), o. Hieronim Grocki (20.V.), o. Hieronim Konopka (30.III.), o. Rafał Pułski (14.XII.), brat Adrian Sobolewski (24.XII.)³²⁴.

W dwa lata później (1702 r.), w ciągu dwóch miesięcy zmarło w konwencie pięciu zakonników: brat Dydak Muszyński (18.I.), o. Bernard Sezar (23.II.), brat Bartłomiej Wolski (26.II.), o. Hilary Widawa (14.III.), brat Franciszek Węgierski (16.III.)³²⁵.

Kolejny nawrót straszliwego moru, który spustoszył całe Podlasie, miał miejsce w 1710 roku. W konwencie zmarło wtedy sześciu zakonników: o. Jan Wolski (22.III.), kleryk-subdiakon Baltazar Waczyński (25.III.), brat Stefan Jucewicz (11.VI.), brat Franciszek Monkowski (13.VI.), o. Benedykt Szalkowski (25.VI.), o. Bonawentura Kołomyjski (3.VIII.)³²⁶.

Wiadomo o o. Janie Wolskim, że zmarł on jako ofiara obowiązku kapłańskiego, zaraził się bowiem przy zaopatrywaniu chorych i przyplacił to życiem³²⁷. Mór wracał do Drohiczyna jeszcze w latach 1739, 1745, 1747, 1751, 1754, 1755, 1777, 1786 i 1793³²⁸. Trudno nawet w przybliżeniu obliczyć ilu zakonników konwentu w Drohiczynie zmarło z powodu zarazy w ciągu czterystu trzydziestu dwóch lat ich działalności. Duża liczba ojców zmarłych podczas epidemii zdaje się wskazywać na to, że w wielu wypadkach zarazali się oni podczas pełnienia posług sakramentalnych wobec chorych.

Wstrząsające w swojej wymowie są źródłowe opisy wyludnionych miast i wsi podlaskich dotkniętych klęską moru. Pozwalają one poznać rozmiary żniwa czarnej śmierci. Na szczególną uwagę zasługują kronikarskie zapiski proboszczów z Siemiatycz, Winnej, Ostrożan i Brańska.

Ksiądz proboszcz Feliks Gałęski opisał obrazowo opustoszałe Siemiatycze, trupy walające się po ulicach i rozkaładające się w domach. Wspomina, jak znosił wraz z wynajętymi grabarzami ludzi zmarłych na zarazę do zbiorowych mogił w 1710 i 1711 roku. Snuje przy tym refleksje nad tym że prawdziwy pasterz, dobry kapłan nie powinien w żadnym razie uciekać dla ratowania własnej skóry, pozostawiając zarażonych bez posługi sakramentalnej. Dlatego sam, choć przeniósł rezydencję do Cecel, w samo centrum siemiatyckiej parafii, dbał o to, by wszyscy chorzy byli zaopatrzeni sakramentami świętymi³²⁹.

³²¹ AFK c.8, c.9.

³²² Tamże.

³²³ Tamże.

³²⁴ Tamże.

³²⁵ Tamże.

³²⁶ Tamże.

³²⁷ K. Kantak, t. 2, s. 377.

³²⁸ AFK c.9, c.8.

³²⁹ APS I (B) 1, s. 47: „A. D. 1710 12 Julii, Hic pestis invaluit Siemiatycjis. Haec affilictio misera, domibus desertis, fugiente populo. Mercenarii sacerdotes fungiunt, qvia mercenarii sunt. Christus Pastor Bonus animam suam dat pro ovibus, mihi expedit, etsi oportet mori pro populo, non me praetiosiore aestimo, gregem Dominicam non deseram, in victimam et holocaustum me residentiae ad villam Ecclesiasticam Czeczele in medullo parochiae, officium et sacramenta necessitatis non intermitto. Była cholera z Siemiatycz 17 Julii tempore grassantis pestis. Ego idem qui supra Feliks Gałęski Praepositus Siemiatycensis. W polu z Siemiatycz zapowietrzonych 25... A. D. 1711 30 Februari. Tu dopiero powróciłem do Siemiatycz. Trupa z gór zrzucić, z domów wnosić umarłych, kości walające się uprztać, proprio sumptu najmujące kopacze grześć kazalem. Processionaliter deo figury za cerkwią cum cantu devoto populo sequente do kościoła na Msze świętą”.

Relacja proboszcza z Winnej zawiera nieco danych liczbowych, które pozwalają wyrobić sobie pojęcie o rozmiarach klęski morowego powietrza. Dowiadujemy się więc, że w 1710 roku zmarło w Ciechanowcu na skutek epidemii około 100 Żydów. W ciągu dwóch miesięcy, lipca i sierpnia tegoż roku we wsi Koce Schaby zmarło 67 parafian wińskich, w Żempkach 27-miu a w Winnej Poświętnej tylko w jednym miesiącu zmarło dziesięć osób³³⁰.

Tragedię moru z 1710 roku opisał najbardziej syntetycznie proboszcz brański: „Roku 1710, w miesiącu lipcu grasowała zaraza” i obok tej adnotacji narysował trupią czaszkę³³¹. Już wcześniej, bo w roku 1667 inny proboszcz z Brańska zamieścił w księdze chrztów modlitwę błagalną o to, by zaczynający się rok był wolny od nękających ludność klęsk wojny, głodu i zarazy³³².

Franciszkanie z Drohiczyzna nie byli najemnikami. Pozostali w konwencie w okresach grasującej zarazy, śpieszyli z kapłańską posługą ludziom chorym, bez względu na cenę, jaką przyszło im za tę odwagę zapłacić.

IX. SPRAWY KONFLIKTOWE

Wielowiekowa działalność OO. Franciszkanów w Drohiczyźnie nie zawsze przebiegała bezkonfliktowo. Bywało, że powstawały spory i nieporozumienia między konwentem a osobami fizycznymi lub instytucjami i to tak kościelnymi jak świeckimi. Z obu stron napływały skargi do konsystorza biskupów łuckich w Janowie. Niekiedy dochodziło nawet do procesów sądowych. Nieporozumienia powstawały najczęściej na tle roszczeń materialnych, niekiedy rodziły się ze sporów kompetencyjnych lub były skutkiem agresywnych zachowań, zajazdów czy nawet rękoczynów.

Spory na tle majątkowym wywoływały długotrwałe procesy sądowe, toczone celem odzyskania sum-pięiężnych należnych klasztorowi na mocy zapisów testamentalnych, a nie uiszczonych przez spadkobierców³³³. Bywało i tak, że kon-

³³⁰ APW 1 (B) 2, s. 48: „In Ciechanowiec z powietrza umarło Żydów 100. Praedectis duobus mensibus pestis grassabat in Koce Schaby tantum in quibus mortui sunt homines numero sexaginta septem. In Piskuly nullus. Postea w Żempkach gdzie umarło 27. Audustus anni 1710”; S. Załęski, Jezuiści w Polsce, t. 4, dz. cyt., s. 1492, zamieszcza opis skutków zarazy w Drohiczyźnie: „1710 roku zaraza. Padło jej ofiarą 350 mieszczan, 5 franciszkanów, 4 zakonnice i altarzysta ks. Michał Truchaniewicz”.

³³¹ APBr I (B) 2, „a”, s. 128 „A. D. 1710 Jullii grassanta pestilencia”.

³³² APBr I (B) 1, s. 148: „A. D. A. D. 1658 Novembris. Reliquum huius mensis et alii menses, vero December et ad medias Januarii ob pestem grastem permissione Divina, vocabantur”; Tamże, s. 164: „A. D. 1660. A die 20 Octobris grasante peste in Oppido Branscense”; Tamże, s. 168: „A. D. 1662. A die quinta Septembris grassante peste in oppido Branscense”; Tamże, s. 180: „In Nomine Domini Nostri Jesu Christi et in honorem B. M. Virginis incipit Novus Annus, utinam felicitum 1667”.

³³³ ADS 32 D, s. 212: Rok 1673 Skarga wniesiona przez gwardiana N. A. Galeckiego na Annę Sawicką, wdowę po Pawle Sawickim sędzim Ziemi-Mielnickiej, o nie wypełnieniu testamentu męża i zatrzymaniu sum zapisanych konwentowi. ADS 32 D, s. 227: Skarga tegoż gwardiana na Jakuba Załęskiego za zatrzymanie obligatoryjnej sumy lokowanej na dobrach Wierzchuca na rzecz konwentu, wniesiona w 1673 r. ADS 46 D, s. 162: Konwent franciszkański w Drohiczyźnie wniósł skargę do Konsystorza w Janowie w 1710 na łowczemu podlaskiemu Laskowskiemu i Lisieckim o nie uiszczanie należności. ADS 46 D, s. 165 „b”: Konwent przeciwko Rozwtworowskiemu i Karskim z racji zatrzymania przez nich sum należnych konwentowi, w 1710 r. ADS 46 D, s. 166: Prokurator konwentu, o. Franciszek Śrzednicki wniósł skargę na Moczydłowski z racji należnej klasztorowi sumy 100 tymfów, w 1710 roku. ADS 46 D, s. 167 „b”: Konwent przeciw Adamowi Gutowskiemu stolnikowi trębowskiemu o nieuiszczanie należnej klasztorowi sumy 400 złotych ulokowanej na ich dziedzicznych dobrach. Skarga z 1710 r. ADS 46 D, s. 170: Konwent przeciw Butlerom i Konstancji Krasowskiej o nie wypłacenie sum należnych klasztorowi a lokowane na ich dziedzicznych ziemiach. Skarga z roku 1710. ADS 55 D, s. 43 Gwardian Franciszek Śrzednicki oskarża o uparte zatrzymanie przez Józefa Kamieńskiego sum lokowanych na Kamionce Lackiej a należnych klasztorowi. Skarga z 1727 r. ADS 55 D, s. 50: Konwent przeciwko Leonowi Karwowskiemu w sprawie należnej sumy pięciuset florenów z odsetkami, lokowanej na dobrach w Puczycach Czechowic i Chibowie. Skarga z 1727 r.

went oskarżony był o nie uregulowanie zaciągniętych długów lub nie wywiązywanie się z warunków przyjętej umowy³³⁴.

Konflikty kompetencyjne powstawały na styku uprawnień parafii z jednej a konwentu z drugiej strony. Proboszczowie z Drohiczyzna i Skrzyszewa oskarżali zakonników o naruszenie kanonicznych uprawnień parafii w zakresie grzebania zmarłych parafian bez wiedzy i zgody odnośnych proboszczów³³⁵, o spowiadaaniu parafian³³⁶, o szafowanie parafianom innych sakramentów świętych, czy wreszcie o organizowanie uroczystych procesji³³⁷. Proboszcz skrzyszewski domagał się od konwentu dziesięcin z klasztornej wsi Mogielnica, położonej na terenie jego parafii³³⁸. Niekiedy spór dotyczył precedencji bractw podczas procesji w Drohiczyźnie³³⁹.

W okresie organizowania się domu zakonnego OO. Jezuitów w Drohiczyźnie, konwent franciszkański wystąpił stanowczo przeciw powstaniu tutaj rezydencji jezuickiej, zapewne z lęku przed „konkurencją”. Sprawa oparła się o Nuncjaturę, ale nie przeszkodziło to utworzeniu nie tylko jezuickiej rezydencji, ale i kolegium³⁴⁰.

Konwent aktywnie działał na rzecz osiedlenia się PP. Benedyktynek w Drohiczyźnie. Gwardian o. Anioł Bidsiński pośredniczył w tej sprawie między wojewodą podlaskim i fundatorem klasztoru benedyktyńskiego Wojciechem Niemirą a ksienią benedyktyńskiego klasztoru w Toruniu, matką Zofią Dłuską. Starania te zakończyły się pomyślnie. Na przełomie października i listopada 1623 roku dwa naście zakonnice z Torunia przybyło do Drohiczyzna³⁴¹.

³³⁴ ADS 25 D, s. 167-168: Starosta mielnicki Mieczysław Mleczo wniósł skargę do Konsystorza w Janowie na gwardiana konwentu franciszkańskiego w Drohiczyźnie z racji naruszenia granic jego posiadłości. Skarga z 1640 roku. ADS 38 D, s. 296: Proboszcz sarnacki ks. Kacper Kobyliński oskarżył franciszkanów z Drohiczyzna o nie uiszczanie dziesięciny od dóbr Rozwadowo leżących na terenie jego parafii. Skarga z 1698 r. ADS 38 D, s. 415: Ks. Tomasz Kuczyński kanonik łucki, proboszcz ze Skrzyszewa oskarżył konwent w Drohiczyźnie o uporczywe uchylanie się od płacenia dziesięcin z dóbr Mogielnica, leżących na terenie jego parafii. Skarga z r. 1699. ADS 61 D, s. 121 Wawrzyniec Mogielnicki wystąpił ze skargą na gwardiana konwentu franciszkańskiego w Drohiczyźnie o. Antoniego Dąbrowskiego o naruszanie granic jego posiadłości leżących również w Mogielnicy. Pismo z roku 1733. ADS 71 D, s. 105: Krzysztof Święcki oskarżył o uporczywe uchylanie się gwardiana A. Dąbrowskiego od wypełnienia dekretu Nuncjatury Apostolskiej w sprawie zwrotu depozytu złożonego przez Marcina Święckiego podczas jego mielnickiego. Pismo z 1741 r.

³³⁵ ADS 25 D, s. 79 „b”: Ks. Paweł Petrykowski Archidiacon Pułtusk, proboszcz drohiczyński wniósł skargę o krzywdy wyrządzone kościołowi parafialnemu przez konwent franciszkański. Pismo z 1639 r. ADS 26 D, s. 128: Ks. Paweł Petrykowski, proboszcz drohiczyński wystąpił przeciw franciszkanom z Drohiczyzna o bezprawne jego zdaniem grzebanie zmarłych jego parafian, o dokonywanie zastrzeżonych proboszczowi poświęceń ipt. Skarga z r. 1646. APD I (B) 2, s. 14: Katarzyna Buttlerowa starościna mielnicka „sepulta apud RR PP Franciscanes Drohicienses, ducta per ipsos in fluvio Bug solemni processione cum sua confraternitate et concursu totius civitatis sine assistentia Parochi Drohiciensi imo sine scitueius”. Rok 1780. ADS 94 D, s. 67: Ks. kan. Maciej Dubiecki, proboszcz skrzyszewski wystąpił przeciw franciszkanom z Drohiczyzna o pogrzebanie Eustachego Podkowińskiego właściciela części dóbr Mogielnica w parafii skrzyszewskiej bez wiedzy i zgody proboszcza w swoim zakonnym kościele. Pismo z roku 1790.

³³⁶ ADS 3-D, s. 5: Pleban drohicki wnosi skargę na Jakuba gwardiana konwentu franciszkańskiego w Drohiczyźnie o szafowanie przez zakonników sakramentów i spełnianie innych posług religijnych bez wiedzy i pozwolenia proboszcza. Skarga z 1543 r. ADS 26 D, s. 128: Podobny spór między proboszczem w Drohiczyźnie ks. Paweł Jędrzejem Petrykowskim a franciszkanami z roku 1646.

³³⁷ ADS 26 D, s. 125: Osobiście przed biskupem łuckim Andrzejem Gembiskim stawił się kaznodzieja konwentu franciszkańskiego w Drohiczyźnie i promotor bractwa bractw Męki Pańskiej K. Paska św. Franciszka w sprawie o prawo pierwszeństwa tych bractw przed parafialnymi w procesjach. Rok 1646.

³³⁸ ADS 38 D, s. 415: Wojciech Stanisław Kolarski w imieniu proboszcza ze Skrzyszewa Tomasza Kuczyńskiego kanonika łuckiego oskarżył franciszkanów z Drohiczyzna o uporczywe odmawianie dawania dziesięcin z dóbr Mogielnica, stanowiących ich własność a położonych na terenie parafii skrzyszewskiej. Skarga z roku 1699.

³³⁹ APD I (D) 2, s. 14; ADS 26 D, s. 125; Por. przypisy nr 335 i 337.

³⁴⁰ S. Zaleski, *Jezuici w Polsce*, dz. cyt., t. 4, cz. 4, 1488: „Na próżno protestował gwardyan franciszkański Wincenty Morza dowodząc bullami aż trzech papieży: Klemensa VIII, Grzegorza XV i Urbana VIII że rezydencja jezuitów gubi jego klasztor”.

³⁴¹ W. Szoldrski, *Kronika Benedyktynek*, Pelplin 1934, s. 79.

Po zbezczeszczeniu przez „bandy innowiercze” kościoła i klasztoru franciszkańskiego w Drohiczynie, skargę na doznane krzywdy wnieśli zakonnicy do samego króla³⁴².

Zdarzały się zajazdy dóbr zakonnych przez potomków ofiarodawców³⁴³. Były skargi na obelżywe słowa³⁴⁴ a nawet rękoczyn³⁴⁵. Na tle zamięłowania szlachty podlaskiej w XVII i XVIII wieku do procesów i pieniactwa, konflikty, w które uwikłał się konwent franciszkański w Drohiczynie, nie były niczym nadzwyczajnym.

X. KASATA KLASZTORU I ZAMKNIĘCIE KOŚCIOŁA FRANCISZKAŃSKIEGO W DROHICZYŃNIE

Zaborcze władze rosyjskie miały dalekosiężny plan walki z Kościołem Katolickim i konsekwentnie go realizowały. W ramach tego programu znajdował się na pierwszym miejscu plan stopniowej likwidacji wszystkich rzymskokatolickich klasztorów. Nasilały się sposoby inwigilacji domów zakonnych i działalności poszczególnych zakonników. Zakazano przyjmowania nowych kandydatów bez zgody ministra „obcych wyznań”. Nie wolno było prowadzić kwest, wyjeżdżać do innych klasztorów, bez uzyskania na to zezwolenia, coraz bardziej ograniczana była działalność duszpasterska zakonów³⁴⁶.

Powstanie listopadowe i udział w nim bezpośredni lub pośredni także i duchowieństwa zakonnego przyspieszyły realizację rosyjskich planów w zakresie likwidacji klasztorów. Pretekstem do zamykania klasztorów przez zaborcze władze była zbyt niska liczba zakonników w danym domu. Rozporządzenie, z

³⁴² AFK E-I-5, s. 81 („1583 na Kapitule Krakowskiej”) Arch. Krak. Franc. Acta II, str. 148.

³⁴³ ADS 32 D, s. 107-109: „A. D. 1672. Rev. in Christo Pater Nicolaus Antonius Galecki S. Th. et Iuris Utriusquae Doctor, Conventus Drohiciensis Ord. S. Fr. Gvardianus acter principalis... contra Rev. Lucam Lipiński parochus Ruskoviensem, Qvia ipse subordinatam personas cum curribus nocturno tempore in villa Kłyżówka ad Conventus pertinentem immisit, ibidemquae laboriosus Albertum Klasztorny dictum Kuśmierz cum uxore, filiis, filiabus, eqvis, pecudibusque ac tota re familiari ac substantia ad domum suam plebanialem Ruskoviensem adducere ausus est”. ADS 57: „Josephus Tchorznicki contra Religiosus Patrem Adalbertum Śrzednicki S. Th. Baccalaureum Ordinis S. Francisci Conventualium Conventus Drohiciensis Gwardianum de et super eoqvia ipse ita pridem praetorito, diebus scilicet Decembris anni proximi praeteriti 1729, dum illum praedictus Nobilis Tchorznicki in villa Smarklice eius propria ut iustitiam de pastoribus pecudum administraret, non solum praedictum iustitiam, visa summa iniuria ipsi sequestrare ad vis scomnatisque afficere equum cum ephippio ipsi sequestrare ad requisitiones iteratus nolle extradere ausus est et praesumpsit”.

³⁴⁴ ADS 60 D, s. 65-66: „Comparens personaliter Adm. Rev. ac Religiosus in Christo Pater Antonius Dąbrowski Exprovincialis, Gwardianus... accusata contumacia Magnifici Stephani Ossoliński, qvia tempore nocturno se actores Religiosas personas in bonis Bachurzec per traditionem officiosas sibi in summa certe per processum iudiciarum evicta traditis, pro tunc existens tumultuarie cum vero armorum severe invadere ibiquae somniantes, nihil mali sperantes absque omni respectu Persoanrum Spiritualium, mandatoris sius oprimere varis modis mandare, qvi mandatari oprimendo ac distribuendo primis verbis scommaticis afficere, ex post pecunias, libros, aliasque res, tum eqvos conventuales intercipere ac maximas iniurias et violentias inferre et perpetrare, denique quod magis est, manus violentas in actores incirere, concutere et convulnere taliterque concussos, convulnatos de dictis bonis ejectos pedester ad Conventum ire cogere ausi sunt et tenere praesumpserunt”.

³⁴⁵ Por. przypisy nr 343, 344. Bywało czasem jednak i tak, że argumentami siły fizycznej i pięści posługiwali się również franciszkanie. ADS 57 D, s. 37 „b”: „Gaspar Jankowski scholarum Societatis Jesu Collegii Drohiciensis studiosus et simul Minialium Ordinis Sancti Benedicti Conventus Drohiciensis, Ecclesiae ipsarum servitor actor principalis infirmus et prae dolore corporis vix pedibus insistens... contra Religiosum et Adm. Rev. Adalbertum Śrzednicki Conventus Drohiciensis Gwardianum super es qvia nescitur qvo concepto spiritu... captione fraudulenter qve ad Conventum suum per subordinatos ad id personas deducere. Deductum in coella Coventus saepedicti conclusum... primo choriis de infundibus verberare, plagis innumeris inmisericordissime infigere... imo maxillas genasque et faciem eius concutere”.

³⁴⁶ P. G a c h, *Popowstaniowa kasata klasztorów w Guberniach Zachodnich Cesarstwa Rosyjskiego w 1832 r.* Roczniki Humanistyczne, 27 (1980), z. 2. s. 194-196.

wyszczególnieniem likwidowanych klasztorów, wydał car Aleksander I dnia 17 maja 1832 roku³⁴⁷. Ukaz ten wraz z listą zamkniętych konwentów rozesłany został do władz poszczególnych guberni i do konsystorza biskupich³⁴⁸. Zakonników ze skasowanych klasztorów kierowano często do zbiorczych domów zakonnych, nie zawsze nawet tej samej reguły, albo też, na prośbę biskupów z poszczególnych diecezji, zezwalano zakonnikom na podjęcie pracy duszpasterskiej przy parafiach w charakterze wikariuszów. Zakonników, którym udowodniono udział lub sprzyjanie powstaniu aresztowywano i skazywano na zsyłki lub więzienie. Dochód związany z przejęciem ziem i budynków oraz całego mienia ruchomego i gotówki wzbogacił skarb państwa. W części był przekazywany duchowieństwu prawosławnemu³⁴⁹.

Na liście klasztorów likwidowanych w pierwszej kolejności znalazł się konwent franciszkanów w Drohiczynie³⁵⁰. Po przejęciu z rąk zakonników kościoła i klasztoru wraz z całym majątkiem, likwidatorzy przeznaczili budynki klasztorne na koszary wojskowe³⁵¹. Kościół został zamknięty na 85 lat. Zakrestia kościoła zamieniona na cerkiewną kaplicę dla wojska a następnie dla dziewcząt, kształcących się w rosyjskim studium nauczycielskim³⁵². Place, ogrody i część ziem poklasztornych władze carskie przekazały duchowieństwu prawosławnemu³⁵³.

Ostatnia ekipa franciszkańska, której przyszło przeżywać gorycz likwidacji ich klasztoru i zamknięcia świątyni, składała się z czterech franciszkanów: o. Dominika Ołędzkiego — gwardiana, o. Łukasza Tymińskiego, o. Agatona Wiercińskiego i o. Gabriela Woyno³⁵⁴. Biografia gwardiana Dominika Ołędzkiego przedstawiona została w rozdziale omawiającym obsadę personalną konwentu.

Ojciec Łukasz Tymiński pochodził z Podlasia z parafii Nur. Urodził się w zaścianku szlacheckim w Tyminkach Hajdamakach 12 marca 1802 roku. W latach 1816-1820 uczył się w podwydziałowej szkole pijarskiej w Drohiczynie. Do zakonu franciszkańskiego wstąpił w Wilnie 18.X.1823 r. Po studiach teologicznych otrzymał święcenia kapłańskie z rąk biskupa Kossakowskiego. W grudniu 1827 roku objął funkcję prefekta przy kościele franciszkańskim w Drohiczynie. Na tym stanowisku pozostawał aż do likwidacji konwentu. Konsystorz Mohylewski, ukazem nr 2558 z dnia 1 września 1832 r. polecił mu objęcie od 8 października funkcji administratora pomisjonarskiego parafialnego kościoła w Siemiatyczach. Funkcję

³⁴⁷ Tamże, s. 198.

³⁴⁸ Tamże, s. 199.

³⁴⁹ Tamże, s. 199-200, 202-209.

³⁵⁰ D. S y n o w i e c, *Franciszkanie Polscy 1772-1970*, w: *Zakony św. franciszka w latach 1772-1790*, cz.

2. Warszawa, s. 23: „W 1832 roku, kiedy ulega prawie zupełnej likwidacji prowincja litewska. Wówczas to na mocy carskiego.ukazu z 8/18 sierpnia likwidowano 191 klasztorów różnych reguł. Ofiarą kasaty padły następujące klasztory franciszkańskie: w Barze, Drohiczynie n/Bugiem, Drohiczynie Kobryńskim, Druszkopolu, Dzisnej, Gielwanach, Gródku, Iwierciu, Iwnicy, Korzcu, Kołtymianach, Komargrodzie, Krzemieńcu, Lisiane, Łopienicy, Łukomli, Mińsku, Narwiliszkach, Olkiennikach, Połocku, Szebyakpolu, Szumsku, Wońkowcach, Zagieniu”.

³⁵¹ G. S o s n a, *Drohiczyn. Historia miasta i dzieje prawosławia*, Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, 1981, z. 1-2, s. 115: „Klasztorne budynki franciszkanów w 1855 roku adaptowano na wojskowe koszary... Kościół franciszkański, zbudowany około 1409 roku, po powstaniu listopadowym 1831 roku został zamknięty i w 1833 roku przekazany pod zarząd prawosławnych parafii. Około 1836 roku wprowadziły się tu prawosławne zakonnice, które w 20 lat później zajęły b. kościół benedyktynek”.

³⁵² Tamże: „Podczas remontu cerkwi św. Mikołaja w 1850 roku w kościele tym czasowo urządzono cerkiew. Po odejściu wojsk z Drohiczyna w 1897 roku w budynkach klasztornych otwarta została przez śs. Synod męska szkoła wtorklasna, która w lipcu 1904 roku przemianowana została na szkołę żeńską również wtorklasną. W rok później w zakrestii kościelnej urządzono cerkiew p.w. apostoła Nikanora dla uczącej się młodzieży”.

³⁵³ APD III (Q) 3, Sprawa własności ziemi poklasztornej w Drohiczynie. W piśmie Pińskiej Kurii Diecezjalnej L 1259 (RG z 15.VIII.1929 r.) czytamy: „Wszystkie grunta poklasztorne władze polskie przejęły od kleru prawosławnego”. Wskazuje to bezspornie na fakt, że uprzednio ziemię po skasowanych klasztorach katolickich przejął kler prawosławny.

³⁵⁴ ADzB IV (Ps) 6, Życiorysy księży z archidiaconatu białostockiego spisane w roku 1846, s. 122.

te pełnił do 1834 roku. Następnie był kolejno wikariuszem w Zalesiu (1834-1838), Sokolach (1838-1839) i Ostrożanach (1839-1846)³⁵⁵.

Ojciec Agaton Wierciński pochodził również z Podlasia. Urodził się w Wiercieniu, w drobnoszlacheckiej rodzinie 18.II.1804 roku. Gimnazjum ukończył w Białymstoku. Do franciszkanów wstąpił w Pińsku 9 stycznia 1822 roku. Świecenia kapłańskie otrzymał w Mińsku w 1832 roku z rąk biskupa M. Lipskiego. Skierowany do konwentu w Drohiczynie, przebywał tu zaledwie kilka miesięcy. Po kasacie klasztoru został kapelanem dziedzica Kraśnika Piotra Dziekańskiego (1833-1837), a następnie wikariuszem w Boćkach (1837-1840) i w Grannem (1840-1843). Po uzyskaniu sekularyzacji na mocy dekretu konsystorza mohylewskiego (Nr 11.892 z 23 listopada 1843 r.), włączony został do duchowieństwa diecezjalnego i mianowany proboszczem w Grannem 18 stycznia 1844 roku³⁵⁶. Ojciec Gabriel Woyno, po zamknięciu konwentu franciszkańskiego był kapelanem przy kościele PP. Benedyktynek w Drohiczynie³⁵⁷.

W latach 1832-1856 zamknięte zostały w Drohiczynie wszystkie katolickie klasztory. Na „pierwszy ogień” poszli franciszkanie i unicy Bazylianie już w 1832 roku. Potem pijarzy w 1845 roku i na końcu benedyktyнки w 1856 roku³⁵⁸. Antykościelna i antypolska polityka carska święciła swój tryumf. W Drohiczynie, ośrodku działalności wielu klasztorów, życie zakonne zamarło. Bez przeszkód działał dalej tylko klasztor prawosławny po „Ruskiej Stronie” Drohiczyna przy cerkwi Spasa. Spośród czterech katolickich świątyń, dwie zostały zamknięte na ponad osiemdziesiąt lat (kościół pofranciszkański i pobenedyktyński), jedna zamieniona na cerkiew prawosławną (unicki kościół pobazyliński) i tylko jedna parafialna świątynia katolicka pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej mogła dalej funkcjonować zgodnie ze swoim przeznaczeniem³⁵⁹.

ZAKOŃCZENIE

Kościół pofranciszkański popadał stopniowo w ruinę. Rozmiary zniszczeń tej świątyni ilustruje dobrze zdjęcie zamieszczone przez Z. Glogera w książce „Dolinami rzek”³⁶⁰. Zdawało się, że jest już nie do uratowania. Z bólem pisał o tym Stefan Żeromski w swoich „Dziennikach”, upatrując w Drohiczynie, w jego zdevastowanych świątyniach najwyraźniejsze świadectwo tego, „Co może zrobić Moskal na przemocy wsparty”³⁶¹. Klasztor zmieniony po kasacie na koszary wojskowe nie przypominał w niczym budowli, o której z takim zachwytem pisał o. Karol Gaudenty Żera. Nawet zmiana przeznaczenia budynku na preparandę dla nauczycielek szkół rosyjskich nie zapobiegła dalszej dewastacji.

Po odzyskaniu niepodległości, w budynkach poklasztornych powstało państwowe gimnazjum. Ukonstytuował się komitet odbudowy kościoła franciszkańskiego. W okresie międzywojennym dokonano podstawowych prac remontowych: odrestaurowano zniszczone sklepienia i pokryto dachówką dach kościoła, ściągnięto mury ankrami, położono nowe tynki³⁶².

Druga wojna światowa a w jej następstwie okupacja sowiecka a potem niemiecka dopełniły dramatu pofranciszkańskiej świątyni. Bolszewicy przeznaczyli ją na śmietnik miejski, wysypując i wlewając do jej wnętrza wszelkie brudy i nie-

³⁵⁵ Tamże, s. 114.

³⁵⁶ Tamże, s. 84.

³⁵⁷ ADzD VI (Ex) 1833.

³⁵⁸ E. Borowski, *Działalność Księży Pijarów w Drohiczynie nad Bugiem*. Studia Teologiczne, Białystok, Drohiczyn, Łomża, 1 (1983), s. 253; Tenże, *Działalność Panien Benedyktynek w Drohiczynie nad Bugiem*, Studia Teologiczne, Białystok, Drohiczyn, Łomża, 7 (1989), s. 127-128.

³⁵⁹ Tamże. *Działalność Księży Pijarów*, dz. cyt., s. 253-254; F. Z. Weremiej, *Stolica Jaćwieży*, Drohiczyn 1938, s. 119.

³⁶⁰ Z. Gloger, *Dolinami rzek*, Warszawa 1903.

³⁶¹ S. Żeromski, *Dzienniki*, Warszawa 1980, s. 610.

³⁶² F. Z. Weremiej, dz. cyt., s. 131.

czystości³⁶³. Podobnie zresztą sprofanowali i inne kościoły w Drohiczynie. Parafialny kościół pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej, zamienili na stajnię dla koni straży granicznej, cerkiew pobazylikańską zamienili na rzeźnię miejską a kościół pobenedyktyński na szalet dla sowieckich żołnierzy³⁶⁴. Uciekając w panice po uderzeniu Niemców na Rosjan 23 czerwca 1941 r., podpalili pofranciszkańską świątynię. Pożar zniszczył dachy, sklepienia, hełmy na dzwonnicy i resztki zachowanych stiukowych ołtarzy. Wypalone mury podobne były do rąk wzniesionych w niemym błaganu do Boga.

Po wojnie wznowił swą działalność komitet odbudowy pofranciszkańskiego kościoła, pod kierownictwem ks. Edwarda Juniewicza, proboszcza parafii w Drohiczynie i ks. Wiktora Glišńskiego, prefekta licealnego a potem rektora tej świątyni. Dzięki ich wysiłkowi i niezwykłej ofiarności wiernych, kościół został na tyle odrestaurowany, że mogła odbyć się w nim uroczysta rekoncyliacja świątyni, dokonana przez wikariusza kapitulnego diecezji pińskiej ks. prałata Henryka Humnickiego w asyście wielu księży i ogromnej rzeszy wiernych³⁶⁵. Dalsze starania ks. W. Glišńskiego a po nim następnych proboszczów w Drohiczynie doprowadziły do rekonstrukcji trzech ołtarzy, do przeniesienia ocalałych obrazów świętego Franciszka i świętego Antoniego do świątyni³⁶⁶. Po raz trzeci kościół pofranciszkański odrodził się jak Feniks z popiołów i służy dziatwie i młodzieży jako kościół szkolny. W pofranciszkańskich gmachach klasztornych znalazły swe miejsce gimnazjum i szkoła podstawowa. Społeczeństwo Drohiczyna żywi nadzieję, że po ukończeniu budowy nowej szkoły, budowle pofranciszkańskie wrócą do Kościoła, że znajdzie tam miejsce Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Drohiczyńskiej utworzonej przez Ojca świętego Jana Pawła II w dniu 5 czerwca 1991 roku³⁶⁷.

Aneks Nr 1

Alfabetyczny wykaz zakonników pofranciszkańskich,
których działalność w Drohiczynie jest źródłowo udokumentowana

A

Brat	Antoni Adamowicz, diakon	1708	ADS 42 D, s. 635
"	Aleksy poseł do księcia Daniela	1247	I. Daniłowicz, Skarbiec Diplomatów..., s. 72
"	Marian Augustynowicz	1693	„Phenix...”

B

Brat	Antoni Babiński, kleryk	1612-1615	E-I-5
"	Wojciech Baranowski	1710	C.9
"	Gabriel Barcikowski, diakon	1631	ADS 23 D, s. 160 „b”
"	Antoni Barnosiewicz	1755	C.9
Ojciec	Bartłomiej, gwardian	1559	ADS 10 D, s. 32
"	Wilhelm Baskon	1622	ADS 21 D, s. 44
Brat	Witalis Batowski	1738	C.9
"	Bernard, subdiakon	1596	E-I-5
Ojciec	Bonawentura Bąklewski	1722	APD I (B) 1 s. 267

³⁶³ Relacja ówczesnego proboszcza w Drohiczynie, ks. Edwarda Juniewicza.

³⁶⁴ Tamże.

³⁶⁵ Rekoncyliacja odbyła się 15 sierpnia 1949 roku.

³⁶⁶ Stało się to staraniem ks. Wiktora Glišńskiego, rektora tego kościoła.

³⁶⁷ Ojciec święty Jan Paweł II podczas czwartej pielgrzymki do Ojczyzny pod koniec liturgii mszalnej w Białymstoku w dniu 5 czerwca 1991 r. erygował dwie nowe diecezje: białostocką i drohiczyńską. Drohiczyńska utworzona została z części diecezji pińskiej pozostaje po drugiej wojnie światowej w granicach „Totus Tuus Poloniae Populus” z 25 marca 1992 roku, diecezja drohiczyńska została powiększona o cztery dekanaty z diecezji siedleckiej: Sterdyński, Sokołowski, Węgrowski, Sarnacki, oraz trzy parafie z dekanatu Liwskiego.

"	Anioł Bidsiński, gwardian	1622	ADS 21 D, s. 44
"	Teodor Bigniecki	1598	E-I-5
"	Piotr Biegański	1693	„Phenix...”
Brat	Jan Bierśkowski	1747	C.9
"	Sylwester Bloch	1710	C.9
Ojciec	Jakub Bobryk, gwardian	1541-1542	ADS 2 D, s. 444
"	Bonawentura Bogucki	1754	C.8
"	Bonawentura Bogusz	1754	C.9
"	Ambroży Bohdanowicz	1742	C.9
"	Dominik Bohdanowicz	1754	C.9
Ojciec	Franciszek Boiński, lektor	1698	C.9
"	Adam Bolechowski	1580-1583	E-I-5
"	Józef Franciszek Borowski	1800	C.S
"	Roch Borowski, dozorca zakrystii	1808	ADD XII/V
"	Franciszek Bramowicz	1693	„Phenix...”
"	Jacek Buczek	1758	C.9

C

Ojciec	Stanisław Chechłowski	1689-1690	K. Kantak, Franciszkanie w Polsce, t. 2, s. 273
Brat	Chryzostom	1738	„Phenix...”
Ojciec	Andrzej Chyliński, magister muzyki	1627	K. Kantak, t. 2, s. 239
Brat	Bartłomiej Cibutowicz, subdiakon	1626	ADS 23 s. 84 „b”
Ojciec	Antoni Cieszkiewicz, eksprowincjał	1803	C.9, C.8
Brat	Cyprian	1586	E-I-5
"	Kazimierz Czapielawicz	1640	ADS 25 D, s. 190 „b”
"	Jan Czarkowski, diakon	1640	ADS 25 D, s. 237 „b”
Ojciec	Franciszek Czarkowski	1777-1782	APD I (B) 4, 31 „b”, C.9
"	Stefan Czarnocki	1801	C.8
Brat	Czajkowski	1700	„Phenix”

D

Ojciec	Bonawentura Daniewski	1693-1699	„Phenix”
	vice gwardian	1683	ADS 34 D, s. 489 „b”
	gwardian	1698	ADS 38 D, s. 296
Brat	Feliks Daszkiewicz	1693-1723	„Phenix”
Ojciec	Antoni Dąbrowski	1729-1751	ADS 60 D, s. 65, APD I (D) 1 s. C.9
	eksprowincjał, gwardian	1732	ADS 61 D, s. 121
	budowniczy klasztoru		ADS 64 D, s. 121
"	Antoni Dąbrowski (2)	1753	
	regens konwentu	1773-1778	K. Kantak, t. 2, s. 439
	eksprowincjał, gwardian	1792	C.9
	żmari	1710	ADS 46 D, s. 171
Ojciec	Melchior Dąbrowski, gwardian	1670	K. Kantak, t. 2, s. 172
"	Jakub Franciszek Dłuski	1736	C.9
"	Jozafat Dłuski		
"	Tomasz Dłuski	1706	ADS 42 D, s. 459
	bakalarz teologii	1740	ADS 70 D, s. 23 „b”
	ojciec prowincji	1745	C.9
	kaznodzieja	1763-1776	„Phenix”
"	Stefan Dragowski	1793	C.9
"	Józef Domacki	1787	C.8
"	brat Domacki	1773	„Phenix”
"	Stefan Duchniewicz	1645	ADS 27 D, s. 172 „b”
"	Szymon Dymiński, kaznodzieja	1745	C.9

E	" Jan Eybatowicz	1830	C.9
F	" Tomasz Falkowski	1706	C.9
	" Mikołaj Fiedorowicz	1751	C.9
	Brat Filip, Monoryta	1620	ADS 20 D, s. 177
	Ojciec Franciszek Frytzer lektor filozofii	1791	APD I (B) 3 s. 50
G	" Mikołaj Antoni Galecki, kaznodzieja gwardian dr teologii i obojga praw zmarł	1646 1667-1679 1687	ADS 26 D, s. 127 „b” ADS 31 D, s. 170 „b”; ADS 32 D, s. 107, 212; C.8, C.9
	" Jakub Galecki lektor fil.	1735	C.8, C.9
	Brat Bernard Gierlachowski subd.	1636	ADS 24 D, s. 94
	Ojciec Stanisław Gniewosz	1703	C.8
	" Dydak Godlewski	1727-1732	ADS 55 D, s. 49 „b”, ADS 60 D, s. 65
	Ojciec Piotr Godlewski	1783	APD I (B) 2, s. 112
	" Antoni Goliszewski	1706	ADS 46 D, s. 172
	Brat Gołębiowski	1713	„Phenix”
	" Sebastian Grzegorzewski, subd.	1640	ADS 25 D, s. 190 „b”
	Ojciec Antoni Grzymalski, kaznodzieja	1763	C.9
	Brat Sisiniusz Gutowski, minoryta	1704	ADS 42 D, s. 205
	Ojciec Dominik Gwiazdowski	1762-1763	APD I (B) 2, s. 92; C.9, C.8
	"	1708	„Phenix”
H	" Bonawentura Hołdowicz eksprowincjał, gwardian	1757	APD I (B) 1 s. 34 „b”
	" Marian Horoszewski, gwardian	1712	ADS 46 D, s. 382 „b”
	" Jakub Hotowski	1783	APD I (B) 2, s. 128
	Brat Paweł Hurkowski, kleryk	1735	C.9
J	" Jan Jabłoński	1702	APD I (B) 1
	" Stefan Jacewicz	1710	C.9
	Ojciec Jackowski	1740	„Phenix”
	" Akkursiusz Jakliński	1693	„Phenix”
	Brat Jakub Jankowski, kleryk	1693	„Phenix”
	" Michał Jankowski, diakon	1708	ADS 42 D, s. 635 „b”
	Ojciec Jeremi Jaroczewski, gwardian	1598	E-I-5
	Brat Grzegorz Jerzykowicz	1788	C.9
	" Grzegorz Jerzyński	1700	C.8
K	Ojciec Franciszek Kaczorek, kaznodzieja	1811	C.9
	" Stanisław Kaczyński	1800	C.9, C.8
	" Stefan Kamieński	1800	C.9, C.8
	Brat Juniper Kański	1640	ADS 25 D, s. 179 „b”
	Ojciec Józef Karski	1713	C.9
	" Antoni Kazimierzowski	1596	I-I-5
	Brat Albert Kazimierzowski, diakon	1596	E-I-5
	Ojciec Tomasz Klimczycki	1722	C.9, C.8
	" Bartłomiej Klucziata, gwardian vel Klimczata	1609-1616	E-I-5; B-4

"	Tomasz Klimczycki	1722	C.9, C.8
Brat	Bonawentura z Kłodawy	1615	E-I-5
Ojciec	Ambroży Kłopotowski	1779-1781	APD I (B) 2, s. 92
"	Dominik Kobylński, dr teologii, profesor matematyki	1789-1790	C.9, C.8 APD I (B) 3, s. 50
"	Grzegorz Kobylński zmarł	1850	C.8
"	Stefan Koc	1777	C.9, C.8
"	Feliks Koćmierowski, kaznodzieja	1811	C.8, C.9
Brat	Antoni Kociuszewski, subdiakon	1699	ADS 38 D, s. 462
Ojciec	Bonawentura Kolankowicz	1620	ADS 20 D, s. 178
"	Bonawentura Kołomyjski gwardian	1693-1715	„Phenix”; C.9, C.9
"	Franciszek Kołomyjski	1700-1713	„Phenix”, C.8
"	Józef Kolosowski	1785	APD I (B) 2, s. 151
"	Antoni Konczewski	1686	C.8
"	Hieronim Konopka	1800	C.9
Brat	Kazimierz Korecki	1699	C.8
Ojciec	Marcin Korycki, gwardian	1683	ADS 34 D, s. 489 „b”
Brat	Korytkowski	1742	„Phenix”
Ojciec	Kazimierz Kostro, diakon, gwardian	1631 1646	ADS 23 D, s. 160 „B” ADS 26 D, s. 127 „b”
"	Antoni Kozłowski	1699-1715	ADS 38 D, s. 313; C.9
Ojciec	Marian Koźmiński	1698	C.8
"	Melchior Kozuchowski	1752	APD I (B) 1 s. 146 „b”
"	Stefan Kozuchowski	1787-1809	APD I (B) 2, s. 175; ADD XII/V; C.9
"	Wacław Krajewski	1640	ADS 25 D, s. 168
"	Szymon z Krakowa, gwardian	1605	E-I-5
"	Wawrzyniec z Krakowa, zakrystian	1615	E-I-5
Brat	Jan Krakowiecki, szafarz	1808-1825	ADD XII/V; E-I-5
Ojciec	Franciszek Krasowski	1713	C.9
"	Jakub Królikiewicz dr teologii, regens, kaznodzieja	1693	„Phenix”
"	Lucjusz Krasnodębski	1783	APD I (B) 2, s. 123 „b”
"	Bonawentura Kryński	1768-1777	„Phenix”; C.9, C.8
"	Adrian Księżopolski	1644	APB I (B) 1
Brat	Bonawentura Kulczycki	1687	C.9, C.8
Ojciec	Antoni Kutkiewicz, kaznodzieja	1712	C.9

L

Ojciec	Ludwik Leszczyński	1801-1812	APD I (B) 3, s. 291; ADD XII/V; C.8
"	Mikołaj Leszczyński	1583	
Brat	Tadeusz Lipski	1793	C.8, C.9
Ojciec	Maciej Lisiecki	1789	C.8, C.9
"	Wincenty Lubowicki, diakon kapłan	1708 1709	ADS 42 D, s. 635 „b” ADS 46 D, s. 101
"	prokurator	1732	ADS 60 D, s. 65
"	Stefan Lubowicki, eksprowincjał gwardian	1769	„Phenix” C.9
"	Bonawentura Lukanowicz	1647	ADS 27 D, s. 20 „b”
"	Grzegorz ze Lwowa, kaznodzieja	1615	E-I-5

Ł

Ojciec	Tomasz Łapiński	1728	C.8
Ojciec	Wenancjusz Łapiński	1755	C.8
"	Marceli Ławrynowicz	1677	C.8

Brat	Ludwik Łazecki, diakon	1637	ADS 24 D, s. 156 „b”
	Ojciec Franciszek Łazecki	1615	E-I-5
M			
	Ojciec Antoni Maciejewicz, eksprowin- cjał gwardian	1712	C.9, C.8
Brat	Antoni Maciejewicz zakrystian	1712	C.9
“	Grzegorz Mackiewicz	1774	„Phenix”; C.8, C.9
“	Piotr Maculewicz	1802	(Drohiczyn) C.8
Ojciec	Antoni Malewicz	1825	E-I-5
“	Bazyli Malinowski	1793	C.8, C.9
Brat	Franciszek Mańkowski	1708-1710	„Phenix”; C.9
Ojciec	Stanisław Marcinkiewicz	1732	ADS 60 D, s. 65
“	Paweł Markowski	1725-1739	„Phenix”
“	Feliks Markwart	1808	C.9
Brat	Roman Markiewicz	1709	ADS 46 D, s. 132
“	Wiktorzyn Materkiewicz, subdiak.	1637	ADS 24 D, s. 156
Ojciec	Franciszek Mastalewicz	1802	(Drohiczyn) C.9
“	Antoni Michałowski	ok. 1815	C.8
“	Ignacy Mincewicz	1679	C.8, C.9
“	Antoni Moczulski	1784	C.8, C.9
“	Stanisław Moczydłowski	1780-1793	APD I (B) 2, s. 95, C.9
“	Wincenty Morza, gwardian	1654	S. Załęski, Jezuiti w Polsce, t. 4 cz.4, s. 1488.
Brat	Leon Morza, diakon	1708	ADS 42 D, s. 635 „b”
“	Dydak Muszyński	1702	C.9
N			
Ojciec	Szczepan Szymon Niewiarowski eksprowincał, gwardian	1790-1816	K. Kantak, t. 2, s. 487 ADD XII/V, C.8, C.9
“	Wincenty Józef Niwiński	1757	
Brat	Karol Nowogrodzki, minoryta	1626	ADS 23 D, s. 84
Ojciec	Stanisław Nowotarski	1676	K. Kantak, t. 2, s. 168
O			
Ojciec	Antoni Bonawentura Olechnowicz	1735-1762	K. Kantak, t. 2, s. 413,416
“	Dominik Ołędzki, lektor, prokurator dr teologii, gwardian	1808-1809 1813-1832	ADD XII/V ADD XII/V; E-I-5
“	Franciszek Olszewski, regens, kaznodzieja	1738	K. Kantak, t. 2, s. 388
Brat	Grzegorz Olszewski	1790	C.8, C.9
Ojciec	Jakub Ołowski	1736	(Drohiczyn?) C.9
Brat	Franciszek Ossoliński, kleryk	1739	C.8, C.9
P			
Ojciec	Antoni Pachucki	1810	(Drohiczyn?) C.9
“	Ludwik Pawłowski, teolog	1725	APB I (B) 1 s. 624
Brat	Kazimierz Piekarski, subdiakon	1699	ADS 38 D, s. 462
Ojciec	Franciszek Pierzchała	1788-1794	APD I (B) 2, s. 176; C.9
Brat	Daniel Jakub Pietkiewicz, diakon	1632	ADS 23 D, s. 181 „b”
Ojciec	Stanisław Piskorski	1790	C.8
“	Jan Planecki ze Zborowic	1615	E-I-5
“	Franciszek Pliszka, eksprowincał, gwardian	1790	ADS 94 D, s. 67 „b”
“	zmarł	1797	C.9, C.8
“	Rajmund Ploplewicz	1823	ADZD XII/V
“	Ambroży Poczayko	1775	(Drohiczyn?) C.9

" Gabriel Polański	1709	C.9, C.8
" Józef Poletyło	1770-1775	APD I (B) 2, s. 74; „Phenix”
Brat Petroniusz Poniewicz, diakon	1704	ADS 42 D, s. 205
Ojciec Eleazar z Prondowa, prokurator	1615	E-I-5
" Ludwik Pruszkowski	1775	C.9
Brat Rafał Pulski	1801	C.9

R

Ojciec Roch Raczyński	1786	APD I (B) 2, s. 159 „b”
" Melchior Radoszkiewicz	1698	C.8
Brat Michał Rajecki	1787	C.9
" Krescencjusz Remiszewski, subdiakon	1640	ADS 25 D, s. 190 „b”, C.9, C.8
Ojciec Piotr Roźniatowski	1776-1800	APD I (B) 4, s. 51; C.9, C.8
" Andrzej Rymiński wybrany na gwardiana regens, kaznodzieja	1699	ADS 38 D, s. 415
Brat Antoni Rzepka, diakon	1710	ADS 46 D, s. 168
	1631	ADS 23 D, s. 160 „b”

S

Ojciec Albert Saniecki, gwardian	1586	
Brat Konstanty Satkiewicz, minoryta	1606	ADS 18 D, s. 126 „b”
Ojciec Bernardyn Sencz	1803	C.9
" Bernard Sesar	1702	C.8
" Andrzej Sieklucki	1773-1776	„Phenix”; ADS 85 D, s. 243
" Andrzej Sieklucki, Kaznodzieja	1825-1828	E-I-5; C.8
Brat Franciszek Sienkiewicz	1814	C.9
" Józef Skurski	1745	C.9
Ojciec Adrian Smoniewski	1803-1809	ADZD XII/V; APPb I (B) s. 115
" Józef Smorzewski	18-8	C.9
Brat Adrian Sobolewski	1700	C.9, C.8
" Franciszek Sokolowski	1759	C.9, C.8
Ojciec Albert Sondecki, gwardian	1586	E-I-5
" Antoni Sosnowski diakon	1709	ADS 46 D, s. 58
" Tomasz Sozolewicz	1657	ADS 28 D, s. 369
" Hieronim Srocki	1700	C.8
" Jacek Srocki	1783	C.9
" Franciszek Szrednicki prokurator	1706-1737	ADS 42 D, s. 446
gwardian	1710	ADS 46 D, s. 162
zmarł	1727	ADS 55 D, s. 42
	1737	„Phenix”
Brat Wojciech Stocki, diakon	1640	ADS 25 D, s. 237
" Wacław Sobiesław Stronkiewicz	1786	C.8, C.9
" Teofil Strański	1615	E-I-5
" Jan Strzelecki, subdiakon	1635	ADS 24 D, s. 74
Ojciec Mateusz Studziński, gwardian	1596	E-I-5
" Walenty Suski	1699	C.9, C.8
" Józef Antoni Sykułski „lector theologiae”	1764	APD I (B) 2, s.
" Benedykt Szalkowski	1710	C.9, C.8
" Antoni Szauliński	1759	C.8
Brat Łukasz Szczebrzecki	1756	C.9
Ojciec Dominik Szmurto, gwardian	1791	APD I (B) 3, s. 51
" Franciszek Szydłowski	1688	C.9
" Jakub Szygowski	1757-1775	APD I (B) 1, s. 160; „Phenix”
Brat Ignacy Szymborski	1750	C.8, C.9

Ojciec Kajetan Szymborski, definitor	1796-1800	APD I (B) 3, s. 139; C.9, C.8
" Modest Szymborski, kaznodzieja	1777	APD I (B) 2, s. 95
Brat Hilary Szyszyński, kleryk	1783	C.9

Ś

Ojciec Antoni Świecki	1774-1781	„Phenix”; C.9, C.8
" Barnaba Faustyn Święcki	1764-1775	„Phenix”; C.9, C.8

T

Ojciec Leon Tchórznicki, kaznodzieja bakalarz teologii	1781	APD I (B) 2, s. 109
" Bonawentura Toczyński	1780	C.9
" Marcján Tołwiński	1698	C.9
" Cyprian Tołwiński, depozytariusz	1693	„Phenix”
" Adrian Tomaszewski	1747	C.9
Brat Szymon Tomaszewski, subdiakon diakon	1708	ADS 42 D, s. 635 „b” ADS 46 D, s. 132
Ojciec Maciej Tonkiel, regens studiów	1758	APD I (B) s. 43
" Stefan Topolski	1739	C.9
Brat Franciszek Trocki, diakon	1596	E-I-5
Ojciec Krzysztof Trzciński	1747	C.9
" Placyd Trzciński	1739	C.8, C.9
" Jacek Turski, gwardian	1794	C.9, C.8
" Bonawentura Twarowski	1731	ADzD XII/V
" Paweł Twarowski	1793	C.8
" Franciszek Tymiąński, diakon	1657	ADS 28 D, s. 369
" Łukasz Tymiąński	1832	ADzB IV (Ps) 6, s. 114

U

Brat Franciszek Usarewicz	1751	C.9, C.8
Ojciec Anioł Uszyński	1775	C.9, C.8, „Phenix”
" Antoni Uszyński, regens studiów	1740	„Phenix”
gwardian	1751	„Phenix”
zmarł	1768	„Phenix”

W

Ojciec Paweł Węgrzyn (Ungarus), gwardian	1541	ADS 2 D, s. 74
" Agaton Wierciński	1832	ADzB IV (Ps) 6, s. 84
Brat Eustachy Wieruszowski, minoryta	1637	ADS 24 D, s. 94
Ojciec Justan Wieruszewski, gwardian	1596	E-I-5
" Stefan Wilerński, kwestarz	1596-1598	E-I-5
Brat Wińskiz Mogielniczy	1695	„Phenix”
" Wolski	1695	„Phenix”
Ojciec Jan Wolski, spowiednik	1710	K. Kantak, t. 2, s. 377
Brat Antoni Wołowski, diakon	1640	ADS D, s. 237
Ojciec Gabriel Woyno	1808-1832	DD XII/V
" Sebastian Wyszogrodzki	1638	ApBc I (B) 1
" Feliks Wyszzyński	1764	„Phenix”

Z

Ojciec Jan Zagórski	1768	„Phenix”
" Wawrzyniec Zagórski	1666	C.9, C.8
" Antoni Zaleski, prowincjał litewski	1755	APD I/D, s. 32
" Jan Zaleski, gwardian	1805	AFK C.8, s. 55
" Ludwik Zaleski dr teologii gwardian	1702-1706	ADS 42 D, s. 459, ADS 83 D, s. 258
Brat Michał Zaleski, subdiakon	1699	C.9, C.8

" Feliks Zaliwski	1698-1720	„Phenix”; C.9
" Marcin Zaliwski	1683	ADS 34 D, s. 490
" Antoni Zarzecki	1765	C.9, C.8
" Marcin Zawadzki, subd.	1635	ADS 24 D, s. 74
" Marek z Zawichostu	1657	K. Kantak, t. 2, s. 165

Ż

Ojciec Franciszek Żera	1774-1775	„Phenix”
" Karol Gaudenty. Żera gwardian	1788	APD I/B s. 177
" Józef Żukowski	1802	1802
	1775	„Phenix”

* Wykaz skrótów:

- ABD — Archiwum Benedyktynów Drohiczyńskich
 ADD — Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie
 ADŁ — Archiwum Diecezjalne w Łomży
 ADS — Archiwum Diecezjalne w Siedlcach (Zespół akt Diecezji Łuckiej, 1D — 94 D).
 ADzB — Zespół akt dziekana bielskiego w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie
 ADzD — Zespół akt dziekana drohiczyńskiego w Drohiczynie w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie
 AFK — Archiwum Franciszkanów w Krakowie.
 APBé — Zespół akt parafii Boćki w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.
 APBr — Zespół akt parafii Brańsk w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.
 APD — Zespół akt parafii Drohiczyn w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.
 APO — Zespół akt parafii Ostrożany w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.
 APPr — Zespół akt parafii Perlejewo w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.
 APPb — Zespół akt parafii Pobikry w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.
 APS — Zespół akt parafii Siemiatycze w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.
 APW — Zespół akt parafii Winna w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie.
 BUW — Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego.
 C.8 — Series Patrum et Fratrum Ordinis Minorum Conventualium per Provinciam Nostram Lithuaniae et-Albae Russiae ante et post divisionem ab anno 1600 ad annum 1702, Mortuorum ex Actis Conventus Vilmensis Ordine alphabetico conscripta pro Conventu Udziałensi w: Archiwum Franciszkańskim w Krakowie.
 C.9 — Elenchus mortuorum franciscanorum Ordinis S. Francisci Minorum Conventualium usque ad annum 1845, ex Provincia Lithuania w: Archiwum Franciszkańskim w Krakowie.
 MAB — Biblioteka Akademii Nauk w Wilnie.
 „Phenix” — K. G. Żera, Phenix de pulveribus resuscitatus svaviter suam canit modulenam (rękopis z 1797 r. znajdujący się w Bibliotece Akademii Nauk w Wilnie. Kserokopia w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie).

DE ACTIVITATE OFM IN DROHICZYN A DECURSU XIV S. USQVE AD 1832 A.

S u m m a r i u m

Haec dissertatio in decem capitibus de activitate Ordinis Fratrum Minorum in Drohiczyn n/B narrat a decursu saec XIV usque ad a. 1832.

In capite primo circumstantiae delineantur, quomodo conventus OFM in Drohiczyn oriatur. In principio quattuor Franciscani, qui in Lithuaniam proficisci in animo haberent, tamen in Drohiczyn remanserunt petentibus incolis civitatis necnon palatino. Qui eventus in decursu saec. XIV primordia conventus dedit. Deinde Magnus Dux Lithuaniae Vitoldus circiter a. 1409 idem conventum munificavit.

In capite secundo, ordine servato, narratur de ecclesiis et aedificiis caenobii Franciscanorum huius loci usque ad aedificandam quintam ecclesiam, quae ad hoc tempus existit.

In capite tertio guardiani cenobii deinceps enumerantur a dimidio saec. XVII usque ad s. 1832. Hic numerus monachorum variis temporibus conventi relatus est.

In capite quarto praebetur materia de rebus necessariis ad existentiam conventus. Quae res ad sustinendos religiosos imprimis de duobus pagis scilicet Klyzówka et Mogielnica proveniebant. Stipendia SS. Missarum et stipes collectae ab elemosinariis conventui supplebant. Pecuniam necessariam ad aedificandas ecclesias religiosi de sumptu finitimorum nobilium obtinebant. Inter omnes magna largitate Martinus Kuczyński, Vexillifer Bielscensis eminebat.

In capite quinto de activitate pastoralis OFM in Drohiczyn dicitur. Praetermodos solitos curae animarum sicut sacrae conciones, sacramentum poenitentiae, liturgia, actio charitativa erga pauperes et aegrotos, religiosi etiam bene merebantur in singulari campo pastoralis curantes de numerosis sodalitatibus quarum est non solum exercitia pia explorare sed etiam officiis caritatis christianae et apostolatui operam dare in suo territorio.

In capite sexto conventus OFM in Drohiczyn tamquam locus praeclarus humanitatis in Podlachia manifestatur. Hoc in loco in conspectu auditorum (etiam laicorum) disciplinae philosophicae exonebantur in cathedra philosophiae condita a familia Zamoyski; ars musica colebatur imprimis in organo pneumatico pulsata, necnon symphoniaci conventus et chorus; praeterea variae artes tutelam inveniebant (architectura, pictura, sculptura, ars auraria); scientia linguarum formata et culta a magnis praedicatoribus floruebat; alta eruditio multorum magistrum saepe gradu academico laureatorum in universitatibus peregrinis laudabatur. Omnibus perpensis conventus Franciscanorum in Drohiczyn laudem magnam sibi comperavit et influxu humanitatis totam Podlachiam irradiabat.

In capite septimo exponitur, quomodo alumni huius Ordinis in praedicto convento fungebantur, qui ad sacerdotium praeparabantur. Ex perpaucis nuntiis, qui servati sunt, possumus etsi partialiter indicem alumnorum ordinatorum necnon regentium et magistrorum redigere.

In capite octavo agendi ratio religiosorum delineata est. Tempore pestilentiae grassantis crebro in Drohiczyn saec. XVII et XVIII, permulti eorum ut victimae moriebantur, non desistebant tamen ministrare aegrotis.

In capite nono conflictus expositi sunt, qui durante convento inter religiosos et nobiles Podlachieneses accidebant etiam cum clero diocesano aut cum aliis ordinibus religiosis.

In ultimo capite decimo quaedam circumstantiae traduntur quomodo conventus cassatus est. Postestates imperatoris Russorum ut ad irritam vitam religiosam in territorio capto sub sua ditione redigant, post Insurrectionem Novembrem, a. 1832 circiter 200 conventus cassaverunt. Quo in numero etiam praefatus conventus OFM in Drohiczyn inveniebat. Ecclesia in tempus 85 s. clausa est, monasterium autem in castra transformatum est. Religiosi a parochis vicinarum parociarum ut vicarii asciti sunt.

In annexu index alphabeticus religiosorum Franciscanorum invenitur, quorum activitas in Drohiczyn ex documentis patet.